

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**Türkiye’de Mühendislik Eğitiminin Mühendislerin Sosyal
Hareketliliğine Etkisi**

Yüksek Lisans Tezi

Hanife Kalkan

Temmuz 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**Türkiye’de Mühendislik Eğitiminin Mühendislerin Sosyal
Hareketliliğine Etkisi**

Yüksek Lisans Tezi

Hanife Kalkan

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Elyesa Koytak

Temmuz 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Hanife Kalkan tarafından hazırlanan Türkiye’de Mühendislik Eğitiminin Mühendislerin Sosyal Hareketliliğine Etkisi" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Elyesa Koytak
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Koray Olgun
Adıyaman Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 24/ Temmuz / 2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Elyesa Koytak

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Hanife Kalkan

ÖZET

Türkiye’de Mühendislik Eğitiminin Mühendislerin Sosyal Hareketliliğine Etkisi

Kalkan, Hanife

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi M. Elyesa Koytak

Temmuz 2024

Bu çalışma, mühendislik fakültelerinin ve mezun sayılarının artmasıyla mühendislerin emek piyasasına dahil olma ve sosyal hareketliliği deneyimleme biçimlerinin nasıl farklılaştığını anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda mühendislik mesleğini icra eden katılımcıların sosyal kökenleri ve eğitim aldıkları üniversitelere bağlı olarak meslek aracılığıyla elde ettikleri çıktılarının nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir. Nicel araştırma yöntemi ve anket tekniğinin kullanıldığı araştırmaya Türkiye’nin farklı şehirlerinde bulunan mühendislik fakültelerinden bilgisayar, elektrik-elektronik, endüstri, gemi, makine, inşaat, tekstil ve uçak mühendisliği bölümlerinden mezun olan 237 kişi katılmıştır. Elde edilen veriler Jamovi 2.5 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler doğrultusunda üç temel başlık belirlenmiştir. Sosyoekonomik kökenin bireylerin elde ettikleri çıktılar üzerindeki etkisini ele alan ilk başlıkta baba eğitim seviyesinin bireylerin maaşları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulgulanmıştır. İkinci başlıkta mesleki deneyim, üniversite türü, yaş ve bölüm gibi ara faktörlerin çıktılar üzerindeki etkisini ele alınmıştır. Bu doğrultuda mesleki deneyimin bireylerin kazançlarını en çok etkileyen faktör olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte baba eğitim seviyesi ve mesleki deneyimin birlikte ele alındığında kazanç ve mesleki konum üzerindeki etki değerinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sosyal köken bireylerin elde ettikleri kazanımlar üzerinde etkili olmakla birlikte mesleki deneyim gibi önemli bir ara faktörün etki değerinin yüksek olması mühendisliğin esnek bir yapıda konumlandığını göstermektedir. Bununla birlikte katılımcıların konumlarına dair değerlendirmeleri büyük oranda müspettir. Mevcut konumlarını geçmiş 5 yıldan daha iyi görmekte, gelecek 5 yılda daha iyi olacağını düşünmekte ve ebeveynlerine kıyasla daha iyi olduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan mühendisliğin bir meslek olarak sosyal köken ve mesleki deneyim gibi faktörler çerçevesinde mensuplarına hareketlilik olanağı sunduğu bu sebeple katı tabakalı bir yapının söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hareketlilik, Sosyoekonomik Köken, Eğitim, Meslek, Mühendislik.

ABSTRACT

The Impact of Engineering Education on the Social Mobility of Engineers in Turkey

Kalkan, Hanife

Master's Thesis, Department of Sociology

Adviser: Assistant Professor M. Elyesa Koytak

July 2024

This study explores how the experience of engineers entering the labour market and their social mobility has evolved with the increase in the number of engineering faculties and total engineering graduates. Specifically, this study examines the difference in outcomes within the profession varies based on the social backgrounds of the participants and the universities they graduated from. The research utilizes a quantitative research method and survey technique involving 237 graduates from computer, electrical-electronics, industrial, naval, mechanical, civil, textile, and aerospace engineering from faculties across Turkey. This data was analysed with the Jamovi 2.5 statistical program and revealed three main themes. The first theme examines the impact of socioeconomic backgrounds on individual outcomes and finds that a father's education level has a significant effect on an individual's salary earning potential. The second theme examines the effects of intermediate factors such as professional experience, university type, age, and faculty, revealing that professional experience is the most influential factor on an individual's earning potential. This suggests that while the socioeconomic background of an engineer pertaining to their father's educational level and professional experience has an impact on their salary earning potential, professional experience is the most important factor with regards to salary earning potential and that the engineering field is positioned in a flexible structure. The third theme is that participants' evaluations of their positions are largely positive. They perceive their current roles as improved compared to five years ago, anticipate further improvements in the next five years, and view themselves as better off than their parents. These findings suggest that engineering as a profession provides significant opportunities for mobility, taking into account factors such as social background and professional experience, and thus does not exhibit a rigid stratification structure.

Keywords: Social Mobility, Socioeconomic Background, Education, Profession, Engineering.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmaya başından itibaren en büyük desteği ve özeni danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Elyesa Koytak vermiştir. Araştırma konusunun belirlenmesi aşamasında her ne kadar sosyal hareketlilik çalışmak istediğimden emin olsam da bir türlü konuyu ampirik bir çalışma için uygun olabilecek zemine oturtamıyordum. Elyesa Koytak'la her hafta düzenli olarak gerçekleştirdiğimiz toplantılarda karşılıklı olarak fikir yürüterek konuyu somut bir zemine çekmeyi başardık. Süreç boyunca Elyesa Hoca ne bütünüyle beni kendi halime bıraktı ne de beni soyutlayarak araştırmaya gerekenden fazla müdahale etti. Fikirlerimi rahatlıkla belirtebilmem için bana fırsat sunması, eksik veya hatalı olduğum herhangi bir durumda anlayışlı ve sabırlı tutumu tez sürecimdeki yorucu ve stresli durumlara rağmen ilgi ve sürekliliğimi kaybetmememe sebep oldu. Meseleye benim bakmadığım yerden bakması ve ufuk açıcı yönlendirmeleriyle nitelikli bir tez ortaya çıktı. Dolayısıyla bir danışmanın yapması gerekenden fazlasını yaparak benim de kendi çalışmama daha fazla inanmamı sağlayan, özeni ve disipliniyle bana ilham olan kıymetli danışmanım Elyesa Koytak'a çok teşekkür ederim.

Tez jürisinde yer alan ve dikkate değer katkılarda bulunan Doç Dr. Cem Koray Olgun'a teşekkür ederim. Ayrıca hem veri toplama sürecinde kıymetli fikirleriyle katkı sunan hem de tez jürisinde yer alarak önemli geri dönüşlerde bulunan Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın'a teşekkür ederim.

Kıymetli vakitlerini ayırarak araştırmama katılan mühendislere çok teşekkür ederim. Anketi gemi mühendisleri odasına ulaştırarak yeterli katılımcıya ulaşmamda çok büyük katkısı olan Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Doç Dr. Ümit Güneş'e çok teşekkür ederim.

En büyük teşekkür her zaman beni sevdiklerini ve desteklediklerini hissettiğim anne ve babama ait. Akademi dünyasına dair herhangi bir fikirleri olmamasına rağmen benim isteklerime karşı her zaman anlayışlı ve fedakâr bir tavır

takındılar. Maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemediler. Sürecin bütün stresini zaman zaman onlara hissettirmeme rağmen sabrı esirgemedikleri ve desteklerini her zaman hissettirdikleri için onlara çok teşekkür ederim. Kardeşlerim Rümeysa ve Mahmut Gazi bu süreci en keyifli hale getirenlerdi. Varlıklarını hissetmek her zaman iyi gelmiştir. Onlarla az da olsa sohbet etmek ve çocukluk anılarını yad etmek hayatı her anlamda daha da kolaylaştırmıştır.

Son olarak süreç boyunca bütün stresime ve yorgunluğuma şahit olan ve her koşulda yanımda olduğunu hissettiren, zaman zaman zeki ve olgun yaklaşımıyla önerilerde bulunan kıymetli Emre Başer'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
Araştırmanın Soruları.....	1
Araştırmanın Yöntemi.....	2
Araştırmanın Hipotezleri.....	4
Araştırmanın Sınırlılıkları	4
Araştırmanın Bölümleri	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	7
1.1 Sosyal Hareketliliğe Dair Temel Kavramlar.....	7
1.2 Sosyal Hareketliliğin Temel Dayanağı: Sınıf	9
1.2.1 Ölçülebilir Bir Kavram Olarak Sınıf.....	11
1.2.2 Türkiye’de Sınıf Tartışmaları	12
1.3 Sosyal Tabakalaşma	14
1.4 Meslek ve Sosyal Hareketlilik	15
1.5 Eğitim Genişlemesinin Hareketliliğe Etkisi.....	18
1.5.1 Eğitime Dayalı Meritokrasi	23
1.5.2 OED Şeması	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	28

TÜRKİYE’DE MÜHENDİSLİK EĞİTİMİ.....	28
2.1 Mühendislik Eğitiminin Tarihi.....	28
2.2 Değişen Toplum, Değişen Mesleki Konum	31
2.3 Mühendislik Eğitiminin Verilerle Genel Görünümü	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
MÜHENDİSLİK EĞİTİMİNİN MÜHENDİSLERİN SOSYAL HAREKETLİLİĞİNE ETKİSİ.....	46
3.1 Betimsel Göstergeler.....	46
3.1.1 Sosyoekonomik Sermaye	49
3.1.2 Eğitim Sermayesi.....	52
3.1.3 Mesleki Sermaye	59
3.1.4 Emek Piyasasına Dahil Olmaya Dair Deneyimler	62
3.1.5 Mühendislerin Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Sermayeleri	65
3.2 Sosyal Kökenin Kazanca Etkisi	68
3.3 Deneyim mi Bölüm mü? Mühendislerin Kazanç ve Konum Farklılaşmaları	75
3.4 Mühendislerin Öznel Hareketlilik Deneyimleri.....	83
3.4.1 Sosyal Konuma Dair Algının Sosyoekonomik Kökenle İlişkisi	96
3.4.2 Konuma Dair Algının Eğitim Sermayesi ve Mevcut Konumla İlişkisi.....	105
SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	120
EKLER	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. OED Şeması	26
Şekil 2. Alternatif OED Şeması.....	27
Şekil 3. Türkiye’de Yıllara Göre Mühendis Sayısı, 1955-2003	32
Şekil 4. Yıllara Göre Mühendislik Fakültesi Sayısı (1980- 2023)	38
Şekil 5. Mühendislik Bölümleri Mezun Sayısı (2000- 2022).....	39
Şekil 6. Mühendislik Bölümleri Mezun Sayıları (2000, 2012 ve 2022).....	40
Şekil 7. Mühendislik ve Mühendislik İşleri Öğrenci Sayıları (2013-2023)	40
Şekil 8. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre Kayıtlı İstihdam Oranı, 2022	42
Şekil 9. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre İlk İş Bulma Süresi (Ay, 2022).....	42
Şekil 10. Araştırmanın Örneklemine Oluşturan Mühendislik Bölümlerinin İstihdam Oranları (% , 2022)	44
Şekil 11. Mühendislik ve İşleri İşgücü Durumu (% , 2010-2022).....	45
Şekil 12. Katılımcıların cinsiyet dağılımı (%).....	46
Şekil 13. Katılımcıların yaşadıkları şehirlerin dağılımı (%).....	47
Şekil 14. Katılımcıların yaş dağılımı (%)	48
Şekil 15. Katılımcıların ailelerindeki mühendis sayıları	49
Şekil 16. Ebeveyn eğitim düzeyi	50
Şekil 17. Katılımcıların mezun oldukları lise türleri	52
Şekil 18. Katılımcıların mezun oldukları üniversite türleri (devlet / vakıf) (%)	53
Şekil 19. Katılımcıların mezun oldukları üniversite türleri (I. dalga / II. dalga) (%)	54
Şekil 20. Katılımcıların mezun oldukları bölümlerin dağılımı.....	55
Şekil 21. Katılımcıların üniversiteden mezun oldukları yılların dağılımı (%)	58
Şekil 22. En çok bilinen yabancı dilin nerede öğrenildiği (%).....	61
Şekil 23. İş arama sürecinde karşılaşılan zorluklar (%).....	62
Şekil 24. Mezun olduktan sonra iş bulma süresi (%)	63
Şekil 25. Katılımcıların mevcut işleri mühendislikle ilişkili mi? (%)	64
Şekil 26. Katılımcıların ilk maaşlarının dağılımı (%).....	65
Şekil 27. Katılımcıların konut mülkiyet durumu (%)	66
Şekil 28. Katılımcıların oturdukları konutların piyasada ortalama değeri (%).....	67

Şekil 29. Sürekli ikamet edilen konut dışında bir konut var mı? (%).....	67
Şekil 30. Katılımcıların hanelerine özel aracı var mı? (%).....	68
Şekil 31. Mesleki yeterliliğe dair faktör analizi.....	89
Şekil 32. Sosyal konuma dair algı faktör analizi	96
Şekil 33. Mühendisliğin tercih edilme sebepleri faktör analizi	110

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Ebeveyn mesleki konumu.....	50
Tablo 2. Katılımcıların bölüm seçme nedenleri ve ortalamaları (min:1 maks:5).....	56
Tablo 3. Katılımcıların mevcut mesleki konumları	59
Tablo 4. Mesleki gelişime yönelik pratiklerin dağılımı.....	60
Tablo 5. Bölümlere bağlı olarak iş bulma süresi	63
Tablo 6. Baba eğitime bağlı olarak mevcut kazanç	69
Tablo 7. Baba eğitime bağlı olarak mevcut kazanç (Binomial lojistik regresyon)	69
Tablo 8. Üniversite türüne bağlı olarak mevcut maaş	70
Tablo 9. Üniversite türüne bağlı olarak mevcut maaş (Binomial lojistik regresyon).....	70
Tablo 10. Baba eğitimi ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş.....	71
Tablo 11. Mesleki deneyime bağlı olarak aylık maaş	72
Tablo 12. Mesleki deneyime bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)	72
Tablo 13. Baba eğitimi ve mesleki deneyime bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)	73
Tablo 14. Baba mesleki konuma bağlı olarak aylık maaş	74
Tablo 15. Ki-Kare (p) ve Lojistik Regresyon (E) Sonuçları.....	75
Tablo 16. Yaş ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)	77
Tablo 17. Mesleki deneyim ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)	77
Tablo 18. Yaş ve üniversite türüne bağlı olarak mevcut konum	79
Tablo 19. Mezun olunan bölüme bağlı olarak mevcut konum	80
Tablo 20. Mezun olunan bölüme bağlı olarak mevcut konum (Binomial lojistik regresyon)	81
Tablo 21. Baba eğitimi ve mesleki deneyimin maaş üzerindeki etkisi.....	82
Tablo 22. Mesleki yeterliliğe dair görüşlerin betimsel görünüşleri	83
Tablo 23. Cinsiyete bağlı olarak mesleki yeterliliğe dair görüşler	85
Tablo 24. Üniversite türüne bağlı olarak mesleki yeterliliğe dair görüşler	86
Tablo 25. Mesleki yeterlilik teması faktör analizi	87
Tablo 26. Mühendislerin konumlarına dair değerlendirmelerinin betimsel görünümü..	89

Tablo 27. Cinsiyete Bağlı Olarak Mevcut Konuma Yönelik Görüşler.....	90
Tablo 28. Üniversite Türüne Bağlı Olarak Mevcut Konuma Yönelik Algı (Mann-Whitney U testi analizleri).....	92
Tablo 29. Sosyal konuma dair algı faktör analizi	94
Tablo 30. Baba eğitimine bağlı olarak “Şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine katılım (Ki-Kare testi).....	96
Tablo 31. Baba eğitimine bağlı olarak “Şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi).....	97
Tablo 32. Baba mesleki konumuna bağlı olarak mevcut konumu değerlendirme (Kruskal Wallis testi).....	98
Tablo 33. Baba mesleki konumuna bağlı olarak “Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)	99
Tablo 34. Baba mesleki konumuna bağlı olarak kendi konumunu ebeveynlerin konumuyla kıyaslama (Kruskal Wallis testi).....	100
Tablo 35. Baba eğitimine bağlı olarak “Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)	101
Tablo 36. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak kendi konumuyla ebeveynlerini kıyaslama (Kruskal Wallis testi)	102
Tablo 37. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)	102
Tablo 38. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)	103
Tablo 39. Baba mesleki konumuna bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)	103
Tablo 40. Baba mesleki konumuna bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)	104
Tablo 41. İlk iş konuma bağlı olarak “Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)	105
Tablo 42. İlk iş konuma bağlı olarak “Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)	106
Tablo 43. Mesleği tercih etme sebepleri betimsel görünüm	106

Tablo 44. Cinsiyete bağlı olarak mühendisliğin tercih edilme sebepleri (Mann-Whitney U testi).....	108
Tablo 45. Mühendisliğin tercih edilme sebepleri faktör analizi	109
Tablo 46. Ara faktörler ve mevcut sosyal konum ilişkisini gösteren çoklu mütekabiliyet analizi.....	111
Tablo 47. Sosyal köken ve mevcut sosyal konum ilişkisini gösteren çoklu mütekabiliyet analizi.....	113

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal hareketlilik, bireylerin toplumsal hiyerarşide bir konumdan başka bir konuma geçişini ifade etmektedir. Eğitim ve meslek, modern toplumlarda hareketliliğe olanak sağlayan iki temel kurumdur. Mesleğe hazırlık süreci olarak eğitim, eğitim alınan kurumun prestiji, eğitim içeriğinin niteliği gibi birtakım dinamiklere bağlı olarak hareketliliğin düzeyini ve niteliğini önemli oranda etkilemektedir. Bu bağlamda eğitim-hareketlilik ve meslek-hareketlilik ilişkisine dair oldukça zengin bir literatürün olduğundan bahsedilebilir. Eğitim bilimleri, iktisat ve sosyoloji gibi birçok sosyal bilim alanı sosyal hareketlilik meselesini kendi sahip oldukları perspektif aracılığıyla analiz etmektedir. Bununla birlikte diğer bölgelere kıyasla Türkiye’de hareketliliğe dair yeterince çalışma bulunduğunu söylemek zordur. Bu bağlamda söz konusu araştırmanın bu boşluğu kısmen de olsa doldurması hedeflenmektedir.

Bu araştırmanın, profesyonel bir meslek olarak mühendislik eğitim sürecinin hangi dinamikler bağlamında hareketliliği etkilediğini ele alması sebebiyle literatüre önemli bir katkı sunması hedeflenmektedir. Ayrıca bireyleri profesyonel bir meslek alanına hazırlayan eğitim sürecinin meslek aracılığıyla statü kazanım sürecine nasıl etki ettiğini analiz edecek olması araştırmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda profesyonel bir meslek olarak mühendisliğin statü kazanım mekanizmasının daha işlevsel olabilmesi açısından eğitim sürecinin nasıl yapılması gerektiğine dair çıkarımlar yapılabilir ve buna dair politika önerilerinde bulunulabilir. Ayrıca Türkiye’nin gelişmesi ve kalkınması için öteden beri önemli bir meslek olan mühendisliğin mevcut işgücü piyasalarında nasıl ayrıştığı, hangi dinamiklerden etkilendiği keşfedilecektir. Bu tez bir yanıyla eğitim bir yanıyla da istihdam piyasalarına dair olgusal tespitler yaparak, mühendislik mesleği içinde odaklı uygulamalara da zemin hazırlayacaktır.

Araştırmanın Soruları

Bu araştırma, eğitimin sunduğu hareketlilik olanağının oldukça sınırlı düzeyde seyrettiği 2000 sonrası dönemde profesyonel bir meslek olarak mühendisliğin söz konusu süreçten nasıl etkilendiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Üniversitelerin sayısının artmasıyla

doğru orantılı olarak mühendislik fakültelerinin de sayısı artış göstermiş ve hemen her ilde mühendislik fakülteleri açılmıştır. Türkiye’de 1900–1999 yılları arasında 48 adet mühendislik fakültesi bulunurken, 2000-2023 yılları arasında 168 adet daha mühendislik fakültesi açılarak aktif olarak eğitim veren mühendislik fakültesi sayısı 216’ya yükselmiştir. 2013-2023 yılları arasında mühendislik fakültelerinde eğitim gören öğrenci sayısı %26 oranında artış göstermiştir (YÖK, 2023). Bu artışın mühendislerin hareketlilik deneyimini nasıl etkilediği araştırmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bununla ilişkili olarak araştırmanın alt soruları şu şekildedir:

- Sosyoekonomik kökene, eğitimi alınan üniversitenin prestijine ve eğitim alınan mühendislik branşına bağlı olarak mühendislerin hareketlilik deneyimi nasıl farklılaşmaktadır?
- Staj, erasmus, sektör odaklı eğitimler, çap/yandal ve öğretilen teknolojilerin güncelliği gibi olanakları barındırması bakımından mühendislik fakültelerinde verilen eğitimin niteliği bireylerin emek piyasasında bir konum elde etmesinde ne ölçüde etkilidir?
- Mezun oldukları üniversitelerin eğitim niteliğine bağlı olarak mühendislerin hareketlilik deneyimi nasıl farklılaşmaktadır?

Dolayısıyla araştırmanın örneklemini Türkiye’de eğitim veren mühendislik fakültelerinin gemi, uçak, bilgisayar, yazılım, endüstri, tekstil, elektrik-elektronik ve makine mühendisliği bölümlerinden mezun olan mühendisler oluşturmaktadır. Örnekleme dahil edilen bölümler Kariyer.net’ten alınan veriler doğrultusunda ortalama aylık maaşı en yüksek mühendislik bölümleri olmaları sebebiyle tercih edilmiştir. Bununla birlikte her birinin farklı sektörlerde iş sahalarına sahip olmasına da dikkat edilmiştir. Enformasyon, imalat ve hizmet sektörlerinde çalışma alanlarına sahip olmaları ve mezun sayısı bakımından da kayda değer rakamlara sahip olmaları bu bölümlerin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden anket metodu kullanılarak yürütülmüştür. Mühendislerin hareketlilik deneyimini analiz etmeyi amaçlayan çalışma kapsamında demografik, sosyoekonomik arka plan, eğitim hayatı, çalışma hayatı ve yaşam

tarzı/kültürel ve sosyal sermaye olmak üzere 5 temadan oluşan bir soru formu hazırlanmıştır. Online anket platformlarından biri olan Surveymonkeys aracılığıyla hazırlanan soru formu 16 Ocak- 1 Mayıs 2024 tarihleri arasında kartopu örneklem yöntemiyle mühendislere ulaştırılmıştır. Araştırmanın etik kurul onayı alınmıştır ve ekte yer verilmektedir. Ayrıca soru formunun başında gönüllü katılım onay formuna yer verilmiştir ve böylelikle her katılımcıdan onayları doğrultusunda yanıtlar alınmıştır. Veri toplama sürecinde Makine Mühendisleri Odası ve İnşaat Mühendisleri Odası ile görüşülmüş ancak herhangi bir destek alınamamıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi Ümit Güneş'in yönlendirmesiyle Gemi Mühendisleri Odası'ndan destek alınmıştır. Bununla birlikte belirlenen bölümlerden mezun olan ve emek piyasasında yer alan mühendisler LinkedIn platformu üzerinden anket ulaştırılmıştır. Bu süreçte anketi 255 mühendis doldurmuş ancak 18 kişinin cevapları araştırma kapsamında değerlendirilemeyeceği için 237 yanıt analize dahil edilmiştir. Araştırmanın betimsel göstergelere yer verilen bölümünde örneklem genel resmine yer verilecektir.

Ancak birkaç detaya burada yer vermek önemlidir. Sayıca az olmaları ve tek başlarına analiz edilemeyecek olmaları sebebiyle anketi dolduran 6 uçak mühendisi aylık kazanç ortalaması bakımından en yakın olduğu gemi mühendislerine ve 4 yazılım mühendisi çalışma alanlarının benzer olması bakımından bilgisayar mühendislerine dahil edilmiştir. Ayrıca mevcut konumunu vasıflı bedensel işçi olarak belirten 2 katılımcı ayrı bir kategori olarak analize dahil edilemeyeceği için beyaz yakalı kategorisine eklenerek analize dahil edilmiştir. Ayrıca analizi daha sade ve anlaşılır kılabilmek adına eğitim seviyesi, mesleki konum ve maaş soruları iki veya üçlü gruplar şeklinde sınıflandırılarak analize dahil edilmiştir. Örneğin 15 farklı konumun yer aldığı mesleki konum sorusu işveren, yönetici veya profesyonel, beyaz yakalı, çiftçi veya bedensel işçi ve esnaf olmak üzere beşli gruplar halinde analizler gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen veriler Jamovi (2.5) istatistik programı kullanarak analiz edilmiştir. Değişkenlerin türüne bağlı olarak Ki-Kare, Anova, T testi ve regresyon testleri uygulanmıştır. Bu şekilde söz konusu değişkenlerin kendi içinde ve birbirleri arasındaki ilişkisi analiz edilerek mühendislik eğitiminin hareketliliğe yönelik etkisini analiz etmek mümkün olmuştur.

Araştırmanın Hipotezleri

Temelde sosyal hareketlilik literatürüne dayanan araştırmanın ana hipotezi, profesyonel bir meslek olarak mühendisliğin sosyoekonomik sermaye, eğitim alınan kurum ve eğitim niteliğine bağlı olarak sunduğu hareketlilik deneyiminin farklılaşacağıdır. Bununla bağlantılı olarak alt hipotezler şu şekildedir:

- Sosyoekonomik köken bireylerin eğitim alacağı kurumları, iş piyasasına dahil olma süreçlerini ve elde edilen çıktıları dolaylı olarak etkilemektedir.
- Eğitim alınan kurumun prestiji, köklü bir yapıya sahip olup olmaması ve sunulan eğitimin niteliği bireylerin elde ettikleri ekonomik kazanç ve mesleki konumu doğrudan etkilemektedir.
- Eğitim, sosyal köken ve elde edilen / varılan sosyoekonomik konum arasında yer alan ara bir faktördür. Sosyal kökenle varılan konum arasındaki ilişki bu ara faktörden etkilenebilmektedir.
- Farklı mühendislik bölümleri edindikleri beceri ve çalışma alanlarının birbirinden değişiklik göstermesi sebebiyle mevcut konum açısından da farklılaşmaktadır.
- Mühendislerin sahip oldukları sosyal kökene bağlı olarak bireysel hareketlilik deneyimlerine dair algıları da farklılık göstermektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın en temel sınırlılığı sosyal hareketlilik bağlamında yürütülen birçok araştırmada olduğu gibi sosyoekonomik konumu ölçmenin zorluğudur. Ebeveyn eğitim düzeyi, mesleki konumu ve bireyin ekonomik kazancı sorularak sosyal köken ve mevcut sosyoekonomik konum anlaşılmaya çalışılsa da tüm bu değişkenler bir sabite olmaktan öte dinamik faktörler olduğu için sorunun sorulma biçimine ve sorulduğu döneme bağlı olarak birtakım farklılıklar gösterecektir. Benzer biçimde sosyal hareketlilik sürece yayılan bir deneyim olduğu için onu ölçmek veya gözlemlemek de uzun süreli takibi ve gözlemi gerektirmektedir. Ancak bir yüksek lisans araştırması için zamanın ve kapsamın sınırlı olmasından dolayı bu mümkün olmamaktadır. Bunun yerine kesitsel bir araştırma biçimiyle söz konusu olgu analiz edilmeye çalışılmıştır.

Teorik arka plandan kaynaklanan sınırlılıkların yanı sıra araştırma sürecine dair de birtakım sınırlılıklar olduğundan bahsedilebilir. Mühendislik odalar bünyesinde

faaliyetler yürüten örgütlü bir mesleki topluluktur. Bunun katılımcılara ulaşmak bakımından kolaylıklar sunduğu ifade edilebilir ancak söz konusu odaların desteği kabul etmeleri gerekmektedir. Akademisyen Ümit Güneş aracılığıyla Gemi Mühendisleri Odası araştırmaya desteklerini sundu fakat diğer odalardan destek almak mümkün olmadı. Dolayısıyla farklı okulların mezun dernekleri, okul grupları ve LinkedIn aracılığıyla mühendislere ulaşılmaya çalışıldı.

Araştırmanın Bölümleri

Araştırma temelde üç ana bölümden ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın teorik arka planını ve kavramsal çerçevesini oluşturan sosyal hareketlilik meselesini, temel kavramlarına ve literatürde bu mevzunun nasıl ele alındığına değinilmiştir. Meslek ve eğitim sosyal hareketlilik araştırmalarında hareketlilik deneyimini somut olarak değerlendirebilme imkânını sunmaları açısından sıkça yer verilen iki temel kurumdur. Nitekim eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal kökenin bireylerin hedef konumları üzerindeki etkisinin azaldığı ve eğitime dayalı meritokratik bir toplum yapısına doğru gidildiği bir dönemin başat analizlerinden biridir. Ancak ilerleyen dönemlerde yürütülen araştırmalar sosyal kökenin bireylerin mevcut konumları üzerinde hala önemli oranda etkili olduğunu öne sürerek bu görüşü yanlışlamıştır. Araştırmanın ilk bölümünde bahsi geçen iki karşıt yaklaşım detaylarıyla anlatılmaktadır.

İkinci bölümdeyse Türkiye’de mühendisliğin ve mühendislik eğitiminin tarihine, Türkiye toplumsal yapısı ve modernleşme tarihiyle mühendislik mesleğinin ilişkisine değinilmektedir. 18. yüzyıl sonlarında mühendislik mesleki kimliğini oluşturan en temel etken modernleşmenin sorumluluğunu omuzlarında taşıyan bir aktör olarak düşünülmesidir. Nitekim bu bakış açısına paralel biçimde 19. yüzyılın son çeyreğine kadar mühendislik eğitimi askeri birimler bünyesinde yer almış ve sivil mühendislik okullarına rastlanmamıştır. Ancak liberal politikaların hâkim olmaya başlamasıyla birlikte mühendislik mesleğinin kimliği de dönüşmüştür. Bu bölümde aynı zamanda 2000 sonrasında profesyonel bir meslek sahası olarak görülen mühendisliğin ne durumda olduğu güncel veriler çerçevesinde ele alınmaktadır. Örnekleme dahil edilen bölümlerin mezun, fakülte ve öğrenci sayıları, TÜİK’in yayınladığı verilerden hareketle istihdamdaki durumları detaylı olarak ele alınmaktadır.

İlk iki bölümde teorik çerçevesi, tarihi ve bağlamı verilen meselenin araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda analizine üçüncü bölümde yer verilmektedir. Teorik çerçeve ve tarihi arka plandan hareketle hazırlanan anket aracılığıyla toplanan, kodlanan ve analiz edilen verilerden hareketle çeşitli bulgular sunulmaktadır. Elde edilen verilerin betimsel görünüşleri, sosyal kökenin mühendislerin kazanç ve konumları üzerindeki etkisi, üniversite türü, mesleki deneyim ve bölüme bağlı olarak çıktılarının nasıl farklılaştığı çeşitli testler yardımıyla analiz edilmektedir. Aynı zamanda bireylerin mevcut konumlarını nasıl değerlendirdikleri ve bu değerlendirmelerin sosyal kökene, mezun olunan üniversiteye ve döneme bağlı olarak nasıl değiştiği araştırmanın temel problemiyle ilişkili olarak değerlendirilmektedir.

Son olarak çalışmanın problemi ve hipotezleriyle bağlantılı olarak bulguların nasıl anlaşılacağı ve bu bulgulardan hareketle ne tür politika önerilerinde bulunulabileceğine sonuç kısmında yer verilmektedir. Anket formu, çalışmada yer verilen tablolara ve etik kurul onay formu eklerde yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Modern endüstrileşmiş toplum yapısıyla birlikte toplumda hiyerarşik olarak konumlandırılmış bireylerin bir konumdan başka bir konuma geçebilmesi mümkün hale gelmiştir. Endüstrileşmenin artması, teknolojinin gelişmesi ve eğitimin yaygınlaşmasıyla toplumsal koşullar da değişmeye başlamıştır. Oluşan bu yeni toplumsal koşullar sosyal hareketlilik gibi bir meselenin gündemimize girmesine olanak sağlamıştır. Dolayısıyla oldukça modern bir olgudan bahsetmekte olduğumuzu söyleyebiliriz.

Değişen toplumsal koşullar yeni olguların tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Buradan hareketle toplumsal tabakalar arasındaki esnekliğin ve dinamikliğinin artmasıyla sosyal bilimlerde, medyada ve politikada sosyal hareketlilik meselesinin tartışılmaya başlandığı ifade edilebilir. Toplumsal değişimin bir çıktısı olan sosyal hareketlilik meselesinin sosyal bilimlerde tartışılmaya başlanması Rus asıllı Amerikalı sosyolog Pitirim Sorokin'in (1889- 1968) 1927 yılında yayınlandığı *Social Mobility* başlıklı çalışması ile mümkün olmuştur. Bu çalışma hareketliliğe dair temel kavram ve tanımlara yer vererek meselenin zemininin oluşmasına olanak sunmuştur. Söz konusu tanıma göre sosyal hareketlilik, bireylerin bir toplumsal konumdan başka bir toplumsal konuma geçişini ifade etmektedir (Sorokin, 1959). Sorokin'in bu çalışması kendisinden sonra yürütülen araştırmalar için referans kaynağı olmuştur. Sosyal hareketlilik meselesinin politikada ve medyada tartışılmaya başlanması ise ekonomik eşitsizliğin dünya çapında artış göstermesiyle mümkün olmuştur. Bu süreçten itibaren fırsatların eşit dağılımını mümkün kıldığı düşünülen hareketlilik, medyada kendisine sıkça yer verilen ve politika önerilerinde gündem edilen bir mesele haline gelmiştir.

1.1 Sosyal Hareketliliğe Dair Temel Kavramlar

Bireyin bir sosyal konumdan başka bir konuma geçişini ifade eden sosyal hareketliliği yönü bakımından yatay ve dikey olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür. Yatay hareketlilik bireyin mevcut konumuyla aynı seviyede farklı bir sosyal konuma geçişini ifade etmektedir. Sorokin yatay hareketliliğe bir dini gruptan başka bir dini gruba geçme, şehir veya ülke değiştirme, aynı mesleki statü dahilinde bulunan farklı bir iş yapma gibi örnekler sıralamaktadır. Bu hareketlilik türünde bireyin ekonomik

koşullarında ve yaşam tarzlarında büyük bir değişiklik gözlenmez. Dikey hareketlilik ise bireyin bir sosyal tabakadan farklı bir sosyal tabakaya geçişini tanımlamaktadır. Dikey hareketlilik türünde bireylerin sosyal sınıfında dolayısıyla ekonomik koşullarında ve yaşam tarzlarında dikkate değer bir değişim yaşanmaktadır.

Dikey hareketlilik de kendi içinde yukarı yönlü (ascending/ social climbing) ve aşağı yönlü (descending/ social sinking) olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir. Yukarı yönlü hareketlilik hiyerarşik sistem içerisinde bireyin mevcut konumundan daha üstte yer alan başka bir sosyal konuma geçişini ifade ederken, aşağı yönlü hareketlilik bireyin mevcut sosyal konumundan daha altta yer alan bir konuma geçişini ifade etmektedir(Sorokin, 1959, s.134). Evlilik, meslek edinme, iş kurma gibi çeşitli yollarla yukarı yönlü hareketlilik tecrübe edilebilmektedir. Hareketliliğin yönü bakımından tanımlanan dikey ve yatay hareketliliğin yanı sıra tecrübe edilme biçimi bakımından ve nesil düzeyinde farklı sosyal hareketlilik türleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda *görelî ve mutlak hareketlilik, kuşak-içi ve kuşaklar-arası hareketlilik* olmak üzere dört tip hareketlilikten bahsedilebilir.

Sosyal hareketliliğin II. Dünya savaşından bu yana fırsatların eşitliğinin artmış olmasından daha çok neden mesleki yapıdaki değişimlere atfedildiğini açıklamak için “görelî” ve “mutlak kuşaklar-arası hareketlilik” ayrımı yapılmıştır. Tarım ve imalat sektöründe yoğunlaşan mesleki yapı II. Dünya Savaşı’nın ardından teknik, yönetsel ve profesyonel mesleklere kaymıştır (Brown vd., 2013). Bu durum bireylerin ve toplumların hareketlilik deneyiminin farklı tanımlanmasına yol açmıştır. Görelî hareketlilik, bireyin bir önceki nesillerin sosyal konumuna kıyasla bulunduğu mevcut konuma ulaşması sürecinde tecrübe ettiği hareketliliği ifade etmektedir. Mutlak hareketlilik ise bir toplumdaki bireylerin bütün olarak hareketliliği tecrübe etme olanağına ve hareketliliğin miktarına odaklanmaktadır. Sınıf, eğitim ve mesleki yapının değişmesiyle tecrübe edilen hareketlilik imkânı buna örnek olarak verilebilir. Yine hareketliliğin temel kavramlarından olan kuşaklar-arası hareketlilik bireyin ebeveynlerinden farklı bir sosyal konuma geçişini ifade ederken, kuşak-içi hareketlilik, bireyin yaşamı boyunca sosyal konumunun değişimini ifade etmektedir (Shao, 2022).

Sosyal hareketlilik meselesine dair yürütülen tartışmalara geçmeden önce bu meselenin dayandığı temel konu ve bileşenlere yer vermek meseleyi daha anlaşılır kılmayı

bakımından önemlidir. Sosyal hareketlilik en temelde sınıflı bir toplum yapısı varsayımından hareket ettiği ve bu yapının toplumdaki eşitsizlikleri beslediğini öne sürdüğü için sınıf kavramı ve buna bağlı olarak gelişen sosyal tabakalaşma ve eşitsizlik mevzusu sosyal hareketlilik meselesinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu bakımdan öncelikle sınıf, sosyal tabakalaşma ve eşitsizlik olgularının nasıl anlaşıldığı ve güncel tartışmalarda nasıl ele alındığı üzerinde durulacaktır.

1.2 Sosyal Hareketliliğin Temel Dayanağı: Sınıf

Sosyal hareketlilik, bireylerin toplumda sınıflar halinde hiyerarşik olarak konumlandığını varsaydığından sınıf yapısı, sosyal hareketlilik çalışmaları için önemli bir bağlam oluşturmaktadır. Bu hiyerarşinin oluşmasında bireylerin sınıfsal konumunu belirleyen mesleki konum, statü, gelir ve eğitim gibi unsurlar etkili olmaktadır. Sosyal bilim literatüründe bu unsurlarının hangisinin öne çıkarıldığına bağlı olarak farklı yaklaşımlar belirmiştir. Klasik sosyoloji mirası sınıf konumunun hangi bileşenler ekseninde tanımlanması konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bu görüşler arasında Marksist ve Weberci sınıf yaklaşımları önemlidir. Karl Marx (1818- 1883) sınıfı, üretim ilişkileri ve üretim araçlarına sahip olmak bakımından tanımlayarak, üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva ve kendi üretim araçlarına sahip olmayıp yaşamını devam ettirebilmek için emeğini satmak durumunda olan proletarya şeklinde iki sınıflı bir toplum yapısı resmetmiştir. Ona göre modern öncesi dönemde çok çeşitli katmanlara bölünmüş karmaşık bir toplum yapısı söz konusuysa modern burjuva çağında toplum burjuvazi ve proletaryadan oluşan iki karşıt cepheye her geçen gün daha fazla bölünmektedir (Marx, 2017, s. 50). Marx'ın düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olan işbölümünün artış gösterdiği, pazarın büyümeye başladığı ve modern sanayinin geliştiği dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda onun sınıflı toplum yapısının görünümüne dair analizlerde bulunduğu ifade edilebilir.

Klasik sosyolojinin bir diğer önemli ismi Max Weber (1864-1920) Marx'ın sınıf anlayışından etkilenmekle birlikte sınıfı daha sosyoekonomik bir perspektiften ele almıştır. O sınıf konumunu malların tedariki, hayatta bir makam elde etme ve içsel tatmin bulma anlamında bir olasılıklar bütünü olarak değerlendirmektedir. Sınıfın aynı çıkarlar doğrultusunda bir ortaklık oluşturduğunu belirten Weber, piyasa koşullarının bir getirisi olarak mülk sahibi sınıf, ticari sınıf ve sosyal sınıf olmak üzere üç tip sınıf

tanımlamaktadır (Weber, 2018, s. 423). Söz konusu sınıf tiplerinin her biri kendi içerisinde benzer dinamikleri paylaşmaktadır. Marx ve Weber sınıfı ekonomik temelli değerlendirmektedir ancak Weber bilgi, beceri ve yeteneklerden kaynaklanan sınıf avantajını daha fazla vurgulamaktadır. Bireylerin sahip oldukları piyasa konumunu öne çıkaran Weberci anlayış bu doğrultuda sınıfları gelir düzeyleri açısından tanımlamaktadır. Weberci yaklaşımın aksine sermaye ve emek arasındaki bölünmeyi önceleyen Marksçı geleneğe göre gelirin miktarının yanı sıra kaynağı da oldukça önemlidir (Şengönül, 2007, s.171).

Marx ve Weber'den bu yana sınıf kavramı farklı şekillerde ele alınmıştır. Fransız sosyolog Pierre Bourdieu (1930-2002) yaygın görüşün aksine sınıfı belirleyen yaşam koşullarını ekonomik yönlerinin ötesinde eğitim, bilgi ve beğeni gibi unsurların şekillendirdiği kültürel ve sosyal sermaye bağlamında değerlendirmiştir. Weber'de olduğu gibi Bourdieu için de sınıf, benzer pratikleri doğuran, homojen koşullandırmaları dayatan ve homojen yatkınlıklar sistemi üreten olasılıklar bütünüdür. Mal ve iktidar sahiplerinde olduğu gibi bazen bu koşullar hukuki olarak garanti altına alınmıştır. Öyle ki Bourdieu'ye göre bu koşullar sınıf habitusu biçiminde bedene işlemiştir ve ortak niteliklere sahip eyleyiciler kümesini ortaya çıkarır (Bourdieu, 2015, s. 157). Son yıllarda sosyal tabakalaşma ve hareketliliğe dair önemli araştırmalar yürüten İngiliz sosyolog John Goldthorpe (1935-) ise sınıf konumunu istihdam ilişkilerinin şekillendirdiği ekonomik koşulların belirlediğini öne sürmektedir (Goldthorpe, 2016). Nitekim Goldthorpe'un 1992'de geliştirdiği sınıf şeması da bu tanımdan hareket etmektedir. İşveren, çalışan ve kendi hesabına çalışan şeklinde üç temel sınıf belirleyen Goldthorpe bu sınıfları faaliyet gösterdikleri alana göre detaylı bir biçimde analiz etmektedir.

Sosyal hareketlilik meselesinin önemli bir boyutunu oluşturan sınıf kavramına dair sosyal bilimler alanında oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Toplumsal yapının değişmesiyle sınıf kavramına yüklenen anlamlar da değişmiş, hatta postmodern düşüncede sınıfın toplumsal olanı açıklamak için yeterli bir araç olmadığı, ileri kapitalist toplumlarda sınıfın çözüldüğü (Clark & Lipset, 1991; Pakulski, 1993) üretimden ziyade tüketimin sınıf konumlarını belirlediği şeklinde anlayışlar tartışılmaya başlanmıştır. Ancak bu tartışmaların çoğuna burada yer vermek araştırmanın sınırlılıkları bakımından mümkün

değildir. Bu sebeple çalışmanın temel sorunsalını anlamlandırmaya katkısı olacağı düşünülen tanım ve çalışmalara yer verilmiştir.

1.2.1 Ölçülebilir Bir Kavram Olarak Sınıf

Sınıfın ölçülebilir bir kavram olarak değerlendirilmesi tabakalaşma ve hareketlilik meselelerini analiz edebilmek açısından oldukça önemlidir. Sosyal bilim araştırmalarında sınıf, çeşitli göstergeler temelinde ölçülebilir bir kavram hüviyeti kazanmıştır. Sınıf kavramı değişen sosyal bağlamlara bağlı olarak farklı göstergeler kullanılarak ölçülebilmektedir. Ekonomik boyutuyla gelir ve meslek üzerinden ölçülürken, siyasi boyutuyla statü veya güç bağlamında, kültürel açıdan ise eğitim seviyeleri ve yaşam tarzı bağlamında ölçülebilmektedir. Tüm bu olası boyutların birbirini etkileyebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte ekonomik boyutun sosyoloji literatüründe en çok rağbet edilen boyut olduğu söylenebilir. Bunun nedeni bireyin ekonomik konumunun önemli bir sosyal statü kaynağı olabilmesi ve aynı zamanda eğitim fırsatları üzerinde de bir etkiye sahip olabilmesidir (Shao, 2022, s.25).

Uluslararası çalışmalara ve sınıflandırma ölçeklerine bakıldığında mesleğin bir sınıf göstergesi olarak merkeze alındığı görülür. En yaygın kabul edilen sosyal sınıf ölçümü 1970’lerde geliştirilen ve Birleşik Krallık Ulusal İstatistikleri Sosyoekonomik Sınıflandırması (NS-SEC) tarafından yeniden düzenlenen Nuffield sınıf şemasıdır. Bu şema bireyleri mesleki statüsüne göre yedi ana sınıfa ayırmaktadır (Savage vd., 2013). Benzer şekilde Goldthorpe’un da (2016) sınıf konumunun istihdam ilişkileri tarafından belirlendiği ve sosyal tabakalaşmanın merkezinde mesleğin yer aldığı görüşüne dayanarak oluşturduğu sınıf şeması en güncel sınıf ölçeklerinden biridir. Görüldüğü üzere son yıllarda en yaygın kullanılan sınıf ölçekleri mesleği esas bileşen olarak ele almaktadır. İçinde bulunduğumuz post-endüstriyel toplum yapısı göz önünde bulundurulduğunda bireylerin sosyal konumu hakkında bilgi edinmenin en kolay yolunun meslekler olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda gelir ve yaşam tarzına kıyasla yine bireylerin mevcut sosyal konumu hakkında en net bilgiyi mesleğin verdiği söylenebilir. Bu bakımdan son dönem çalışmaların tabakalaşma ve hareketliliği analiz ederken en sık başvurdukları değişkenin meslek olması oldukça anlaşılardır. Bununla birlikte sınıf ölçümünde mesleğin bir gösterge olarak ele alınmasının sınıf ayrımlarının sosyal ve kültürel faktörlerini yeterli

biçimde yakalayamadığına(Savage vd., 2013) dair eleştiriler de söz konusudur. Londra Ekonomi Okulu Sosyoloji bölümünde görev yapan Profesör Mike Savage ve arkadaşları (2013) bu gerekçeyle 2011 yılında BBC'nin yaptığı Büyük İngiliz Sınıf Anketi'ni kullanarak sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri dikkate alan yeni bir sınıf şeması hazırlamışlardır. İngiltere toplumu örnekleminde elitler, teknik uzmanlar, orta sınıf, yeni varlıklı işçiler, işçi sınıfı, prekarya ve hizmet çalışanları olmak üzere yedi sınıf tanımlamışlardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu tür eleştirilere rağmen mesleğin en yaygın kullanılan sınıf göstergelerinden biri olmasının temel nedeni gelir veya kültür gibi göstergelere nazaran hakkında daha net ve kolay bilgi edinilebilir olmasıdır. Aynı zamanda mesleğin bireylerin sosyo-ekonomik durumu ve eğitim düzeyi hakkında da ipuçlarını barındıran bir gösterge olması, onu sınıf ve hareketlilik çalışmalarında en sık başvurulan değişken haline getirmiştir(Shao, 2022). Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra günümüzde sosyal tabakalaşma ve hareketlilik çalışmalarında en sık başvurulan uluslararası sınıf ve tabakalaşma şemaları şunlardır: John Goldthorpe'un Sınıf Şeması (Erikson & Goldthorpe, 1992), Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması (ISCO-88) (Uluslararası Çalışma Ofisi, 1990), Cambridge Sosyal Etkileşim ve Tabakalaşma Ölçeği (CAMSIS) (Lambert & Prandy, 2008), Wright Sınıf Yapısı (Western & Wright, 1994) ve Treiman Prestij Ölçeği (Ganzeboom & Treiman, 1992; 1996).

1.2.2 Türkiye’de Sınıf Tartışmaları

Türkiye’de sınıf kavramının ne zaman tartışılmaya başlandığına ve sosyal bilimlerde nasıl değerlendirildiğine bakıldığında toplumsal yapısı itibarıyla Batı toplumlarına nazaran oldukça geç bir dönemde gündeme girdiği görülür. Bir toplumda herhangi bir meselenin veya kavramın gündeme girmesi ve tartışmaya açılması belli birtakım sosyal koşulların oluşması ve olgunlaşması ile yakından ilişkilidir. Buradan hareketle sosyal devlet mefhumunun 1961 yılında Türkiye anayasasına girmesiyle sınıf kavramının tartışıldığını(Özatalay, 2015, s.105) ve toplumun çeşitli bileşenler ekseninde sınıflandırmaya tabi tutulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte dönemin konjonktürel yapısı meselenin nasıl tartışıldığını belirlemiştir. 1960’lı yılların koşulları, uzun yıllar boyunca sınıf meselesinin Marx/Weber karşıtlığı ve sınıf mı statü grubu mu tartışmasına sıkışmış biçimde ele alınmasını beraberinde getirmiştir(Özatalay, 2015, s.96).

1961 anayasasıyla birlikte sosyal devlet mefhumunun Türkiye gündemine girmesiyle 1946'dan bu yana kurulan işçi sendikaları faaliyetlerini yasal bir çerçevede yürütmeye başlamıştır. Ayrıca 1960'lı yılların Türkiye'sinde kır-kent nüfusun dağılımının kent yaşamı lehine değişmeye başladığı ve bununla ilişkili olarak da ücretli nüfusun aktif nüfus içindeki payının arttığı göz ardı edilmemelidir. Bu değişimlerle birlikte 1980 sonrasında sosyal bilimlerde de sınıf tartışmalarının yürütülmeye başlandığı ifade edilebilir. Şerif Mardin ve onun etkisiyle Metin Heper, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder gibi isimlerin yer aldığı ilk dönem çalışmalar, Osmanlı toplum yapısının mirası üzerine kurulan Türkiye toplumunda Batı'da olduğu biçimiyle sınıf temelli tabakalaşmanın olmadığı yönündedir (Özatalay, 2015).

Türkiye'de sosyal bilimler alanında geliştirilmiş en kapsamlı sınıf şemasının Korkut Boratav'a aittir. İlk olarak gelişmiş ülkelere özgü sosyo-ekonomik sınıflandırmanın kuramsal temellerini analiz eden ve ardından İstanbul'da ve Anadolu'nun farklı şehirlerinde saha araştırması yürüten Boratav (1991) elde ettiği bulgular ışığında Türkiye'deki sınıf profillerini ayırtmaya çalışmıştır. Bir diğer sosyo-ekonomik sınıflandırma göstergesi oluşturmaya yönelik girişim ise Sibel Kalaycıoğlu, Kezban Çelik, Ümit Çelen ve Sinan Türkyılmaz tarafından Ankara örneğinden hareketle yürütülen araştırma projesidir (Kalaycıoğlu vd., 2010).

Son olarak söz konusu alanda güncel çalışmalardan biri olan ve Lütfi Sunar'ın (2014) yürütücülüğünde gerçekleştirilen “Türkiye Sosyoekonomik Statü Endeks Geliştirme Projesi” yakın dönemde sınıflandırma alanında yapılmış önemli çalışmalardan sayılabilir. Sunar ve arkadaşları bu projeye Türkiye için bir sosyo-ekonomik statü endeksi (SES) oluşturmayı hedeflemişlerdir. Sosyo-ekonomik statünün hane düzeyinde şekillenen ve tecrübe edilen bir olgu olması sebebiyle endeks hane düzeyini kapsamaktadır. Bununla birlikte endekse dahil edilen bileşenler eğitim, gelir ve meslektir. SES araştırmalarında tek bir değişken üzerinden gidildiğinde genellikle mesleki itibar kullanılır çünkü mesleki itibarın eğitim ve gelir gibi bileşenleri de bünyesinde barındırdığı düşünülür. Peter Blau ve Dudley Duncan'ın (1967) Amerika örneğinde yürüttükleri araştırmaları buna örnek verilebilir. Bu tür araştırmalar genellikle meslek piyasasının çok iyi kurumsallaştığı gelişmiş ülkelerde yaygındır. Türkiye gibi henüz iş ve meslek piyasasının kurumsallaşmadığı yerlerde mesleki itibarın tek başına sosyo-ekonomik statüyü

yansıtmayacağı düşünülmektedir (Sunar, 2014). Bu sebepten TÜSES araştırmasında bir hanenin sosyo-ekonomik statüsünü belirlemek için çok değişkenli bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma neticesinde Türkiye örneklemini için bir hanenin sosyo-ekonomik statüsünü belirleyen değişkenlerin önem sırası eğitim, meslek ve gelir olduğu belirlenmiştir (Sunar, 2014).

Sosyal bilimlerdeki hemen her kavram ve her teori gibi sınıf kavramı ve bu kavram temelinde şekillenmiş tartışmalar da birden fazla boyuta sahiptir. Ayrıca değişen toplumsal koşullar sebebiyle sınıf kavramına yüklenen anlamların da değişebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu boyut ve anlamlara ayrıntılı biçimde değinmek çalışmanın sınırlılıkları bakımından pek mümkün görünmemektedir. Ancak sosyal hareketliliğin temel dayanağı olarak ifade edebileceğimiz sınıf kavramı araştırma kapsamında herhangi bir indirgemeci tavra ve sınırlandırılmışlığa mahal vermeden ekonomik, kültürel ve eğitim gibi çeşitli bileşenleri temelinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.3 Sosyal Tabakalaşma

Sosyal tabakalaşma, bir toplumda bireylerin sahip oldukları konumların hiyerarşik biçimde dağılmasını ifade etmektedir. Toplumun üyeleri arasında hak ve ayrıcalıklar, görev ve sorumluluklar, sosyal güç ve etkiler eşit olmayan biçimde dağılmaktadır (Sorokin, 1959, s.11). Toplumsal yapının temel fenomeni olarak ifade edilebilecek olan sosyal tabakalaşma meselesini toplumların ortaya çıkışı kadar eskilere götürmek mümkündür. Birey, tek başına değil, sosyal sistem içerisinde aktörlerle bütünleşme halinde var olabilmektedir. Bu durum beraberinde ortak ahlaki kabullerin paylaşılmasını ve işbölümünü ortaya çıkarmaktadır. Bireyler söz konusu sistem içerisinde çeşitli değişkenler sebebiyle bir konuma sahiptir. Bu konumların nasıl elde edildiğine bakıldığında farklı tecrübelerin söz konusu olabildiği görülmektedir. Statü kavramı bireylerin sosyal konumlarına nasıl elde ettiğini anlamak bakımından işlevsel bir kavramdır. Statüyü karşılıklı davranış modellerindeki kutupsal konumlar olarak tanımlayan Ralph Linton (1936) bireylerin atfedilen (ascribe) ve ulaşılan (achieved) statü şeklinde iki tür statüye sahip olabileceklerini ve toplumsal işleyişin bu statü biçimleri üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Atfedilen statü, doğuştan bireye tanımlanmış sosyal konumu ifade ederken, ulaşılan statü, doğuştan atanmayan ancak bireyin kişisel çaba ve rekabet ile elde ettiği sosyal konumunu ifade etmektedir (s. 115). Doğuştan veya

sonradan bireysel çabayla elde edilen bu statüler tabakalı toplum yapısını ortaya çıkarmaktadır.

1.4 Meslek ve Sosyal Hareketlilik

Sosyal hareketlilik olgusunu daha anlaşılır kılmak amacıyla yukarıda meselenin temel kavram ve bileşenlerine değinilmiştir. Söz konusu kavramlar çerçevesinde sosyal hareketlilik meselesinin ölçülebilir bir sosyal olgu biçiminde sosyal bilim literatüründe nasıl ele alındığına değinmek yerinde olacaktır. Sosyal hareketliliğin ölçülebilir bir olgu olarak ele alınması, sınıf ölçüm araştırmalarında olduğu gibi gelir seviyesi, mesleki statü ve eğitim düzeyi gibi daha somut ve nesnel bileşenler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Nitekim post-endüstriyel toplumlarda mesleğin sosyal sınıfın belirleyeni olarak ele alınması onu hareketlilik araştırmaları için de önemli hale getirmiştir. Dolayısıyla sosyal hareketlilik ölçülürken babanın sahip olduğu mesleki statüden farklı bir statüye geçme olasılığı temel değişken olarak ele alınmaktadır. Ana akım sosyal hareketlilik çalışmalarında bireylerin yaşamları boyunca (kuşak-içi) veya ebeveynlerinin sahip olduğu konuma göre değerlendirildiğinde (kuşaklar-arası) meslek, tecrübe edilen hareketlilik ile ilgili ipuçlarını barındıran önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir. David Glass ve Jo Carby-Hall'un (1954) ve Peter Blau ve Dudley Duncan'ın (1967) çalışmaları mesleği sosyal statü ve yaşam başarısının ölçüsü olarak değerlendiren iki önemli çalışmadır. Buradan hareketle hem uluslararası literatürde hem de Türkçe literatürde (Kemerlioğlu, 1996; Korkmaz, 2011; Şengönül, 2007) sosyal hareketlilikle ilgili yürütülen tartışmalarda mesleğe sıkça yer verildiği görülmektedir. Meslekleri toplumsal yapı içerisinde sahip oldukları anlamlar ve itibar bakımından sınıflandıran mesleki itibar çalışmaları sosyal hareketlilik araştırmaları için de önemli bir zemin teşkil etmektedir. Bireylerin hareketliliği tecrübe etmesinde bu denli önemli bir konuma sahip olan mesleğin bir önceki aşamasını eğitim oluşturmaktadır. Bu anlamda bireylerin emek piyasasına dahil olmasında başat öneme sahip yükseköğretim ve hareketlilik ilişkisine dair literatürde önemli çalışmalar mevcuttur.

Sosyal hareketlilik alanında yürütülmüş tartışmaları dönemsel olarak sınıflandırarak ele almak mümkündür. Nitekim Ganzeboom, Treiman ve Ultee (1991) "Comparative Intergenerational Stratification Research: Three Generations and Beyond" başlıklı makalelerinde bu tür çalışmaları veri toplama, ölçme ve analiz etme yöntemlerine göre

kronolojik biçimde üç döneme ayırarak ele almışlardır. Bu dönemlendirmeye göre Sorokin'in (1927) *Social Mobility* başlıklı çalışması bu alanda yapılmış teorik çalışmalardan ilki olarak kabul edilmektedir. Sınıf ve tabakalaşma kavramlarını hareketlilik olgusuyla birlikte ele alan Sorokin, eserinde sırasıyla sosyal tabakalaşmanın değişimi, tabakalaşma ve dikey hareketliliğin temel sebepleri, hareketli toplumlar ve sosyal hareketliliğin sonuçları gibi meselelere detaylı biçimde yer vermektedir. Ganzeboom ve arkadaşlarının dönemselleştirmesine göre Sorokin'in çalışması ilk kuşak araştırmalarının teorik arka planını şekillendirmiştir. 1927-1959 yıllarını kapsayan ilk kuşak araştırmalarda görece basit araştırma teknikleri kullanılmıştır. David Glass'ın (1954) İngiltere ve Galler örnekleminde yürütmüş olduğu *Social Mobility in Britain* başlıklı çalışmasının da ilk kuşak araştırmaların temel referans kaynaklarından biri olduğu söylenebilir. Glass yürütmüş olduğu bu geniş çaplı araştırmayla Uluslararası Sosyoloji Derneği bünyesinde bir Sosyal Tabakalaşma ve Hareketlilik Komitesi kurulmasına öncülük etmiştir. Ardından yine Glass'ın teşvikiyle 12 ülkeden bir grup araştırmacı ortak bir çerçeve doğrultusunda farklı ülkelere veri toplamaya başlamıştır. Söz konusu ortak çerçeve her ülkede periyodik olarak ulusal sosyal tabakalaşma ve hareketlilik araştırmalarını ve nesiller arası ilişkileri ölçmek için temel olabilecek mesleki prestij ölçekleri belirlemeyi içermekteydi. Belirlenen tüm ülkelerde hedeflenen ulaşılamasa da ve mesleki prestij ölçeklerinden ziyade mesleki sınıflandırma çalışmaları yapılmış olsa da belli birtakım ülkelere elde edilen veriler kapsamında önemli çalışmalar yürütülmüştür. 1959'da Danimarka'da Svalastoga tarafından, 1955'te Japonya'da ve 1954'te Hollanda'da bu plan çerçevesinde yapılan benzer araştırmalar ilk kuşak çalışmaları zenginleşmesine olanak sunmuştur(Ganzeboom vd., 1991, s.279).

1960'lardan itibaren başlayan ikinci kuşak çalışmaların odaklandığı temel hususun toplumsal hareketliliği etkileyen bileşenler olduğu ifade edilebilir. Bu dönem, Amerikalı sosyolog Dudley Duncan'ın (1961) ABD verilerinden hareketle ortalama eğitim seviyesi ve gelir düzeyi üzerinden geliştirdiği mesleki sosyoekonomik endeks (SEI), Treiman'ın (1977) geliştirdiği uluslararası mesleki prestij ölçeği gibi nicel verilerden hareket eden ölçeklerle meslek sınıflandırmaları daha sistematik biçimde ele alınmıştır(Özdemir, 2020, s.62). Peter Blau ve Dudley Duncan'ın (1967) *The American Occupational Structure* başlıklı eserleri ikinci kuşak çalışmaların temel referans kaynağı olarak kabul edilmektedir. Blau ve Duncan'ın Amerika'nın Oakland şehri örnekleminde yürüttükleri

bu kohort çalışma, alanda yeni veri toplama standartlarının kullanılmasının da önünü açmıştır. Bireyin ilk mesleki statüsünü, aldığı eğitimi ve babanın mesleki statüsünü değişken olarak alan bu araştırma hem kuşak içi hem de kuşaklar-arası hareketliliği gözlemleyebilme olanağı sunmuştur. Ayrıca sosyal köken (origin), eğitim (education) ve hedef konum (destination) arasındaki ilişkiyi vurgulayarak ilerleyen süreçte de farklı araştırmalara zemin oluşturan ve “OED şeması” olarak bilinen şemayı literatüre kazandırmıştır. Buradan hareketle ikinci kuşak çalışmaların mesleki itibar ölçekleri, meslek ve eğitimin hareketlilik üzerindeki önemi gibi temel meseleler etrafında ilerlediği ve yeni veri toplama yöntemlerini kullandığı ifade edilebilir.

1970’lerin sonlarından itibaren yürütülen ve log-lineer modellerinin kullanıldığı araştırmalar üçüncü kuşak çalışmaları oluşturmaktadır. Golthorpe, Müller ve Erikson’un (1982) yürüttükleri ve Weber’in yaşam fırsatları kavramına dayanan Neo-Weberyen(Özdemir, 2020, s.63) CASMIN (Comparative Analysis of Social Mobility in Industrial Nations) proje ve ölçeği 13 Avrupa ülkesinde yürütülmüş kuşaklar-arası hareketlilik modellerinin karşılaştırmasını sunmaktadır. CASMIN’a benzer biçimde Erikson, Goldthorpe ve Portocarero (1979) tarafından geliştirilen EGP ölçeği de tabakalaşma ve hareketlilik çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır.

Ganzeboom ve Treiman (2000) üç dönem etrafında değerlendirilen bu sınıflandırmaya dördüncü bir dönem daha eklemektedir. 1990’lardan itibaren hem zaman bakımından hem de uluslararası bakımdan karşılaştırmalara dayalı çalışmalar artış göstermiştir. Bu dönem, teknik ilerlemeyle birlikte yeni araştırma ve veri toplama teknikleri ortaya çıkmış, yeni sorular oluşmuş ve eski sorular revize edilmiştir. Böylelikle çok düzeyli modelleme, çoklu lojistik regresyon gibi istatistiki modeller ve çeşitli yazılımların sürece dahil olmasıyla çok daha derinlemesine karşılaştırmalar yapabilen hareketlilik araştırmaları ortaya çıkmıştır(Özdemir, 2020, s.63).

Görüldüğü üzere sosyal hareketlilik literatürü istatistiğin ve ölçeklerin sıklıkla kullanıldığı ve bu ölçekler yardımıyla karşılaştırma ve analizlerin yapıldığı bir alan olarak ilerlemiştir. Türkiye’de hareketlilik literatürü incelendiğinde bu tür veriye dayalı çalışma ve analizlerin sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Özdemir (2020) bunun en temel sebebinin sosyal bilimciler arasında yaygın olan Osmanlı ve Türkiye’de toplumsal tabakalaşmanın batılı kapitalist ülkelerdeki aksine ekonomik temelli değil siyasi

temelli olduğu görüşünden (Keyder, 1993; Mardin, 1967) kaynaklandığını ifade etmektedir (s.64). Mübeccel Kıray (1999), Behice Boran (1945) ve Korkut Boratav'ın (2005) yürüttükleri saha araştırmaları hâkim anlayışa rağmen literatüre önemli katkılar sunmuştur. Lütfi Sunar'ın (2018) ifade ettiği üzere sınıf ve tabakalaşmaya dair ampirik akademik çalışmaların eksikliğinde pazar araştırmalarında kullanılmak üzere hazırlanan sosyoekonomik statü endeksleri akademik çalışmalar için de kullanılmıştır. Bununla birlikte yakın zamanda yürütölmüş proje ve araştırmalarla literatürdeki bu eksikliğin kapatılmasına dair önemli girişimler söz konusudur. Bu bağlamda mesleki statüye bağlı toplumsal tabakalaşma ölçekleri geliştirme hedefinde olan Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2010; 2016) tarafından Ankara örnekleminde geliştirilen ölçekler ve Sunar ve Kaya'nın hane düzeyinde gerçekleştirdikleri Türkiye Sosyoekonomik Statü Endeksi (TÜSES) örnek verilebilir.

Türkiye'de de son yıllarda veriye dayalı tabakalaşma ve hareketlilik araştırmaları artış gösterse de henüz bunun yeterli bir zemin oluşturduğunu söylemek için erkendir. Nitekim sosyal hareketlilik meselesinin özü itibariyle zaman içerisinde nasıl bir seyir izlediğini gözlemlemek kohort çalışmaların varlığıyla mümkün olmaktadır. Dolayısıyla halihazırda Türkiye'de yapılan araştırmaların belli bir zaman periyodu içerisinde tekrarlanması, eğitim, meslek ve gelir gibi değişkenlerin tabakalaşma ve hareketliliği nasıl etkilediğine dair veriye dayalı çalışmaların artması literatürün zenginleşmesi ve daha nitelikli analizlerin yapılması adına gereklidir. Bununla birlikte bu tür veriye dayalı ampirik araştırmaların kendi içerisinde belli birtakım sınırlılıkları da barındırdığı unutulmamalıdır. Yapılacak çalışmalar için önemli olan söz konusu sınırlılıklar dahilinde olabildiğince titiz biçimde meselenin analiz edilmesi ve bu analizler doğrultusunda iyi planlanmış politika önerilerinde bulunulmasıdır.

1.5 Eğitim Genişlemesinin Hareketliliğe Etkisi

Eğitim ve sosyal hareketlilik arasındaki ilişkinin temeli eğitimin bireylere kazandırdığı beceriler neticesinde emek piyasasında bir konum elde etmesine olanak sunmasıyla yakından ilişkilidir. Ancak bu ilişkiden bahsedilebilmesi için eğitimin yaygınlaşması ve eğitilmiş bireylerin sayısında bir artış gözlenmesi gibi toplumsal ön koşullar oluşması gerekmiştir. Nitekim eğitime katılım oranlarının arttığı, eğitim kurumlarının ve programlarının sayısının artış gösterdiği II. Dünya savaşı sonrası süreçte eğitim ve

hareketlilik ilişkisine dair literatürün de gelişmeye başladığı görülmektedir. İkinci dünya savaşını takip eden yıllarda çoğu Batı Avrupa ülkesinde ve ilerleyen süreçlerde hemen her toplumda eğitime katılım oranlarının artış göstermesiyle eğitimin toplumsal etkilerine, sosyal hareketlilik ve eşitsizlikle ilişkisine dair çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Liberal yaklaşım bu genişlemeyle birlikte eşitsizliklerin azaldığını ve eğitime dayalı daha hareketli bir toplum yapısının geliştiğini öne sürmektedir. Ancak ilerleyen süreçte yapılan araştırmalar göstermektedir ki özellikle 1970’lerden itibaren sosyal avantajın yeniden üretimi eğitim sistemi aracılığıyla devam etmektedir. Bu yaklaşımı öne süren sosyal yeniden üretim teorisine göre daha avantajlı sosyoekonomik arka plana sahip bireyler eğitim genişlemesinden kaynaklanan olanakları kullanmanın yanı sıra süreçte başarılı olmaya yarayacak çeşitli ekonomik ve sosyal sermayeye de sahip olduklarından avantajları güvence altına alınmış olur (Lucas, 2001). Bu anlamda Lucas’ın eğitim sistemi boyunca işleyen sosyal kapanma süreçlerini incelediği ve ayrıcalıklı sosyal grupların eğitim seviyeleri içinde avantajlar arayarak ayrıcalıklarını korumaya çalıştıklarını gösterdiği çalışması önemlidir.

Eğitim genişlemesi ve eğitime dayalı hareketlilik ilişkisi ekseninde yürütülen çalışmaların bu meseleye nasıl bir perspektiften yaklaştığına bakıldığında ilk çalışmaların okullaşma yılı gibi dereceli bir ölçüm kullandığı görülür. Bu yaklaşım doğrultusunda eğitim seviyesi arttıkça hareketliliğin de artış göstereceği varsayılmıştır. Ancak ilerleyen süreçte eğitime katılımın artarak devam etmesi ve teknolojik dönüşümlerle işgücü piyasasının değişmesiyle hareketlilik bakımından tek başına eğitim seviyesi anlamlı bir değişken olmaktan çıkmıştır. Eğitim seviyesinin yanı sıra eğitimi alınan alan da söz konusu araştırmalar için önemli bir değişken haline gelmiştir (Ayalon & Yogeve, 2005; Davies & Guppy, 1997). Örneğin Prix’in (2013) Finlandiya örneğinde yürüttüğü araştırması eğitim düzeyinin bireyin sosyal konumunu yükseltip yükseltmemesinin büyük oranda eğitimi alınan alana bağlı olduğunu göstermektedir. Hareketlilik çalışmalarına eğitimi alınan bölümlerin de dahil edilmesiyle mikro düzeyde eğitim hareketliliği veya hareketsizliğine yani alana bağlı olarak hareketliliğin türü ve derecesine dair yorum yapabilmek mümkün hale gelmiştir (Andrade & Thomsen, 2017). Eğitim eşitsizliklerinin çok boyutlu olarak ele alındığı çalışmalar sosyoekonomik köken, eğitim sistemi ve emek piyasası bileşenlerini de dahil etmektedir. Bu tür çalışmalar ebeveyn mesleğinin detaylı sınıflandırılmasını ve eğitim sistemiyle aile arasındaki ilişkiyi öne çıkarmaktadır.

Bununla birlikte giderek nüfusun büyük bir kısmı oldukça farklılaşmış ve uzmanlaşmış eğitim sisteminden geçerken eğitimi alınan programların dahil edildiği mikro eğitim yaklaşımı daha gerekli hale gelmiştir(Andrade & Thomsen, 2017, s.719). Eğitim getirileri bu kadar çeşitli bir görünüm arz ederken kaynakların nesiller arası aktarımı söz konusu olduğunda eğitimi bir bütün olarak ele almak zorlaşmaktadır(Andrade & Thomsen, 2017). Andrade ve Thomsen'in çalışmasında üzerine vurgu yapılan husus, eğitime katılımın artmasının bir eşitlik ortaya çıkarmanın aksine becerilerin ve bu becerileri elde etme sürecinin çeşitlenmesiyle eşitsizliğin artış gösterdiğidir. Nitekim benzer birçok araştırmanın da belirttiği üzere giderek daha fazla insan yükseköğretime katıldıkça tabakalaşma yalnızca bir beceri düzeyi meselesi olmaktan çıkmış, aynı düzeyde niteliksel olarak farklı eğitim türleri meselesi haline gelmiştir. Dolayısıyla nesiller arası hareketlilik ve eğitimin söz konusu hareketliliğe etkisi üzerine çalışılırken üzerinde durulması gereken temel husus eğitimin kapsamını belirlemektir. Nitekim değerlendirmeye alınacak eğitim kademesi ve türü elde edilecek bulguları da önemli oranda şekillendirecektir.

Eğitim hareketliliği literatürü Andrade ve Thomsen (2017) tarafından dereceli (gradational) yaklaşım, bütüncül (aggregated) yaklaşım ve parçalı (disaggregated) yaklaşım olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Dereceli yaklaşım eğitim çıktısını eğitimi sınıflandırmanın bir aracı olarak kabul etmektedir. Burada amaç başlangıç-varış noktası ilişkisinin tek boyutlu bir açıklamasını sunmaktır. Bu bakış açısını benimseyen önemli teorilerden biri Becker'in insan sermayesi teorisidir. Bu teoriye göre eğitime yapılan her türlü yatırım daha yüksek miktarda bireysel beşerî sermayeye yol açacaktır. Yani bireyler işgücü piyasasında değerli ve gerekli kabul edilen bilgi ve becerileri elde etmek için eğitime yatırım yapar (Andrade & Thomsen, 2017, s.723). Eğitim, söz konusu yatırımlar doğrultusunda elde edilen beşerî sermayeyi işgücü piyasasında somut bir iş biçiminde ekonomik getiriye dönüştürür.

Bütüncül yaklaşım (aggregated) sosyolojik literatürde eğitim hareketliliğine yönelik en yaygın yaklaşımdır. CASMIN ve ISCED gibi eğitim düzeylerinin kategorizasyonunu sunarak ülkeler arası sosyal hareketlilik farklılıklarını ortaya koyan modellerin bu bakış açısını yansıttığı ifade edilebilir. Bu yaklaşımda farklı eğitim seviyelerine farklı niteliksel özellikler ve dolayısıyla farklı sosyolojik açıklama olanağı atfedilerek hiyerarşik

kategoriler oluşturulur. Bütüncül yaklaşım, çoğu zaman bireylerin aşağı doğru hareketlilikten kaçınma motivasyonlarının eğitim ve meslek tercihlerini yönlendirdiği varsayımını içeren göreceli riskten kaçınma teorisiyle de ilişkilendirilmiştir.

1990’lardan bu yana yükselişte olan parçalı (disaggregated) yaklaşım ise eğitim sürecini ve işgücü piyasasındaki tahsis mekanizmalarını daha iyi anlamak için eğitim düzeyi ve çalışma alanlarının dahil edildiği ayrıntılı bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Andrade & Thomsen, 2017, s.724).

Eğitim ve sosyal hareketlilik ilişkisi değerlendirilirken eğitimin derecesi ve türünün yanı sıra eğitime giriş sürecinde ve bu süreçten elde edilen kazanımlar söz konusu olduğunda ne gibi bileşenlerin söz sahibi olduğu kritik öneme sahiptir. Nitekim bu süreci eşitsizlik ve hareketlilikle ilişkilendiren de söz konusu bileşenlerdir. Sosyal hareketlilik-eğitim ilişkisine dair literatür incelendiğinde sosyoekonomik köken, yaşanan ülkenin sahip olduğu eğitim sistemi ve toplumsal koşullar gibi birden fazla bileşenin söz sahibi olduğu görülmektedir. İlk olarak sosyoekonomik kökenin eğitim-hareketlilik ilişkisinde nasıl değerlendirildiğine bakıldığında Blau ve Duncan’ın (1967) çalışmasının bu alanda öncü olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmanın ardından birçok araştırma sosyal kökenin eğitim-elde edilen konum ilişkisinde önemli bir etkiye sahip olduğunu öne sürmüştür. Eğitim, sosyal köken ve hedef konum arasındaki ilişkiyi incelemek için belirlenen çerçeve ise OED şeması olarak formüle edilmiştir. Bu çalışmanın da temel dayanak noktası olan OED şemasına detaylı biçimde yer verilecektir ancak öncelikle eğitim-hareketlilik ilişkisinde etkili önemli bir bileşen olan ülkelerin sahip oldukları eğitim sistemlerinin söz konusu ilişki üzerindeki etkisi irdelenecektir.

Bireylerin eğitim hayatı ve dolayısıyla eğitim-hareketlilik ilişkisi farklı eğitim sistemlerinin sunduğu olanaklar tarafından şekillenmektedir. Eğitim sisteminin dinamikleri, emek piyasasıyla ilişkisi, siyasi ve sosyal koşullara bağlı olarak geçirdiği dönüşümler eğitimin hareketlilik sürecindeki rolünü de önemli oranda etkilemektedir. Bu anlamda özellikle ileri endüstrileşmiş toplumlardaki çoğu eğitim sisteminin eğitim kurumlarının ve programlarının sayısındaki artış, yükseköğretimde farklılaşmanın artması ve eğitim getirilerinde meydana gelen değişiklikler olmak üzere üç büyük dönüşüm ekseninde şekillendiği ifade edilebilir. Ancak belirtmek gerekir ki; eğitim sistemlerinde ülkelere özgü kurumsal farklılıklar sebebiyle bu değişkenlerin öneminde

farklılıklar olabilir. Türkiye’ye bakıldığında 1982-2022 yılları arasında yükseköğretimden mezun olanların sayısının 13 kat arttığı görülür. Bununla birlikte 1999 yılında devlet ve özel dahil olmak üzere 73 olan yükseköğretim kurumu sayısı 2022 yılında 3 kat artarak 208’e ulaşmıştır (YÖK, 2024). Genç nüfusun oranının yükselmesiyle de doğrudan ilişkili olan bu artış beraberinde eğitilmiş nüfusun oranında artışı getirmiştir. Eğitim kurumları ve öğrenci sayılarındaki söz konusu artışlar önemli oranda ekonomik yatırımı gerektirmektedir. Nitekim 1960’lardan bu yana ekonomik büyümeyi ve eğitim olanaklarını arttırmak için ileri endüstrileşmiş ülkelerin GSYH’sından büyük bir miktarı eğitime yönelttiği göze çarpar (OECD, 2014). Dolayısıyla söz konusu yatırımlar ve eğitim genişlemesi arasında karşılıklı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu büyümenin sosyal hareketlilik sürecine ne gibi bir etkisinin olduğu incelendiğinde çeşitli yaklaşımların ortaya çıktığı görülür. Liberal yaklaşım söz konusu genişlemeyle birlikte eğitim eşitsizliklerinin azaldığını ve dolayısıyla hareketlilik olanaklarının arttığını öne sürerken, Goldin ve Katz (2008) gibi isimler bu büyümenin eğitim getirilerinde kutuplaşmayı beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte daha dikkat çekici olan, eğitim getirilerindeki bu farklılaşmanın eğitim düzeylerine bağlı hiyerarşik bir yapının ortaya çıkmasına imkân sunmasının yanında sınıfsal hiyerarşiyi de etkilediğine (Kim, Tamborini ve Sakamoto, 2015) dair yaklaşımların ortaya çıkmasıdır. Teorik dayanakları birbirinden farklı olsa da beşerî sermaye teorisyenleri (Becker, 1993), diploma toplumu (Collins, 1979) görüşünü öne sürenler ve Neo-Marksistler (Bowles & Gintis, 1976) daha yüksek eğitim seviyelerinin daha yüksek sosyoekonomik konumla ilişkili olduğu noktasında hemfikirdir. Bu yaklaşımların birbirinden ayrılması söz konusu sonucu üreten mekanizmalar noktasında olmaktadır (Prix, 2013, s. 266). Nitekim Prix’in (2013) Finlandiya örneğinde yürüttüğü araştırması 1985-2005 yılları arasında üniversite derecelerinin farklılaşmasıyla ortalama ekonomik getirilerin de farklılaştığını ortaya koymaktadır. Eğitim derecelerine bağlı olarak sosyoekonomik kökenin de farklılık göstermesi eğitimin emek piyasasında elde edilen konumu şekillendirmesiyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla farklı mesleklerin beraberinde farklı sosyoekonomik getiriyi sunduğu ifade edilebilir. Kim A. Weeden (2002) Amerikan toplumundan hareketle neden bazı mesleklerin diğerlerinden daha fazla kazandığı sorusunu merkeze alan bir araştırma yürütmüştür. Weeden’e göre kazançlarda gözlemlenen farklılıklar becerilerin meslek düzeyindeki ölçümlerinin yanı sıra eğitime yapılan bireysel düzeydeki yatırımlarla

birlikte düşünölmelidir (Weeden, 2002, s.71). Bu alışma aynı sosyal sınıf içinde de olsa farklı mesleklerin getirileri arasında farklar olduğu ve bu durumun işgücü piyasasında kapanma mekanizmaları oluşturduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. Dolayısıyla II. Dünya savaşının ardından tecrübe edilen eğitim genişlemesi dönemin başlarında eğitime dayalı eşitsizliklerin azalmasında ve dikey hareketliliğin artış göstermesinde etkili olsa da 1970'lerden itibaren artan genişlemeyle birlikte eğitime dayalı eşitsizliklerin daha sık tartışılmaya başladığı görölmektedir.

1.5.1 Eğitime Dayalı Meritokrasi

Endüstrinin gelişmesiyle değişime uğrayan iş ve meslek yapısı beraberinde farklı bir tabakalı toplum yapısını getirmiştir. Emek piyasasıyla doğrudan ilişkili olan eğitim sistemi bu değişimden büyük oranda etkilenmiştir. Nitekim bu değişimin etkilerinin tecrübe edilmeye başlandığı II. Dünya savaşı sonrası dönemden geç 1980'lere kadar endüstrileşme ve modernleşmenin eğitim eşitsizliklerini büyük oranda azalttığı görüşü yaygın biçimde kabul görmüştür (Breen, 2010, s. 366). Donald Treiman 1970'te kaleme aldığı çalışmasında mesleki kazanım üzerindeki eğitim etkisinin ileri endüstrileşmiş toplumlarda daha fazla olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte ileri endüstrileşmiş toplumlarda görece daha az endüstrileşmiş toplumlara kıyasla eğitim başarısı üzerindeki ebeveyn statüsünün etkisinin daha sınırlı olduğunu öne süren çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Sosyal hareketlilik literatüründe bu anlayışı benimseyen yaklaşımlar modernleşme tezi olarak ifadelendirilmektedir. Modernleşme tezi, sahip olduğu ilerlemeci anlayışın da etkiyle değişen toplum yapısıyla birlikte eğitime dayalı meritokratik bir toplumun ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Meritokrasi kavram ilk olarak Michael Young'un (1958) *The Rise of The Meritocracy* başlıklı çalışmasında kullanılmıştır. Young bu kavramı üst düzey meslek konumlarına ulaşmanın zekâ ve çabanın ön planda olduğu liyakat temelinde gerçekleşme olasılığının arttığını ifade etmek amacıyla kullanmıştır (Devine & Li, 2013). Meritokrasi tezi, sosyal kökenin eğitimle ve hedef konumla olan ilişkisinin zayıfladığını, eğitim ve hedef konum arasındaki ilişkinin ise arttığını öne sürmektedir. 20. yüzyılda eğitime ulaşımın yaygınlaşması ve herkes için ulaşılabilir konuma gelmesi bu görüşün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Söz konusu dönemde eğitimin yaygınlaşmasının sosyal hareketlilik olanaklarını arttırdığına dair tartışmalar ön plandadır. Richard Breen (2010) Britanya, İsveç ve Almanya örnekleminde

yürüttüğü araştırması kapsamında bu ülkelerdeki eğitim genişlemesinin sosyal hareketlilik olasılığını arttırdığını keşfetmiştir (s. 365). Ancak 2000’li yıllardan itibaren bu anlayışa dair eleştiriler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu eleştirilerden biri eğitimin herkes için ulaşılabilir konuma gelmesinin tek başına uzun vadede sosyal hareketliliğin artışında söz sahibi olamayacağı yönündedir. Nitekim Breen ve Müller’in 2020’de yayınlanan bir çalışmasında eğitimin değişen işlevinin ve sosyoekonomik kökenle ilişkisinin uzun vadede yüksek vasıflı bireylerin ve bunların istihdam edilebileceği konumların artışına yani arz-talep ilişkisine bağlı olduğu vurgulanmıştır (s. 8). 2000’li yıllardan sonra birçok ülkede bu arz-talep dengesinin sağlanamamış olmasından dolayı eğitim ve hedeflenen konum arasındaki ilişkinin durağanlaştığına dair tartışmalar ön plana çıkmıştır. Modernleşme tezinin sosyoekonomik kökenin eğitim ve hedef konum üzerindeki etkisini azalttığına ve dolayısıyla sosyal hareketlilik olanaklarını arttırdığına dair varsayımı sosyal yeniden üretim teorisi tarafından da eleştirilmiştir. Yeniden üretim anlayışına göre modern endüstriyel ilişkilerin gelişmesi ve eğitimin yaygınlaşması eğitim olanaklarının eşitsiz dağılımını azaltmamıştır. Bu anlayışa göre eğitimin yaygınlaşmasıyla daha düşük eğitim seviyeleri herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmiş fakat rekabet üst sınıfın avantajı elinde bulundurabileceği yüksek eğitim seviyelerine kaymıştır (Barone, 2019). Dolayısıyla avantajlı durumda olan ebeveynler çocuklarının eğitim ve mesleki başarısı adına ekonomik ve kültürel sermayelerini kullanarak sahip oldukları konumu korumalarına yardımcı olabilmektedir. Ancak bu avantaja sahip olmayan ebeveynlerin çocukları için böylesi bir stratejinin mümkün olmaması sosyoekonomik kökenin hala toplumun belli bir kesimi için eğitim kazanımı ve mesleki konum üzerinde etkisinin olduğunu göstermektedir. Nitekim bu göreceli kayıptan kaçınma stratejileri fırsatların eşitsiz dağılımını daha da arttırmaktadır. Modernleşme tezini bu ayrıntıyı gözen kaçırmayla eleştiren sosyal yeniden üretim teorisi de yeterli istatistiki birikime sahip olmamasından ötürü özellikle savaş sonrası dönemde fırsatların eşitsizliğinde meydana gelen azalmayı görememesi (Barone, 2019, s.3) bakımından eleştirilmektedir. Her iki yaklaşımın da söz konusu meseleyi farklı boyutlarıyla değerlendirmeleri bakımından kayda değer yönlerinin olduğu ifade edilebilir. Ancak değişen ve dönüşen toplumsal işleyiş söz konusu olduğunda içinde bulunduğumuz dönemde bu teorilerin sundukları bakış açıları yeniden gözden geçirilmeye muhtaçtır. Barone mevcut ampirik kanıtların ne modernleşme teorisiyle ne de sosyal yeniden üretim

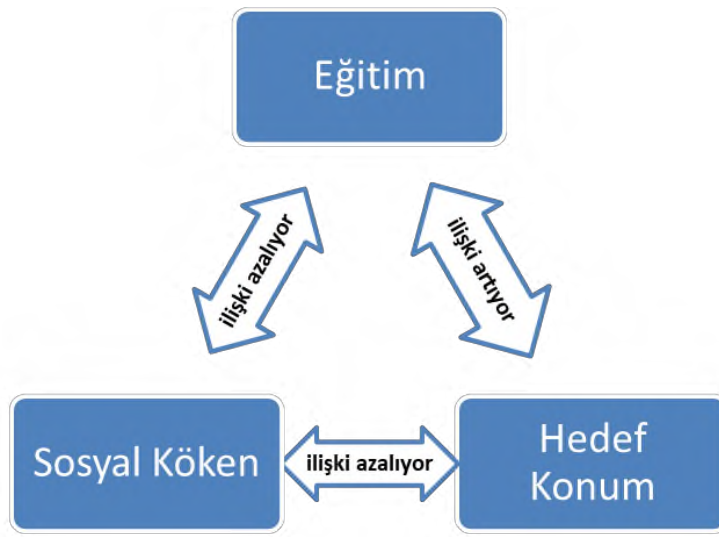
teorisiyle uyuşmadığını ifade etmektedir. Son yıllarda yapılan ampirik araştırmaların bulguları göstermektedir ki kurumsal ve yapısal dönüşümler eğitim olanaklarının eşitsizliğini önce azaltmış ardından da bu azalma durağanlaşmıştır. II. Dünya savaşının ardından ortaya çıkan ve *Trennte Glorieuses* adı verilen otuz yıllık refah dönemi fırsatların eşitsiz dağılımını ve buna paralel olarak sosyal köken ve mesleki hedef arasındaki ilişkiyi azaltsa da bu sürecin ardından bir durgunluk dönemi baş göstermiştir.

1.5.2 OED Şeması

Sosyal hareketlilik ve eşitsizlik literatüründe sosyoekonomik köken ve eğitim gibi bileşenlerin önemi ve belirleyiciliği çok sık tartışma konusu edilmiştir. Söz konusu literatürde bu bileşenler sistematik bir biçimde kavramsallaştırılarak OED (origin-education-destination) şeması üzerinden tartışmaya açılmıştır. OED şeması kavramsallaştırması ilk olarak Blau ve Duncan'ın (1967) *The American Occupational Structure* başlıklı çalışmasında kullanılmıştır. Blau ve Duncan Amerika'nın Oakland kentinde yaşayan bireyleri örneklem olarak seçtikleri araştırmalarında meslek hiyerarşisi bağlamında kuşak-ıç ve kuşaklar-arası hareketliliğinin yapısını anlamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar çalışmalarında katılımcılardan elde ettikleri verilerden hareketle beş değişkenli bir model geliştirmiştir. Bu model babanın eğitim başarısı, babanın mesleki statüsü, bireyin eğitim başarısı, bireyin ilk yaptığı mesleğin statüsü ve araştırmanın yürütüldüğü yıl olan 1962'de bireyin yaptığı mesleğin statüsü şeklinde beş değişkeni kapsamaktadır. Bu modelden hareketle babanın eğitimi ve mesleği bireyin eğitim başarısının, ilk yaptığı mesleğin statüsünün ve 1962 yılında yaptığı mesleğin statüsünün belirleyicileri olarak ele alınmıştır (Sosyoekonomik köken (O) – eğitim (E) ve sosyoekonomik köken (O) – hedef konum (D) ilişkisi). Aynı zamanda bireyin eğitim başarısı yaptığı ilk mesleğin statüsünün ve 1962'de yaptığı mesleğin statüsünün belirleyicisi olarak değerlendirilmiştir (Eğitim (E) – hedef konum (D) ilişkisi). 1967'de yayınlanmış bu araştırmanın eğitim ve mesleğin sosyal hareketliliğe olan etkisini ampirik verilerden hareketle değerlendiren ilk çalışmalardan biri olduğu söylenebilir. Söz konusu araştırma kapsamında kavramsallaştırılan OED şeması, ilerleyen çalışmalarda da eğitimin hareketlilik tecrübesindeki belirleyici rolünü anlamak için yol gösterici olmuştur. Nitekim Blau ve Duncan'ın öncü çalışmasından bu yana sosyal hareketlilik literatüründe birden fazla ülkeyi ve dönemi kapsayan çok sayıda çalışma ampirik eğitim-

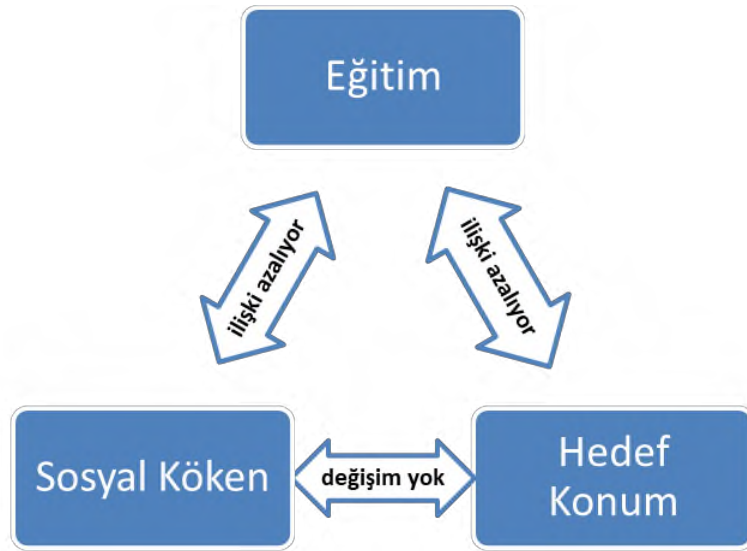
sosyal köken-hedef konum ilişkisini analiz etmiş ve farklı tartışmalar açmıştır. Bu tartışmaların içinde yer alan modern liberal yaklaşım, liberal ekonomi ve eğitimin kamusallaşmasıyla birlikte sosyal köken-eğitim arasındaki ilişkinin zayıfladığını, eğitim-hedef konum arasındaki ilişkinin ise güçlendiğini iddia etmiştir (Lipset & Zetterberg, 1956; Golthorpe & Erikson, 1992). Liberal yaklaşımın öne sürdüğü anlayış doğrultusunda görselleştirilen OED şeması Şekil 2’de gösterildiği gibidir.

Şekil 1. OED Şeması

Bir toplumda köken-hedef konum arasındaki ilişkinin güçlü olması, aynı eğitim düzeyine sahip bireylerden sosyoekonomik açıdan daha avantajlı ailelerde doğanların ebeveynlerinin çocuklarının emek piyasasında başarılı bir konum elde etmesi için ellerindeki sermayeleri seferber etmeleri anlamına gelmektedir. Ancak elbette dezavantajlı konumda olan ebeveynlerin çocukları böyle bir imkâna sahip değildir (Karlson & Birkelund, 2019, s.4).

Şekil 2. Alternatif OED Şeması

OED Şemasına Yönelik Eleştirilerin Sunduğu Alternatif Şema

Kaynak: Goldthorpe & Bukodi, 2018

Liberal bakış açısından hareketle eğitime dayalı eşitlikçi bir toplum yapısını öngören anlayışa karşıt olarak geliştirilen alternatif şema yukarıda yer almaktadır. Bu şemada eğitim (E) ve elde edilen konum arasındaki ilişkinin güçlenmediği aksine zayıfladığı gösterilmektedir. Sosyo-ekonomik köken (O) ve elde edilen konum arasında ise herhangi güçlenme veya zayıflama tespit edilmemiştir. Eğitim ve elde edilen konum (ED) arasındaki ilişkisinin zayıflamasına dair en sık öne sürülen açıklama aşırı nitelik veya ‘kimlik enflasyonu’ (credentials inflation)dur.

Bir dönem artan eğitim seviyesiyle birlikte hareketlilik olanağının da arttığı varsayımı günümüzde önemli reddiyelerle karşılanmaktadır. Goldthorpe ve Bukodi’nin sunduğu alternatif OED şeması da bu eleştirilerden biridir. Diploma enflasyonundan bahsettiğimiz bir dönemde özellikle profesyonel mesleklerin hareketlilik deneyiminin bu durumdan nasıl etkilendiği önemli bir sorudur. Bu tez çalışması yukarıda yer verilen teorik çerçeve bağlamında bu soruya yanıt aramaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MÜHENDİSLİK EĞİTİMİ

2.1 Mühendislik Eğitiminin Tarihi

Ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapı ve buna bağlı olarak gelişmişlik düzeyinin değişmesiyle iş ve çalışma biçimleri, istihdam alanları ve işgücü piyasası da çeşitli dönüşümler geçirmektedir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında artan sanayileşme ve liberal politikalarla birlikte işgücünün büyük çoğunluğu tarımdan hizmet sektörüne doğru kaymış ve sınıf yapısı değişime uğramıştır. Bu değişime eşlik eden kentleşmenin ve kentleşmeyle birlikte eğitimin yaygınlaşması, üniversitelerin artmasıyla yeni iş ve çalışma kollarının ortaya çıktığı ifade edilebilir. Mühendislik mesleği de toplumsal yapıda meydana gelen bu tür dönüşümlerin neticesinde ortaya çıkmıştır.

Mühendis kelimesinin kökeni Arapça arazi ölçme, geometri anlamlarına gelen “hendese” kelimesine dayanmakta olup geometri ile meşgul olan, geometri ve ölçüm bilen anlamlarına gelmektedir(<https://www.etimolojiurkce.com/>). İngilizcede *engineer* kelimesi ise “becerili, yaratıcı, zekâ sahibi” gibi anlamlara gelen Latince “*ingeniare/ingenium*” kelimesine dayanmaktadır. TDK’na göre ise insanlığın ihtiyacını karşılamak üzere temel bilimleri kullanarak en az maliyetle en yüksek verimlilik ve güvenlikte teknoloji veya sistem geliştiren kimsedir (<https://sozluk.gov.tr/>). Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ise insanın doğayla olan mücadelesinden doğan mühendisliğin uygarlıkların gelişmesine paralel olarak gelişip çeşitlendiğine vurgu yapmaktadır (TMMOB, 2017).

Modern anlamda bir meslek olarak mühendisliğin ortaya çıkışı dünya genelinde sanayileşmenin artması ve teknolojinin bu alanlarda kullanımının ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Nitekim Osmanlı’da mühendislik eğitimi 18. yy sonlarında askeri mühendislik alanında başlamıştır. İlk açılan askerî mühendislik eğitim kurumu 29 Nisan 1775’te Tersane-i Amire’de açılan Hendese Odası’dır. 1781’den itibaren Mühendishane olarak adlandırılan bu kurum 1806 tarihli Mühendishane Kanunu ile Mühendishane-i Bahrî Hümayun adını almıştır. İlk mühendislik eğitiminin verildiği kurumlardan bir diğeri de III. Selim tarafından 1793’te Haliç’te Humbaracılar kışlasında Mühendishane-i Cedide adıyla açılan askeri kara mühendisliği yüksekokuludur. Bu okul da yine 1806

tarihli Mühendishane Kanunu ile Mühendishane-i Berrî Hümayun adını almıştır (Acar vd., 2016). Mühendislik eğitimi veren ilk kurumların askerî birimler bünyesinde kurulmuş olmaları söz konusu dönemin koşullarıyla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. 18. yüzyılda Batılı ülkelerle yürütülen siyasi, askerî ve ekonomik ilişkiler askeri mühendishanelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

19. yüzyılın son çeyreğine kadar sivil mühendislik eğitimi veren kurumların ortaya çıkışına rastlanmamaktadır. Ancak zaman içerisinde modern teknolojinin kullanımının yaygınlaşmasıyla buhar ve elektrik gücünden yararlanan küçük işletmelerin, telgraf ve demiryollarının ortaya çıkışıyla mühendise duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu ihtiyaca binaen 1874 yılında Mektebi Sultani bünyesinde Mülkiye Mühendis Mektebi kurumu ancak birinci senenin sonunda adı Turuk-u Maabir Mektebi olarak değiştirilmiştir. Bu okuldan mezun olanların devletin yürüttüğü bayındırlık ve ulaştırma faaliyetlerini üstlenmesi hedeflenmiştir (Kaçar vd., 2012, s.142-143). İlk mezunlarını 1880 yılında veren Turuk-u Maabir Mektebi'ne ait son kayıtlar da bu yıla aittir. Bu mektebin faaliyetleri 1884 yılında devlet eliyle “Hendese-i Mülkiye Mektebi” adıyla kurulan yatılı sivil mühendislik mektebinde devam etmiştir. Bir süre eğitim faaliyetlerine devam eden bu kurum II. Meşrutiyet sonrası yönetimde yaşanan değişimden etkilenerek 1909 yılında Harbiye Nezareti'nden ayrılarak Nafia Nezareti'ne bağlanmış adı da Mühendis Mekteb-i Âlisi olarak değiştirilmiştir (Sakaoğlu, 2003; akt: Fırat, 2023). Görüldüğü üzere geleneksel üretim tarzlarının dönüşmesi, sınıfsal yapının farklılaşması gibi iç dinamikler ve dış dünyayla kurulan ilişkiler bağlamında ülkenin içinde bulunduğu koşullar değişmiş, eğitim kurumları da bu değişimden payını almıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde eğitim sisteminde yapılan büyük değişikliklerden Mühendis Mekteb-i Âlisi de etkilenmiş ve 1928 yılında Yüksek Mühendis Mektebi olarak isim değiştirmiştir. Mühendislik eğitim tarihi açısından önemli ve halen varlığını sürdürmekte olan İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) 1944 yılında Yüksek Mühendis Mektebi'nin yerine kurulmuştur (Fırat, 2023).

Bununla birlikte Türkiye'de bir meslek sahası olarak mühendislik unvanı ilk olarak 1927 yılında resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1035 sayılı “Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun” başlığıyla yasal olarak koruma altına alınmıştır. Ancak 1938 yılına gelindiğinde 1035 sayılı kanun ortadan kaldırılarak aynı adlı 2458 sayılı kanun

yürürlüğe girmiştir (Bilir, 2010). Bu kanun, Türkiye’deki üniversitelerin mühendislik ve mimarlık eğitimi veren bölümlerinden veya bu bölümlerin programıyla eşdeğerliliği olan yabancı okullardan mezun olmayı şart koşturmaktadır. Böylelikle mühendislik eğitimi standartlaştırılarak sınırları ve çerçevesi korunmaktadır.

Mühendislik eğitimi veren kurumların hızlı değişimi Osmanlı’nın son dönemlerinden Cumhuriyet’e kadar devam etmiştir. Cumhuriyet’ten sonra eğitim alanında gerçekleştirilen reform faaliyetlerinden mühendislik okulları da payını almıştır. Bu dönemden günümüze kadar geçen süreçte mühendislik alanında eğitim veren kurumların genel görünümüne bakacak olursak bu hızlı farklılaşmanın üniversitelerin artmasıyla birlikte niceliksel bir artışla devam ettiğini görebiliriz (bkz: EK-1). 1900-1994 yılları arasında devlet üniversitelerinde 32 tane mühendislik fakültesi bulunurken, 2000-2023 yılları arasında 76 tane daha mühendislik fakültesi açılarak %58 oranında artış kaydedilmiştir. Mühendislik fakültesi vakıf üniversitelerinde ilk olarak 1988 yılında Bilkent’te açılmıştır. 1988-1998 yılları arasında vakıf üniversitelerinde 8 tane mühendislik fakültesi eğitim verirken 2003-2023 yılları arasında 58 tane daha mühendislik fakültesinin açılmasıyla %86 oranında bir büyüme kaydedilmiştir (YÖK Birim İstatistikleri, 2023).

Mühendislik fakültelerinin dışında mühendis unvanının verildiği ve ilk olarak 1992 yılında Afyon Kocatepe Üniversite’sinde açılan teknoloji fakültelerinden de bahsetmek fayda vardır. 1992-2020 yılları arasında ikisi vakıf üniversitelerinde olmak üzere 29 tane teknoloji fakültesi açılmıştır (YÖK, 2023). Teknoloji fakülteleri mühendislik fakültelerine kıyasla pratiğe daha fazla öncelik vermektedir. Bu yönüyle teknoloji fakülteleri Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından “mühendislik mesleğinin bilimsel özgüllüklerini hiçe sayılması (TMMOB, 2023) gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu eleştirinin yanı sıra 2000’den sonra mühendis unvanı sunan fakülte sayısının %79 oranında büyümesinin mesleğin anlamını, sosyo-ekonomik konumunu istihdam ve hareketlilik olanaklarını nasıl etkilediği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez sahip olduğu araştırma tasarımı bağlamında bu sorunun yanıtını aramaktadır. Buradan hareketle mühendislik mesleğinin literatürde nasıl ele alındığı ve mühendislik bölümlerini tercih edilme ve bu bölümlerden olan mezun öğrencilerin sayısı bakımından değerlendirmek tabloyu daha net görmek açısından işlevsel olacaktır.

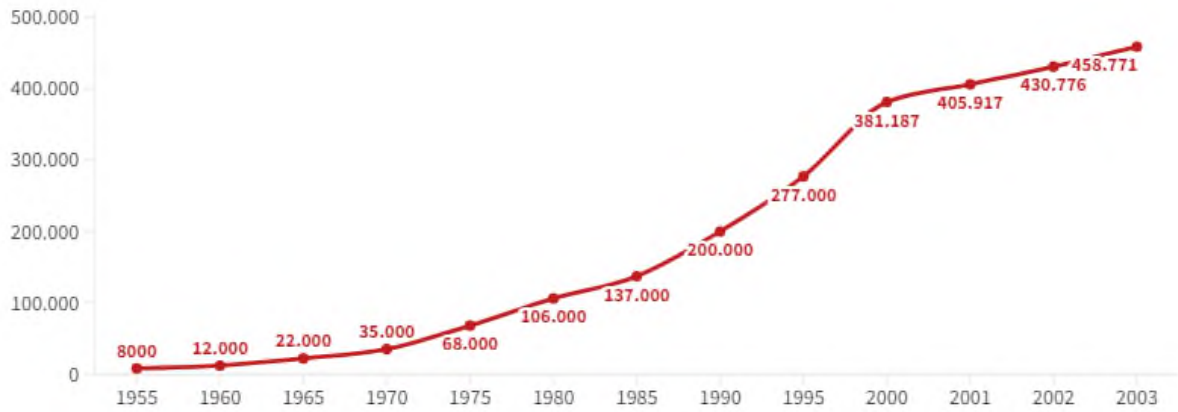
2.2 Değişen Toplum, Değişen Mesleki Konum

Etimolojik ve yasal tanımlamanın ötesinde mühendisliğin toplumların ilerleme ve modernleşme tecrübesi içerisinde farklı bir anlamının olduğu ifade edilebilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ilerlemenin ve modernleşmenin bu teknolojiyi en verimli biçimde kullanmakla doğru orantılı olduğu varsayımı ön plana çıkmıştır. Sanayi faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerde kullanılan teknolojinin ilerlemesiyle söz konusu teknolojiyi kullanma yetkinliğine sahip bir meslek olarak mühendislik de önemli bir mesleki konum olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin modernleşme tecrübesine bakıldığında mühendisliğin bir meslek tabakası olarak ortaya çıkışında ülkenin benimsediği kalkınma politikalarının hâkim rolü olduğu görülür. Nilüfer Göle 1985 yılında kaleme aldığı *Mühendisler ve İdeoloji* başlıklı çalışmasında mühendislerin konumunun Türkiye'nin 1950'li yıllardan itibaren benimsediği gelişme çizgisiyle ilişkili biçimde değişip dönüştüğünü aktarır. Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1930'lu yıllara kadar devlet müdahalesiyle milli bir ekonomi kurma gayesi mühendislerin yönetici konumlara ulaşmasının zeminini hazırlamıştır (Göle, 1986, s.83). 1950'li yıllara gelindiğinde devletçi politikalarından kapitalist gelişme dönemine girilmiştir ve mühendislerin siyasi kanatta “milli ekonominin sorumlu yöneticileri” rolü azalmaya başlamıştır. Bu gelişmeyle birlikte mühendislerin kendi özel girişimlerini kurma teşebbüslerinin arttığı görülmektedir. Bununla birlikte 1965'li yıllardan itibaren gerçekleşen sanayi atılımlarıyla mühendislerin üretim sürecindeki rolü artmaya devam etmiştir. Bu dönemde aynı zamanda teknik eğitime yönelik yatırımlar ve mühendis sayısı hızlı bir ivmeyle artış göstermiştir. (Göle, 1986).

Emine Elif Aksu Kaya da 2011 yılında yazdığı yüksek lisans tez çalışmasında mühendislik mesleğinin gelişim çizgisine dair Göle'nin yaptığına benzer bir dönemlendirme yapmıştır. 1923-1945 yılları arasında mühendisliğin konumunu “Bir Ülkünün Taşıyıcıları” olarak nitelendirmektedir. Bu dönemde mühendisler 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde oluşturulan milli iktisat oluşturma ülküsünü hayata geçirmekle sorumlu olarak görülmektedir (Aksu Kaya, 2011, s.73). II. Dünya Savaşı sonrası 1945-1980 arası dönemde ekonomik ve siyasi alanlarda küresel anlamda meydana gelen değişimlerden etkilenen Türkiye yeni bir döneme girmiştir. İthal ikameci sanayi modelinin benimsendiği bu dönemde devlet demiryolu, karayolu, liman ve baraj gibi

altyapı yatırımları yaptığı görülmektedir. Böyle bir dönemde mühendisliğe olan talep artmakla birlikte üniversite ve mühendislik fakültesi sayılarının da artmasıyla birlikte mühendislik mesleğinin kitleselleşmeye başladığı ifade edilebilir (Aksu Kaya, 2011, s.81). Bu tarihler arasında ikisi teknik olmak üzere 16 üniversite kurulmuş ve bu üniversitelerin yalnızca iki tanesinde mühendislik fakültesi açılmıştır (YÖK, 2023). Bu yıllarda mühendislerin sayısında istikrarlı bir artış yaşanmaktadır. Göle'nin aktardığına göre 1960 yılında mühendislerin sayısı 15.500, 1965 yılında 17.700, 1970'te 31.400 ve 1975 yılına gelindiğinde ise 49.900'e ulaşmıştır (Göle, 1986, s.85). TMMOB'un 2004 yılında yayınladığı çalışma raporunda yer alan verilere göre 1955-2003 yılları arasındaki mühendis sayıları ise aşağıdaki grafikte gösterildiği gibidir. O yıllarda mühendislerin sayılarına dair verilere ulaşmak oldukça zordur. Göle'nin verdiği sayılarla TMMOB'un çalışma raporunda yer alan mühendis sayıları birbiriyle uyuşmamakla birlikte artış hızını görebilmek açısından işlevseldir. Nitekim bu veriye göre 1955 yılında 8.000 olan mühendis sayısı 2003 yılına gelindiğinde 6 kat artarak 458.771'e ulaşmıştır. Üniversitelerin ve mezun sayılarının artmasıyla birlikte düşünüldüğünde oldukça anlamlı bir tablo olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3. Türkiye’de Yıllara Göre Mühendis Sayısı, 1955-2003

Kaynak: TMMOB, 37. Dönem Çalışma Raporu 2002/2004

Bu dönemde Cumhuriyet'in imar-inşa sürecinde devletle bütünleşmiş mühendis kimliği önemini kaybetmeye başlamıştır (Aksu Kaya, 2011, s.85). Dolayısıyla mühendisliğin elit meslekten kitle mesleğine geçişinin ilk adımının atıldığı ifade edilebilir. Bununla ilişkili olarak Serdal Bahçe'nin (2013) yayınlanan "Orta Sınıf Miti ve Mühendisin Nemesisi" başlıklı makalesinde önemli bir analize yer verilmektedir. Sermaye her türden emek

gücünü çoğaltma ve maliyetlerini düşürme eğilimi taşımakta ve bu sıradan emek gücü için oldukça kolaydır (Bahçe, 2013). Bahçe'ye göre mühendislik gibi eğitim aracılığıyla edildiği bilgiyi ayrıcalığa dönüştüren ve örgütlü bir yapı sunan bir meslek alanı için sermayenin bu distopik etkisi kolay olmamakla birlikte uzun vadede imkânsız değildir. Mezun sayısının artmasıyla birlikte mühendis işsizliğinin de artmasını bu bağlamda değerlendiren Bahçe çalışmasını TMMOB bünyesinde farklı yıllarda yapılmış profil araştırmalarına dayandırmaktadır.

Aksu Kaya (2011) 1980 ve sonrasını “mühendisliğin gerçek boyunduruk dönemi” olarak nitelendirmektedir. Ekonomide liberal politikaların uygulamaya konulduğu ve devlet işletmelerinin özelleştirildiği bu dönemde mühendislik fakültelerinin ve buna bağlı olarak mezun sayısının da büyük oranda arttığı görülmektedir. 1980-2000 yılları arasında farklı şehir ve üniversitelerde toplam 41 mühendislik fakültesi açılmıştır. 2000’den sonra “her şehre bir üniversite” mottosuyla büyüme artarak devam etmiştir. 2000- 2023 yılları arasında devlet ve vakıf üniversitelerinde olmak üzere toplam 154 mühendislik fakültesi açılmıştır (YÖK, 2023). Bünyesinde mühendislik bölümlerinin yer aldığı Teknoloji ve Doğa Bilimleri Fakültelerinin bu sayıya dahil edilmediğini düşünülürse mühendislik mezunu veren bölümlerin çok büyük oranda bir artış seyri gözettiği ifade edilebilir. Bu artışın yanında kamu kurumlarının özelleştirilmesiyle kamuda istihdam edilen mühendislerin büyük çoğunluğu özel sektörde ücretlileşmeye başlamıştır. Dolayısıyla endüstri toplumunun bir ürünü olarak ortaya çıkan mühendisliğin söz konusu toplumun üretim ilişkileri, çalışma koşulları ve ekonomik yapısı değiştikçe farklı bir tezahüre büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim Ali Artun’un 1975 yılında yürüttüğü ve TMMOB yayınlarında çıkan *Fordizmin ve Mühendisin Dönüşümü* başlıklı çalışması dünya genelinde ekonomik yapı ve üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimlerin mühendisliği nasıl dönüştürdüğünü ele almaktadır. Artun bu çalışmasında Fordist üretim sistemini, Toyotizmi, 1930 ve 1970 krizlerinin ekonomik ve toplumsal yapıya yönelik etkilerini ve bu krizlere yönelik geliştirilen Keynesyen politikaları analiz etmektedir. Toplumsal düzeyde gerçekleşen bu tür dönüşümler emek- sermaye ilişkisini de dönüştürmekte ve mühendisin konumu da bu değişimden etkilenmektedir. Kitle üretiminin başlangıcından, ulusal ekonomilerin dünya sahnesine çıkışına ve ardından “üretim ve tüketimin ulusal bağımlılıklarından arındırılarak şirketlerin hegemonyasında birleştirilip ulus ötesi bir ekonomik sistemin

inşasına” (Artun, 1999, s. 4) kadar geçen süreç ve bu süreçte mühendisin konumunun değişimi çalışma kapsamında özenle değerlendirilmektedir.

Kapitalist toplum önceki süreçlere kıyasla oldukça karmaşık bir işbölümü sunmaktadır ve bu karmaşıklık giderek artmaktadır. II. Dünya Savaşı’nın ardından bu karmaşıklığın anlaşılması kuramsal çalışmaların odağı haline gelmiştir. Artun (1999) söz konusu çalışmasında kapitalizmin ortaya çıkardığı karmaşık işbölümünü ve giderek daha karmaşıklaşan bu yapı içerisinde mühendisin konumunu analiz eden kuramlara betimsel olarak yer vermektedir.

Bilimsel ve teknolojik devrimlerle birlikte bilim doğrudan bir üretici güç olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte üretim sektörlerinde genel eğitim ve özel bilgiye olan ihtiyaç artmıştır (Artun, 1999). Dolayısıyla üretim sürecinde yer alan herkes daha yüksek düzeyde eğitim ve uzmanlık gerektiren bir rol üstlenmektedir. Bütün bu gelişmeler endüstrileşmenin başında teknik bilginin tekelinde olması sebebiyle daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olan mühendis ve teknisyenlerin sıradan işçiler gibi üretim sürecine dahil olmasını beraberinde getirmiştir. Buna rağmen mühendis ve teknisyenleri doğrudan işçi sınıfına dahil etmek kolay değildir. Ekonomik kategoriler bağlamında düşünüldüğünde mühendis ve teknisyenler üretici emeği temsil etmeleri ve maddi üretim sürecine dahil olmaları bakımından işçi sınıfı kategorisine dahil edilebilse de sosyal ve kültürel faktörler onları işçi sınıfından farklı bir konuma yerleştirmeyi gerekli kılmaktadır. Artun (1999) bunu mühendis ve teknisyenlerin sermaye adına yönetim-denetim görevlerinde bulunabilmesi, yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, ücretlerindeki görece yükseklik gibi durumlarla açıklayarak mühendis ve teknisyenleri işçi ve sermaye sahibi arasında bir konuma yerleştirmektedir.

Göle ve Artun’un araştırmalarının önemli bulgular sunmakla birlikte veriye dayalı analiz bakımından sınırlılıklara sahip oldukları ifade edilebilir. TMMOB yayınlarından çıkan Ahmet Haşim Köse ve Ahmet Öncü’nün 1998 yılında yürüttükleri ve bulgularını 2000 yılında yayına döktükleri *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik: Türkiye’de Mühendisler, Mimarlar* başlıklı çalışmaları yöntem ve analiz bakımından oldukça önemli bir araştırmadır. Haşim ve Köse bir meslek olarak mühendisliğin sosyal konumunun ve mesleki kimliğinin toplumun hâkim üretim tarzı ve üretim ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağı kabulünden hareketle kapitalist üretim biçiminin analiziyle ilişkili biçimde

mühendisin konumunu analiz etmektedir (s.117). Buradan hareketle çalışmanın amacı “Türkiye’deki mühendislerin nesnel koşullarıyla öznel oluşumları arasındaki ilişkiyi belirlemek” olarak belirtilmektedir (Köse & Öncü, 2000, s.120). Nicel araştırma yöntemlerinden anket metodu kullanılarak yürütülen araştırma kapsamında gelişmiş/metropol, yeni gelişmekte olan ve azgelişmiş şeklinde kategorilendirilen İstanbul, Kocaeli, Denizli, Gaziantep ve Diyarbakır’dan oluşan beş kentte yaşayan toplam 3783 mühendise ulaşılmıştır. Mühendislerin demografik ve sosyokültürel özellikleri, çalışma yaşamları, mesleki ve siyasal ideolojik konumları ve meslek örgütlenmeleri üzerine görüşlerine dair soruların yer aldığı anket formuyla önemli bir veri seti oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de eğitim kurumları/üniversiteler sahip oldukları altyapı olanakları, akademik kadro ve eğitim niteliği bakımından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar eğitilmiş işgücünün işgücü piyasalarında mezun oldukları okulların niteliğine bağlı olarak katmanlaşmasına yol açmaktadır (Köse & Öncü, 2000). Buna dayanarak araştırma kapsamında üniversiteler sınıflandırılmış ve bu sınıflandırmaya göre analizler yapılmıştır. Bu sınıflandırmada köklü yapısı ve mühendislik eğitiminin verildiği ilk üniversite olması sebebiyle İTÜ ayrı bir kategori olarak yer almıştır. ODTÜ, BOUN ve Bilkent gibi “iyi okullar” ikinci kategori, metropol üniversiteler ve Anadolu üniversiteleri ise sırasıyla dördüncü ve beşinci kategoride yer almıştır. Çalışmanın bulguları mezun olunan üniversitenin mühendislerin sosyoekonomik konumlarının belirlenmesinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Ancak Haşim ve Köse’nin araştırmasının henüz Türkiye’de üniversite sayılarının günümüzde olduğu kadar artmadığı 1998 yılında yapıldığını düşünecek olursak günümüzde üniversitenin mühendislerin konumları üzerindeki etkisinin ne yönde değiştiği ve nasıl etkilendiği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köse ve Öncü’nün araştırma bulgularına bakıldığında; üniversite grupları arasındaki katmanlaşmanın işgücüne katılım biçimleri üzerinde önemli oranda etkili olduğu görülür. İyi okullardan mezun olanların %70’i özel sektörde istihdam edilirken %12,5 gibi az bir kesimi kamuda istihdam edilmektedir. Metropoldeki üniversitelerden mezun olanların %36,8’i, Anadolu üniversitelerinden mezun olanların ise %45,3’ü kamuda istihdam edilmektedir (Köse & Öncü, 2000, s.124). Ayrıca mühendislerin aylık net ortalama kazançlarının mezun oldukları üniversite grupları ve sosyoekonomik bölgeye göre farklılaşması (Köse & Öncü, 2000, s.143) eğitim kurumlarının sınıf konumlarının

belirlenmesindeki etkisini göstermesi bakımından önemli bir bulgudur. Bulut (2022) da Bursa’da yaşayan tekstil mühendisleriyle yürüttüğü araştırmasında çalışılan sektörün de mühendisin sosyoekonomik konumunun belirlenmesinde önemli olduğunu ortaya koymuştur. Tekstil sektörünün geleneksel üretim tarzı, krizlere açık yapısı ve mühendis çalıştırma zorunluluğunun bulunmaması tekstil mühendislerinde kaygılı bir yapılanmayı beraberinde getirmiştir (Bulut, 2022). Aytül Fırat (2023) bu tabloyu “mühendislik eğitiminde ve mühendis işgücünde nitelik katmanlı bir yapı” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla mühendislik mesleğine dair emek uyuşmazlığı, ücretlilik ve dikey sosyal hareketlilik eğilimi gibi sosyolojik analizlerin mutlak bir anlamı olmadığı, eğitim alınan üniversite, şehir ve eğitim içeriğinin bu tecrübeleri çok büyük oranda etkileyebileceği ifade edilebilir. 2016 yılında Serkan Öngel yürütücülüğünde ve Makina Mühendisleri Odası bünyesinde Gebze Havzası örneklem alınarak yürütülen ampirik araştırmanın bulgularında da ifade edildiği üzere mühendis söz konusu olduğunda tek bir profilden söz etmek mümkün olmamaktadır. Mühendisin deneyimi, üretim sürecindeki konumu, cinsiyeti, almış olduğu eğitim ve buna benzer birçok faktör doğrultusunda deneyimler farklılaşmaktadır (Öngel, 2016). Bununla birlikte mühendisler söz konusu meslek içi hiyerarşileşmeden bahsetmek de mümkündür. Cem Özkurt (2018), 1980 sonrasında çalışma hayatına atılan profesyonel meslek sahipleriyle yaptığı görüşmelerde eğitim alınan kurum, kıdem ve çalışılan sektöre bağlı olarak mühendisler arasında hiyerarşik bir yapının olduğunu gözlemlemiştir. Örneğin hizmet sektöründe çalışan inşaat ve gemi mühendisleri patron mühendis / işçi mühendis ayrımına dayalı hiyerarşik baskı unsurunu farklı şekillerde deneyimlemektedir (Özkurt, 2018, s.222). Artun’un (1999) çalışmasında da ifade edildiği üzere tam da bu sebepten mühendisleri homojen bir sınıf konuma yerleştirmek oldukça zordur.

Bununla birlikte modern toplumlarda kimlik, itibar, gelir ve yaşam tarzı gibi unsurların kaynağı meslektir. Meslek aynı zamanda bireylerin sosyal kültürel ve politik hayata katılımının ölçeği olarak kabul edilen sosyoekonomik statünün en temel belirleyicisidir (TYAP, 2014). Bu bağlamda Lütfi Sunar ve ekibinin 2014 yılında yürüttükleri Mesleki İtibar Araştırması 126 mesleğin toplumdaki konumları ve yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi etkenlere bağlı olarak nasıl algılandığı hakkında önemli notlar barındırmaktadır. Türkiye Sosyo-Ekonomik Statü Endeksi Geliştirme Projesi’nin birinci ayağı olarak oluşturulan Mesleki İtibar Skalası için TÜİK tarafından NUTS2 düzeyinde sağlanan kent-

kır örnekleme kapsamında 32 ilden 2500 kişi ile anket yapılmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler doğrultusunda mesleklerin sıralanmasıyla ilgili puanlama homojen bir görünüme sahiptir. Yani toplumda mesleklerin itibar skalasına dair bir konsensüs söz konusudur denilebilir. Bu skalada mühendislik mesleklerinin nasıl yer bulduğuna bakacak olursak 126 mesleğin yer aldığı listede makine, inşaat ve elektrik olmak üzere üç mühendislik mesleği listede ilk otuzda kendine yer bulmaktadır. Makine mühendisi 75,26 ortalama skorla 13., elektrik mühendisi 73,1 skorla 15. ve İnşaat mühendisi 72,69 skorla listenin 19. sırasında yer almaktadır. Bu mesleklere dair dikkat çekici olan husus, en fazla mezun veren bölümler olması ve dolayısıyla meslek sahibi sayısının da oldukça yüksek olmasıdır. Bununla birlikte Türkiye’de mühendislik eğitiminin verilmeye başlandığı ilk dönemlerden bu yana mevcut olan meslekler olması yani köklü bir geçmişi olması da bu mesleklerin listenin ilk sıralarında yer almasında önemli bir etkidir.

Başta Köse ve Öncü’nün çalışması olmak üzere literatürdeki çalışmalar bu tez araştırması için önemli bir rehber konumundadır. Bununla birlikte hem aradan geçen süre zarfında yükseköğretimin yaygınlaşmasıyla söz konusu olguların nasıl farklılaştığını problematize etmesi hem de mühendislik eğitiminden hareketle sosyal hareketlilik deneyimine odaklanması bu tez araştırmasını literatürdeki diğer çalışmalardan ayırmakta ve bu bakımdan önemli bir boşluğu doldurması amaçlanmaktadır. Mühendislik eğitime, mühendislerin sosyal konumlarına, konum kaybetmelerine ve bunlarla ilişkili olarak emek uyuşmazlığı deneyimlerine odaklanan birçok çalışma bulunmakla birlikte aynı meslek grubunun sosyal hareketlilik bakımından yeterince ele alınmadığı ifade edilebilir. Bu bağlamda özellikle son yıllarda önemli miktarda mezunu bulunan, istihdam bakımından da kayda değer bir görünüm sergileyen mühendislerin sosyal hareketlilik deneyimleri ve bu deneyimde eğitimin rolü çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

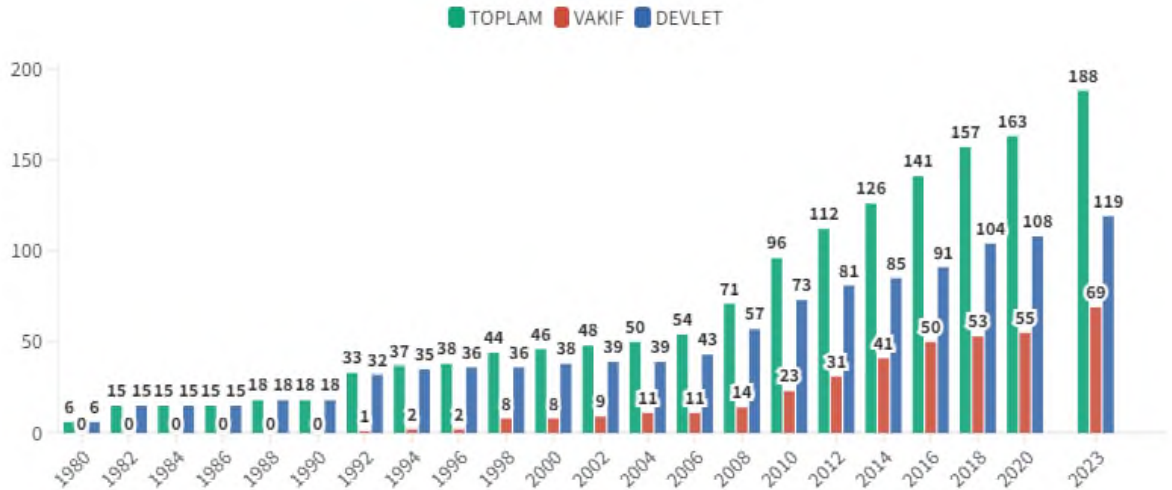
2.3 Mühendislik Eğitiminin Verilerle Genel Görünümü

Mühendislik eğitiminin tarihine yukarıda değinilmişti. Günümüzde mühendislik eğitiminin nasıl bir görünüme sahip olduğuna bakıldığında teknolojinin gelişmiş biçimleriyle hayatın her alanında kullanılmaya başlanmasıyla “Endüstri 4.0” olarak tabir edilen dönemle ilişkili olarak yeni mühendislik alanlarının ortaya çıktığı, mevcut alanlara gösterilen rağbetin arttığı gözlemlenebilir. Nitekim Aksu Kaya 2011’de 66 farklı mühendislik lisans programı olduğunu belirtirken 2022- 2023 öğretim yılı mezun

verilerine (YÖK, 2023) bakıldığında 81 farklı mühendislik lisans programının var olduğu görülmektedir. Aradan geçen 11 yılda 15 farklı mühendislik bölümü açılmıştır. Bu artış mühendislik meslek sahasının teknolojik değişimlerle birlikte çeşitlendiğini açıkça göstermektedir. Ancak elbette işgücü dağılımı ve istihdam olanakları konusunda tek başına bir analiz için yeterli olmayacağı ifade edilebilir.

Bununla birlikte Türkiye’de mühendislik fakültelerinin sayısındaki değişim mühendislik eğitiminin seyri hakkında önemli ipuçları verecektir. Şekil 4’te yıllara göre devlet ve vakıf üniversitelerindeki mühendislik fakültelerinin sayısına yer verilmektedir. Üniversite sayısındaki artışa paralel olarak 2000 sonrasında mühendislik fakültelerinin de artış gösterdiği görülmektedir.

Şekil 4. Yıllara Göre Mühendislik Fakültesi Sayısı (1980- 2023)

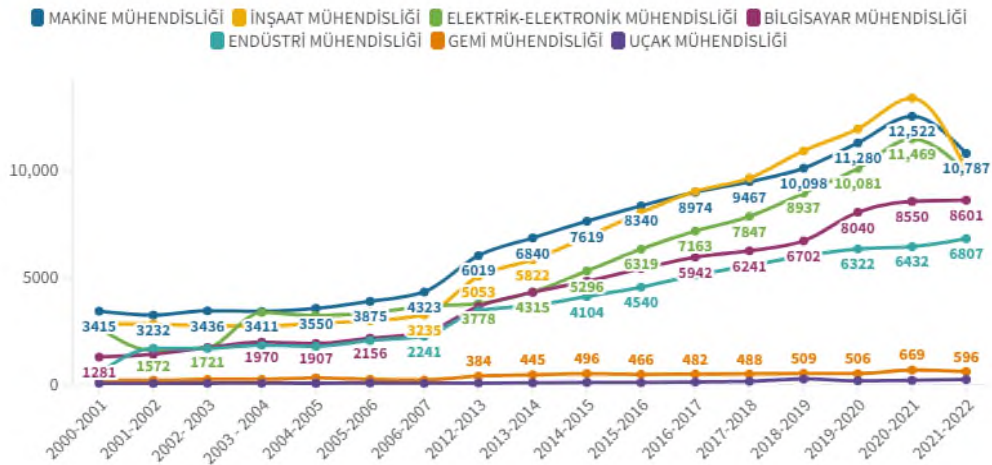

Kaynak: YÖK İstatistik, Birim İstatistiklerinden hareketle derlenmiştir.

Mühendislik eğitiminin istihdam alanıyla ilişkisini kurabilmek açısından mezun verilerine göz atmak faydalı olacaktır. Öteden beri en fazla mezun veren inşaat, makine, elektrik-elektronik, bilgisayar ve endüstri mühendisliği bölümlerinin yanı sıra 2024 Mart ayı itibarıyla sırasıyla 67.500 ve 41.000 ile Kariyer.net’e göre maaş ortalamasının en yüksek olduğu gemi ve uçak mühendisliği bölümlerinden mezun olan öğrencilerin sayısının 2000’den bu yana nasıl bir artış seyri gösterdiğine bakalım. Grafikte yer alan bütün bölümler 2020-2021 öğretim yılına kadar istikrarlı bir artış göstermektedir. 2020-2021 yılı öğretim yılında en fazla mezun veren bölümlerden olan inşaat, makine ve elektrik-elektronik mühendisliği mezun öğrenci sayısının düşmeye başladığı dikkat

çekicidir. Alandaki yığılma ve buna bağlı olarak istihdam zorluğuyla birlikte düşünüldüğünde bu tablo oldukça anlamlıdır. Bununla birlikte mezun sayısındaki en fazla büyümenin endüstri mühendisliğinde olduğu görülmektedir. 2000 yılında 524 olan endüstri mühendisliği bölümünden mezun olanların sayısı 2022 yılında 6807'ye ulaşarak yaklaşık 13 kat artmıştır. İş dünyasında ve endüstriyel alanlarda oldukça geniş bir çalışma alanına sahip olması endüstri mühendislerine yönelik talebi arttırdığı için mezun sayısının önemli miktarda arttığı ifade edilebilir. “Geleceğin meslekleri” olarak nitelendirilen güncel teknolojilerin kullanıldığı bilgisayar ve endüstri gibi mühendislik bölümlerinin mezun sayısı artarken inşaat mühendisliğinden mezun olanların sayısı son yılda azalma göstermektedir. Bununla birlikte mezun sayısının arttığı bölümlerde bir yığılmanın söz konusu olabileceği ve söz konusu ekonomi bu alanlarda iş yaratma kapasitesine sahip değilse bu durum Aytül Fırat'ın (2023) tanımlamasıyla “mesleğin kendi işgücü ordusunun “oluşmasına sebebiyet vereceği ifade edilebilir. Bunun sonucunda da inşaat mühendisliğinde olduğu gibi bölüm tercih edilirliliği ve mezun sayısı düşüşe geçecektir.

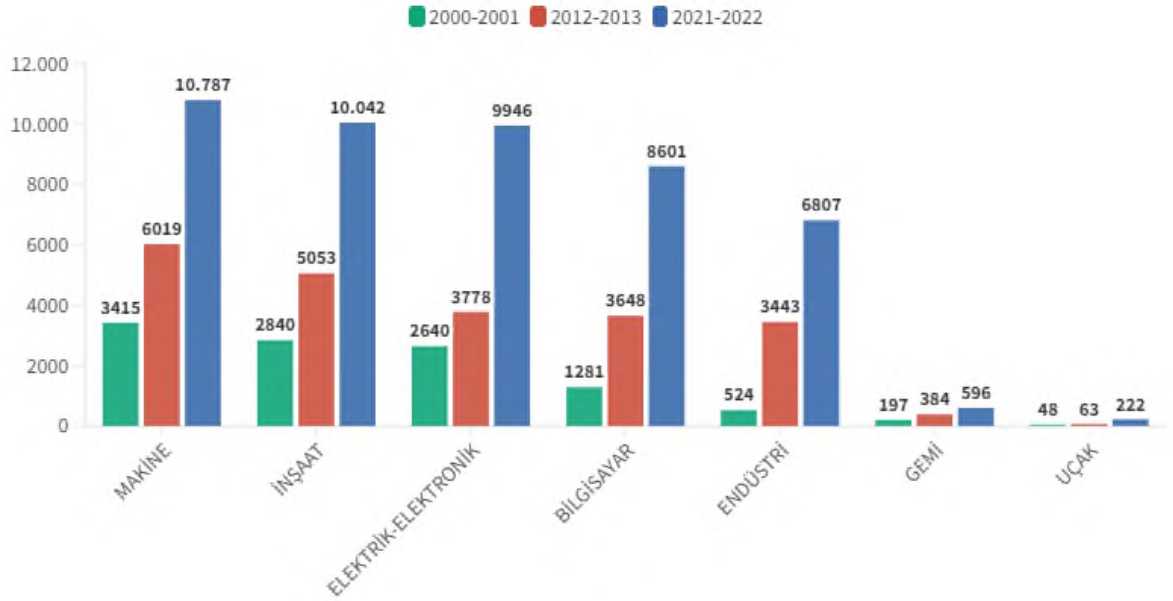
Şekil 5. Mühendislik Bölümleri Mezun Sayısı (2000- 2022)¹

Kaynak: YÖK İstatistikleri

¹ 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011 öğretim yıllarına ait veri bulunamadığı için grafiğe dahil edilememiştir.

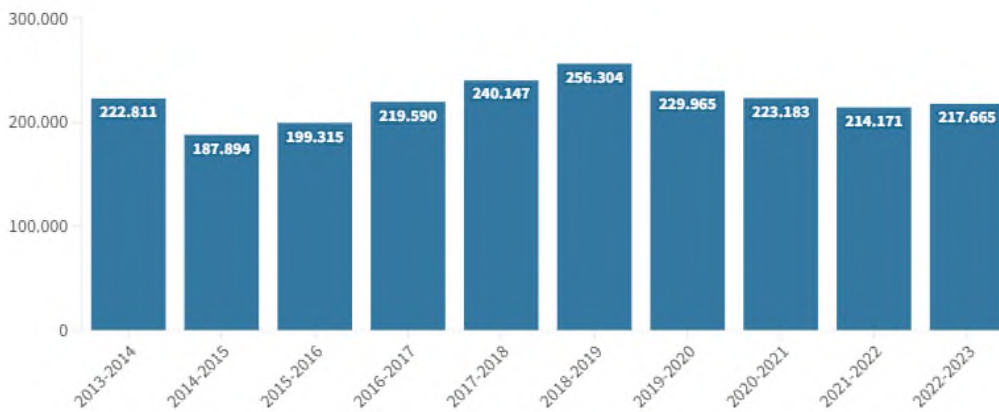
Şekil 6. Mühendislik Bölümleri Mezun Sayıları (2000, 2012 ve 2022)

Kaynak: YÖK İstatistikleri

Şekil 6, mühendislik bölümlerinden mezun olanların sayısının on yıl arayla nasıl değiştiğini göstermektedir. İstikrarlı bir artışın görüldüğü grafikte 13 kat artışla en fazla büyümenin endüstri mühendisliğinde gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Endüstri mühendisliğindeki büyümeyi 6,7 kat artışla bilgisayar ve 4,6 kat artışla da uçak mühendisliği takip etmektedir. Son yıllarda enformasyon sektöründe artan büyümenin mezun sayılarındaki artışa da yansıdığı ifade edilebilir.

Şekil 7. Mühendislik ve Mühendislik İşleri Öğrenci Sayıları (2013-2023)

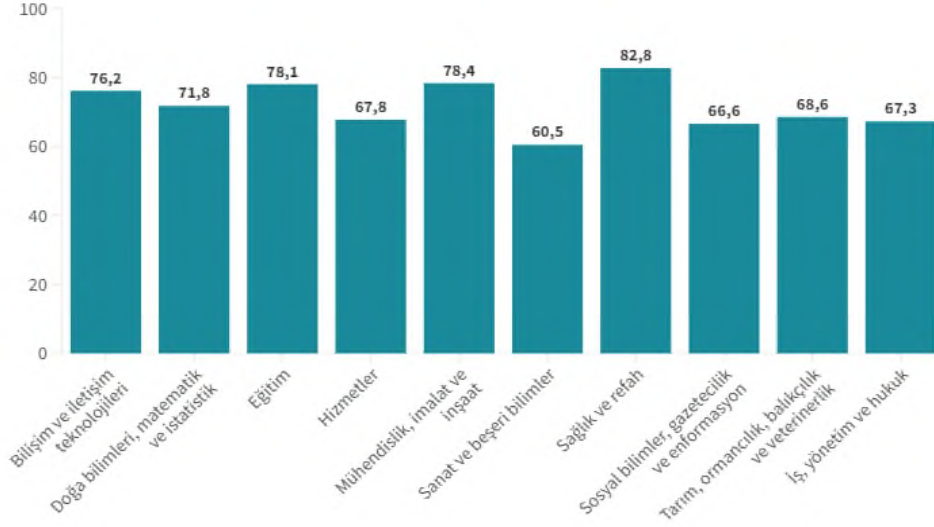

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri

Şekil 7’de son on yılda üniversitelerin mühendislik ve mühendislik işleri alanlarında kayıtlı olan öğrenci sayılarına yer verilmektedir. 2014- 2015’ten sonra bu alanlarda istikrarlı bir artış görülse de öğrenci sayısının en fazla olduğu 2018-2019 öğretim döneminin ardından öğrenci sayılarında bir azalma meydana gelmiştir. 2018-2019 öğretim yılına kadarki süreçte yaşanan hızlı artışın ardından mezun ve öğrenci sayısının önemli oranda artması ve bu durumun ilerleyen süreçte istihdam zorluğuna yol açabileceği düşüncesi bu yıldan sonraki azalma eğiliminin sebebi olabilir.

Eğitimi alınan lisans bölümünün bireylerin hareketlilik deneyimini nasıl etkilediğini görebilmek açısından bölümlere göre istihdam oranı, ortalama ilk iş bulma süresi ve ortalama kazanç düzeyinin nasıl farklılaştığını görmek anlamlı bir tablo çizmeye yardımcı olacaktır. Buradan hareketle TÜİK’in yayınladığı yükseköğretim istihdam göstergelerine bakıldığında mühendislik bölümlerinin istihdam oranı, iş bulma süresi ve ortalama kazanç bakımından üst sıralar yer aldığı görülür. Şekil 8’de 2022 yılında lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre istihdam dağılımları gösterilmektedir. 82,3 istihdam oranıyla ilk sırada sağlık yer almaktadır. Özellikle tıp fakültesi mezunlarının zorunlu hizmetinin olması sağlık alanındaki istihdam oranının yüksek olmasında temel etkindir. Mühendislik, İmalat ve İnşaat alanı istihdam oranı bakımından %78,4 ile ikinci sırada yer almaktadır.

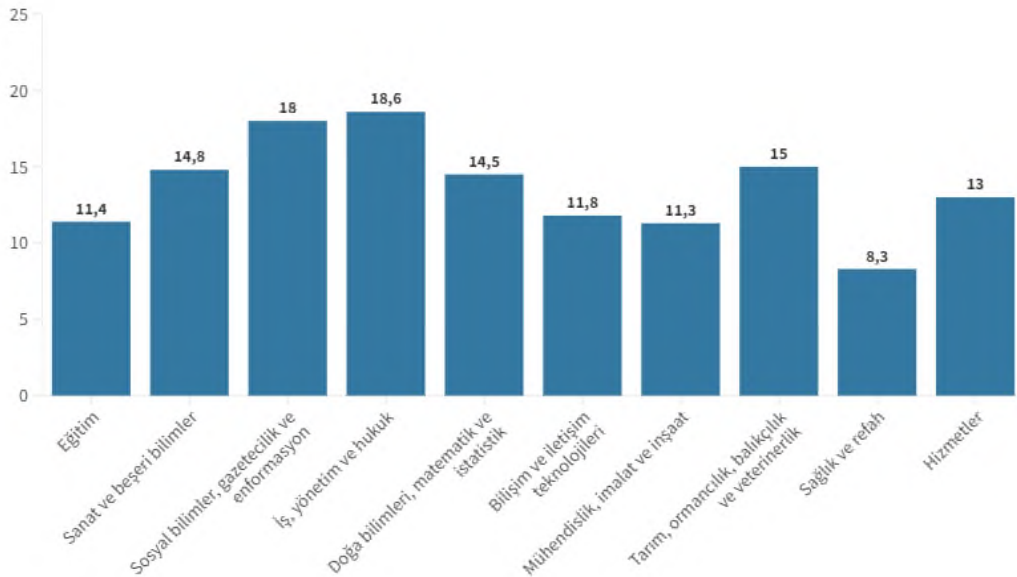
Şekil 8. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre Kayıtlı İstihdam Oranı, 2022

Kaynak: TÜİK, Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2022

Şekil 9’da ise 2022 yılında eğitim ve öğretim alanlarına göre ilk iş bulma süresi en kısa olan ilk üç alana yer verilmektedir. Ortalama 11,3 ayla Mühendislik, İmalat ve İnşaat alanları iş bulma süresi en kısa ikinci alan olarak görünmektedir.

Şekil 9. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre İlk İş Bulma Süresi (Ay, 2022)

Kaynak: TÜİK, Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2022

Hangi mühendislik bölümlerinin istihdam oranı bakımından daha avantajlı olduğunu görmek için TÜİK'in "lisans mezunlarının kayıtlı istihdam oranı" listesinde mühendislik bölümlerinin sırasına ve oranlarına bakılabilir. Tablo 1'de de (EK-1) gösterildiği üzere matematik mühendisliği %87,9 istihdam oranıyla listenin 15. sırasında yer almaktadır. Listede sırasıyla 18 ve 20. sırada yer alan maden mühendisliği ve elektronik ve haberleşme mühendisliği de yeni gelişen teknolojilerle birlikte birçok istihdam alanı bulması bakımından yüksek istihdam oranına sahiptir. Sırasıyla istihdam oranları en yüksek bölümlere yer verilen bu listede 43 farklı mühendislik bölümü yer almaktadır. Bu listede yer alan mühendislik bölümlerinin ortak yönlerine bakıldığında maden mühendisliği, makine mühendisliği ve tekstil mühendisliği gibi eğitim tarihi 20. yy'ın ortalarına dayanan bölümler de yer almakla birlikte büyük çoğunluğunu güncel teknolojilerin yoğunlukla kullanıldığı ve birçok farklı sektörde istihdam edilme olanağına sahip bölümler oldukları dikkat çekmektedir.

İlk iş bulma süresi bakımından en avantajlı mühendislik bölümlerine bakıldığında ortalama 8,5 ay kontrol ve otomasyon mühendisliğinin ilk sırada yer aldığı görülür. (bknz: EK-3) Ortalama 8,7 ayla elektrik mühendisliği ikinci sırada yer alırken, havacılık ve uzay mühendisliği ortalama 9,2 ay ile en kısa sürede iş bulunan mühendislik bölümleridir. Ortalama iş bulma süresi bakımından en avantajlı bölümlere yer verilen bu listede 43 farklı mühendislik bölümü de kendisine yer bulmaktadır.

Bütün bu göstergeler çeşitli mühendislik bölümlerinin istihdam alanı içerisinde birtakım avantajlarını koruduğunu göstermektedir. Gelişen yeni teknoloji ve buna bağlı olarak oluşan yeni iş sahaları teknik bir işlevi olan mühendislik mesleklerinin avantajının devam etmesini sağlamaktadır. Ancak bunun birtakım dezavantajlarının da olabileceğine vurgu yapılabilir. Mesleğin kapsamının, çalışma koşulları ve alanlarının özellikle son 20 yılda çok hızlı bir şekilde değişen teknolojiyle birlikte dönüşmesi meslek sahibinin de bu hıza yetişmesini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu hıza yetişebilmek için mesleki gelişimin alınan lisans veya lisansüstü eğitimle son bulmaması, mesleğin icra edildiği süreç boyunca devam etmesi gerekliliği ve bunun yanında mezun sayısının her geçen yıl artmasıyla rekabetin de yoğunlaşması mühendislik mesleğinin dezavantajları olarak karşımıza çıkmaktadır.

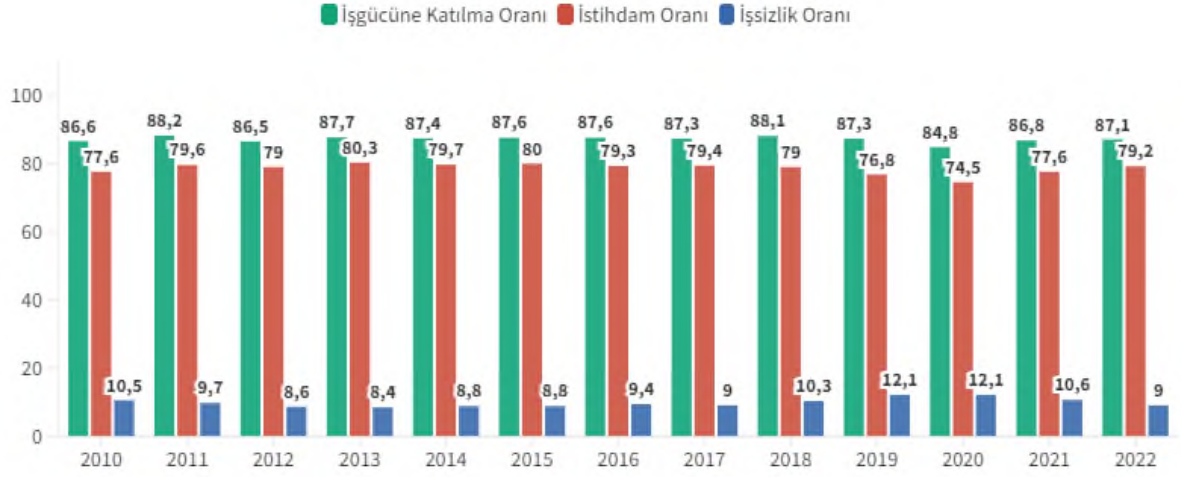
Bu araştırmanın örneklemini oluşturan makina, endüstri, inşaat, bilgisayar, elektrik-elektronik, uçak, gemi ve yazılım mühendisliği bölümünün 2022 yılı istihdam oranlarına bakacak olursak mezun sayısının da oldukça yüksek olduğu makine ve endüstri mühendisliğinin sırasıyla %83,5 ve %82,5 istihdam oranıyla ilk iki sırada yer aldığı görülür. Mezun sayısının az olması ve çalışma sahasının da sınırlı olması sebebiyle gemi mühendisliği bu listede %37,3 istihdam oranıyla en alt sırada yer almaktadır. Söz konusu bölümlerin önemli oranda istihdam oranına sahip olması sahip oldukları hareketlilik imkanına dair anlamlı analizler yapmanın önünü açacaktır.

Şekil 10. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Mühendislik Bölümlerinin İstihdam Oranları (% , 2022)

Kaynak: Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri

Şekil 11. Mühendislik ve İşleri İşgücü Durumu (% , 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

2010-2022 yılları arasında mühendislik ve mühendislik işleri alanında işgücü durumuna bakıldığında son on iki yılda bu alanlarda işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranı bakımından çok büyük değişimler yaşanmadığı görülür. 2018-2020 yılları arasına artmaya başlayan işsizlik oranı 2021 yılında düşmeye başlamıştır.

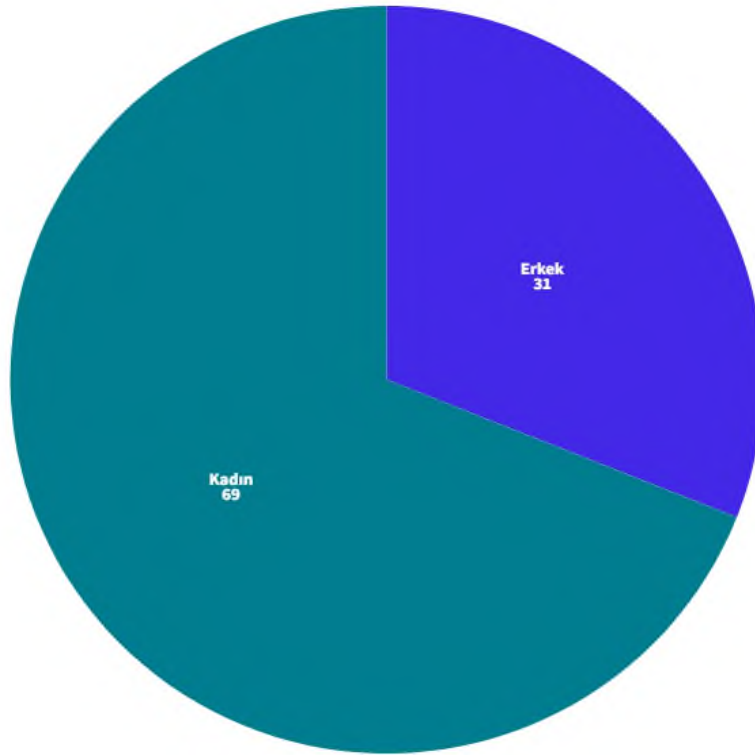
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜHENDİSLİK EĞİTİMİNİN MÜHENDİSLERİN SOSYAL HAREKETLİLİĞİNE ETKİSİ

Bu bölümde ilk olarak araştırma sonucunda elde edilen verilere dair betimsel analizlere yer verilecektir. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim hayatları, sosyal kökenlerine dair betimsel bilgiler burada yer alarak örneklemin görünümüne dair genel bir tablo çizilecektir. Ardından Ki-kare, Anova, Regresyon ve Çoklu Mütakabiliyet Analizi gibi ileri analizler yardımıyla sosyal kökenin ve eğitim sermayesinin katılımcıların mevcut kazanç ve konumlarını nasıl etkilediği ele alınacaktır.

3.1 Betimsel Göstergeler

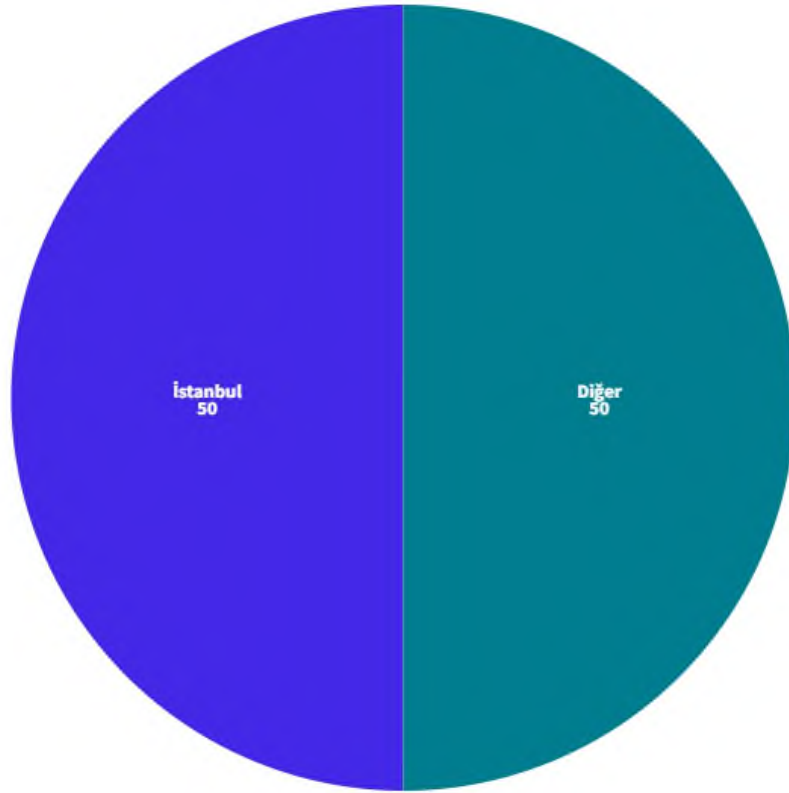
Şekil 12. Katılımcıların cinsiyet dağılımı (%)

Bağımsız bir değişken olarak cinsiyet toplumsal meselelerin anlaşılmasında işlevsel bir öneme sahiptir. Araştırma kapsamında katılımcıların cinsiyet dağılımı grafikte gösterilmektedir. Çalışma hayatında kadın ve erkeklerin payı göz önünde bulundurulduğunda TÜİK 2023 verilerine göre erkeklerin %65,7'si, kadınların ise

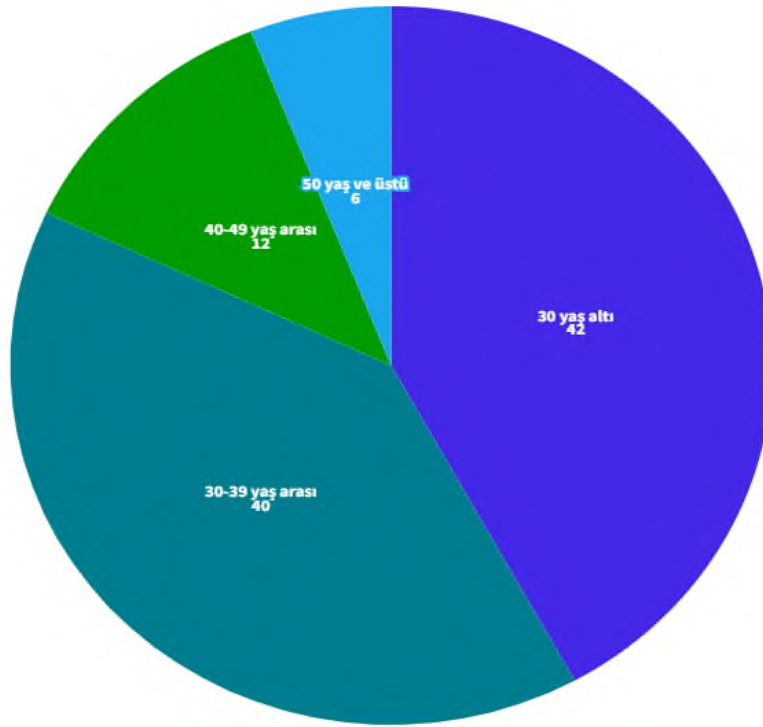
%31,3'ü istihdam edilmektedir (TÜİK, 2023). Bununla birlikte mühendislik bölümlerinden mezun olan kadınların sayısı hemen her yılda erkeklerin neredeyse yarısı kadardır. Buna göre ankete katılan 237 katılımcıdan 75'ini (%31) kadın, 168'ini (%69) erkeklerin oluşturması örneklemin cinsiyete göre dağılımının dengeli olduğunu göstermektedir.

Şekil 13. Katılımcıların yaşadıkları şehirlerin dağılımı (%)

Araştırma kapsamında çoğunlukla mesleğin icra edildiği yer olduğu için katılımcıların yaşadıkları şehirler anlamlı bir bileşen teşkil etmektedir. Araştırmaya katılan mühendislerden İstanbul dışında yaşayanların oldukça heterojen dağılması ve bir profesyonel meslek olarak mühendisliğin metropol bir şehir olan İstanbul'da icra edilmesi diğer şehirlere kıyasla muhtemel etkileri beraberinde getireceği için katılımcıların yaşadıkları şehirler İstanbul ve Diğer olmak üzere sınıflandırılmıştır. Anketi dolduran katılımcıların %50'sini İstanbul'da yaşayanlar oluştururken kalan %50'sini İstanbul dışı şehirlerde yaşayanlar oluşturmaktadır. Cinsiyette olduğu gibi yaşanan şehirlerin dağılımında da dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir.

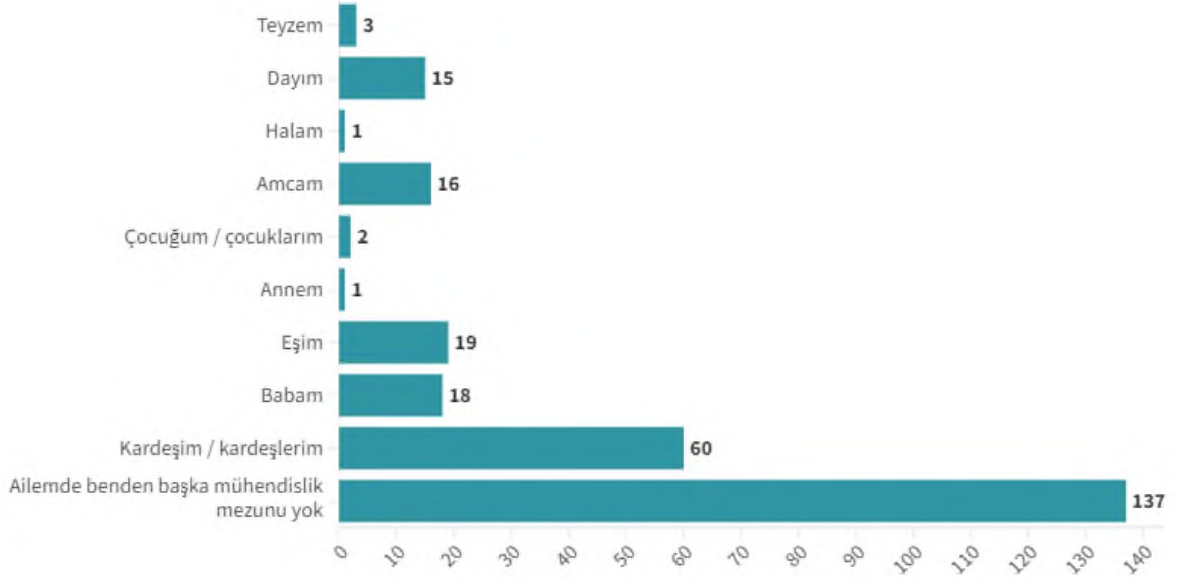
Şekil 14. Katılımcıların yaş dağılımı (%)

Yaş değişkeni araştırmanın problematiğiyle ilişkili olarak farklı anlamları beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın temel sorusu 2000 sonrası mühendislik fakültelerinden mezun olan bireylerin sosyal hareketlilik deneyimlerinin nasıl şekillendiği olduğundan araştırma için 25-50 yaş aralığında mühendislerin deneyimleri oldukça önemlidir. Grafikte katılımcıların yaş dağılımları gösterilmektedir. Buna göre 50 yaş üstü katılımcının %6, 50 yaş altının %94 oranında olduğu tablonun araştırmanın sorusu bakımından dengeli bir görünüme sahip olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte Sunar ve arkadaşlarının (2020) belirttiği üzere sosyal hareketliliğin temelde 30-50 yaş aralığında gerçekleşmesi bu yaş aralığının araştırmanın konusu bakımından önemini de açıklar niteliktedir. Örneklemin yaklaşık yarısının 30 ve üstü yaşlarda olması ve yarısının da 25-30 yaş arasında olması, genç mühendislerle kıdemli mühendisler arasında karşılaştırma yapma imkânı da sunacaktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde farklı yaş aralıklarının hareketlilik deneyimlerinin nasıl farklılaştığını gösteren detaylı analizlere yer verilecektir.

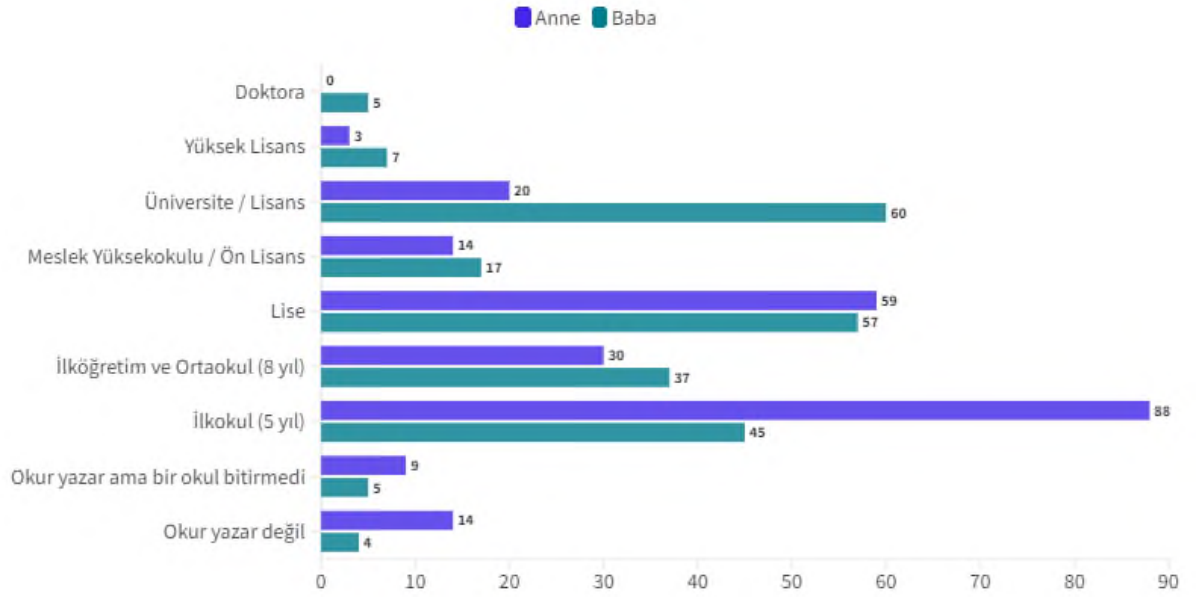
3.1.1 Sosyoekonomik Sermaye

Şekil 15. Katılımcıların ailelerindeki mühendis sayıları

Araştırma soru formunda katılımcılara mühendislik mesleğini icra eden başka aile üyelerinin var olup olmadığı sorularak hem bir aile mühendislik ölçeği oluşturulması hem de mühendislerin sosyal kökenlerine dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda katılımcılardan 137'si (%58) ailesinde kendisinden başka mühendislik mezunu olmadığını belirtirken, 60'ı (%26) kardeş(ler)inin de mühendislik mezunu olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların kendisinden önceki kuşaktan aile bireyleri arasında mühendis olanların oranı %23'ken, eş, çocuk veya kardeşler gibi kendi kuşaklarından aile bireyleri mühendis olanların oranı %77'dir. Dolayısıyla mühendisliğin daha genç nesiller tarafından çoğunlukla tercih edilen bir meslek olduğu vurgulanabilir. Buradan hareketle araştırmaya katılan mühendisler bağlamında mühendisliğin aile sermayesi olarak aktarılan bir bölümden öte statü kazanma ve sınıf atlama imkânı sunan bir meslek olarak değerlendirilebileceği ilk bakışta ifade edilebilir. Ebeveyn eğitim düzeyi ve mesleki konumunu gösteren grafiklerle birlikte değerlendirildiğinde bu yorum daha anlamlı olacaktır.

Şekil 16. Ebeveyn eğitim düzeyi

Tablo 1. Ebeveyn mesleki konumu

Mesleki Konum	Baba Mesleki Konum	Anne Mesleki Konum
Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)	2	0
Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)	6	1
Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)	22	2
Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)	11	3
Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)	24	2
Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)	13	4

Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)	21	25
Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)	22	14
Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar	45	5
Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)	11	2
Vasıflı bedensel işçi	27	6
Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)	15	5
Yarı-Vasıflı veya Vasıfsız bedensel işçi	9	5
Tarım işçisi ve yevmiyeci	1	0
Çiftçi	8	5
Hiç Çalışmadı/ Ev Hanımı		160

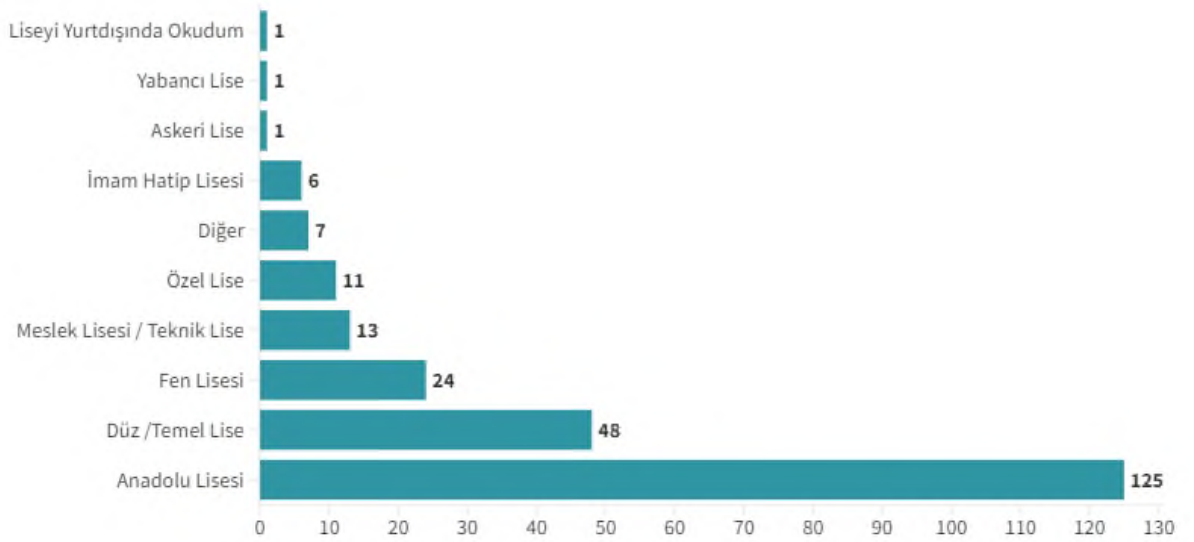
Sosyoekonomik sermayeye dair en önemli ipucunu veren tema ebeveyn eğitim düzeyi ve mesleki konumudur. Özellikle babanın eğitim düzeyi ve mesleki konumu sosyal hareketlilik araştırmalarında temel esas alınan meselelerden biridir. Yukarıdaki grafik ve tablo buna dair önemli göstergeler barındırmaktadır. Katılımcıların %30'unun babası lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahipken, anne eğitim düzeyi söz konusu olduğunda %10'unun lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu görülür. Türkiye genelinde erkeklerin eğitime katılımlarının kadınlara oranla yüksek olması bu tablonun anlamlı bir dağılıma sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Bununla birlikte araştırmaya katılan mühendislerin büyük çoğunluğunun genç nesiller olması anne-baba eğitim düzeyinin lise ve üzerinde yoğunlaşmasını da açıklar niteliktedir.

Hareketlilik meselesini anlamının başlangıç noktalarından biri kabul edilen baba mesleki konumuna bakıldığında oldukça heterojen bir dağılım olduğu dikkat çeker. Katılımcıların %18,5'inin babası kendi hesabına çalışan küçük esnaf / zanaatkâr iken, %11'i vasıflı

bedensel işçi, %10'u küçük işveren (20'den az işçi çalıştıran) ve %10'u orta düzey yönetici konumundadır. Bununla birlikte babaları profesyonel ve üstü mesleklerde olan katılımcıların toplam oranı %33'tür. Katılımcıların %67'sinin annesi ise hiç çalışmamış /ev hanımıdır. Bu tablo mühendislerin kadınların istihdama katılımının daha düşük olduğu hane tiplerinden geldiğini göstermektedir.

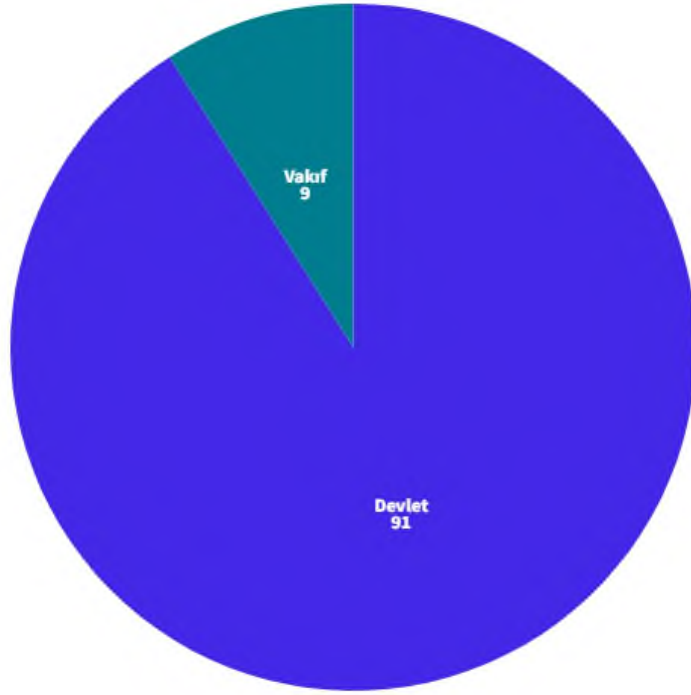
3.1.2 Eğitim Sermayesi

Şekil 17. Katılımcıların mezun oldukları lise türleri

Sosyal hareketlilik araştırmalarında mezun olunan lisenin dolaylı bir etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Mezun olunan lisenin sahip olduğu prestij ve verilen eğitimin niteliğinin gidilecek üniversiteyi ve bölümü etkileyeceği varsayımından hareketle araştırma anketine mezun olunan lisenin türü sorusu dahil edilmiştir. Katılımcıların %51'i Anadolu lisesi, %20,5'i düz lise ve %10'u fen lisesi mezunu olduğunu belirtmiştir. Bu okulların Türk eğitim sisteminde ortalama başarı düzeyine sahip lise türleri olması sebebiyle bu okullardan mezun olanların orta ve orta üstü düzeyde üniversitelere ve bölümlere gidebilmesi tabloyu anlaşılır kılmaktadır.

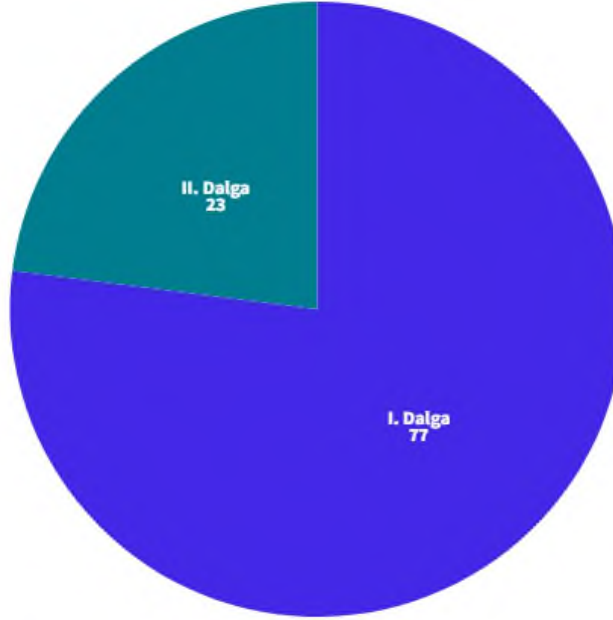
Şekil 18. Katılımcıların mezun oldukları üniversite türleri (devlet / vakıf) (%)

Mühendislik fakültelerinin bulunduğu devlet üniversitelerinin sayısı vakıf üniversitelerin sayısından oldukça fazladır. Örneğin 1980 yılında 6 farklı devlet üniversitesinde mühendislik fakültesi bulunurken henüz hiç vakıf üniversitesi yoktur. 2023 yılındaysa 119 devlet üniversitesinde mühendislik fakültesi bulunurken 69 vakıf üniversitesinde mühendislik fakültesi aktif olarak eğitim vermektedir (YÖK İstatistik, 2023). Dolayısıyla devlet üniversitelerinde bulunan mühendislik fakültelerinden mezun olan öğrencilerin sayısı vakıf üniversitelerindeki mühendislik fakültesi mezunlarından sayıca fazladır. Nitekim YÖK'ün 2023-2024 mezun verilerine bakıldığında araştırma kapsamında belirlenen 9 farklı mühendislik bölümünden vakıf ve devlet üniversitelerinden mezun olan öğrencilerin sayısına bakıldığında 25087 öğrencinin devlet üniversitelerindeki mühendislik fakültelerinden 10005 öğrencinin vakıf üniversitelerinden mezun olduğu görülür. Bu bilgilerden hareketle katılımcıların mezun oldukları üniversite türlerine bakıldığında vakıf ve devlet üniversitelerinin sahip oldukları mühendislik fakültesi ve öğrencilerinin sayılarıyla ilintili olarak %91'inin devlet %9'unun ise vakıf üniversitesinden mezun olduğu görülür. Devlet veya vakıf olmasının yanı sıra araştırma

problematikğine uygun analizler yapabilmek adına üniversiteler belli bir tema doğrultusunda sınıflandırılmıştır.

Şekil 19. Katılımcıların mezun oldukları üniversite türleri (I. dalga / II. dalga) (%)

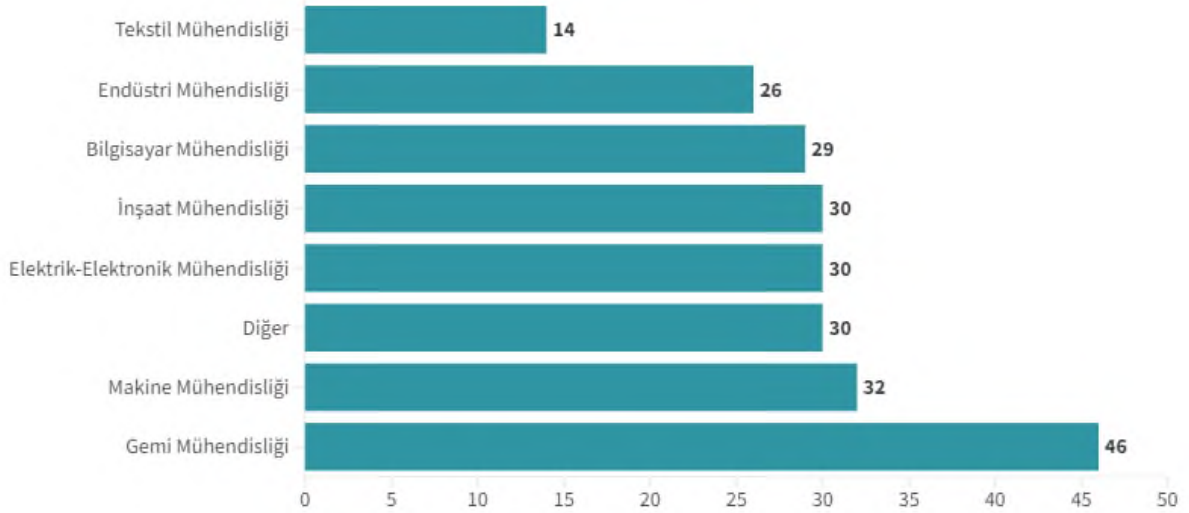

Araştırmanın en temel problemiği üniversite eğitiminin mühendislerin sosyal hareketliliğine yönelik etkisinin ne şekilde gerçekleştiğidir. Dolayısıyla mezun olunan üniversitenin niteliği yapılacak analizler açısından önemlidir. Bununla birlikte elde edilen verilerin sistemli bir analizini gerçekleştirebilmek için araştırma sorusuyla bağlantılı anlamlı sınıflandırmalar yapmak oldukça önemlidir. Bu nedenle katılımcıların mezun oldukları üniversiteler Bekir Gür ve arkadaşlarının (2017) hazırladığı Yükseköğretim İzleme Raporu’nda yapılan sınıflandırma baz alınarak sınıflandırılmıştır. Bu raporda Gür ve arkadaşları üniversiteleri kuruluş yılları dikkate alınarak 3 gruba ayırmıştır. Türkiye’de yükseköğretim sisteminin yaygınlaşmaya başladığı yıllar göz önünde bulundurularak 1992 ve öncesi, 1992-2005 ve 2006 ve sonrası olmak üzere 3 dönem belirlenmiştir. I. dalga olarak adlandırılan 1992 ve öncesinde kurulan üniversitelerin sayısı 30’dur. II. dalgayı ifade eden 1992-2005 yılları arasında ise 22 devlet ve 1 vakıf üniversitesi daha açılarak toplam üniversite sayısı 53’e yükselmiştir. III. dalga olarak tanımlanan 2006 ve sonrasında ise AK Parti hükümetinin her ile bir üniversite projesiyle üniversitelerin sayısı

önemli oranda artmıştır. Günümüzde aktif olarak eğitim veren devlet ve vakıf üniversitelerinin sayısı 208'dir.

Gür ve arkadaşlarının sınıflandırmasından hareketle araştırma kapsamında üniversiteler I. dalga ve II. dalga şeklinde sınıflandırılmıştır. 1992 ve öncesinde kurulan üniversiteler I. dalgada yer alırken 1992 sonrasında kurulanlar (2006 sonrası da dahil olmak üzere) II. dalga olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle katılımcıların üniversite sınıflandırmasına göre nasıl dağıldıkları incelendiğinde I. dalga üniversiteler grubuna giren az sayıda üniversite olmasına rağmen katılımcıların %77'sinin bu gruba dahil olduğu dikkat çeker. I. dalga grubunda yer alan üniversitelerin İTÜ, Boğaziçi, Bilkent gibi çoğunlukla köklü ve prestij sahibi üniversiteler olması ve dolayısıyla daha sık tercih edilmelerinin bunda etkisi olduğu söylenebilir. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde bu sınıflandırma yardımıyla karşılaştırmalı analizler yapılacaktır.

Şekil 20. Katılımcıların mezun oldukları bölümlerin dağılımı

Profesyonel bir meslek dalı olarak mühendislik farklı branşlara dağılmaktadır. Bu branşlar sahip oldukları beceri, eğitim ve çalışma sahaları gereği farklı gelir, prestij ve statü etkisine sahiptir. Bu itibarla araştırma kapsamında belli başlı mühendislik branşları örneklem olarak belirlenmiştir. Hareketlilik imkânlarını karşılaştırabilmek adına mezun sayısı ve ortalama gelir baz alınarak belirlenen branşlar bilgisayar, yazılım, makine, elektrik-elektronik, inşaat, endüstri, uçak, gemi ve tekstil mühendisliğidir. Öteden beri en fazla mezun veren mühendislik branşlarının inşaat, makine, elektrik-elektronik,

bilgisayar ve endüstri olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte 2024 Mayıs ayı itibariyle Kariyer.net'te yer alan bilgilere göre sırasıyla 72.600 ve 46.400 aylık ortalama maaş ile gemi ve uçak mühendisliği en yüksek gelire sahip mühendislik alanlarındandır. Bu sebeple mezun sayısının ve öğrenci sayısının en yüksek olmasıyla ilişkili olarak en fazla tercih edilen ve ortalama aylık kazancı en yüksek olan mühendislik branşları örnekleme dahil edilerek bu branşların hareketlilik deneyimlerine odaklanmak amaçlanmıştır.

Buradan hareketle araştırmaya katılan 237 mühendisten 32'si makine, 30'u inşaat ve elektrik-elektronik, 40'ı gemi ve 30'u da gıda, harita, biyomedikal gibi çeşitli mühendislik alanlarındandır. Gemi mühendisliğinde öğrenci ve mezun sayısı diğer bölümlere oranla az olsa da en yüksek maaş ortalamasına sahip branş olması sebebiyle araştırmaya katılımları yüksek tutulmuştur. Gemi mühendislerine ulaşmak noktasında destek veren Gemi Mühendisleri Odası burada anılmalıdır.

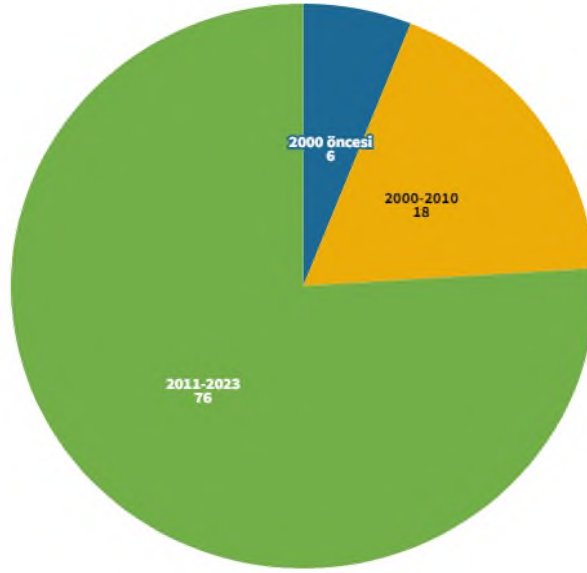
Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ileri analizler aracılığıyla branş karşılaştırması yapılarak ekonomik kazanç, sosyoekonomik konum ve sosyal ve kültürel sermaye farklılıkları üzerinde durulacaktır.

Tablo 2. Katılımcıların bölüm seçme nedenleri ve ortalamaları (min:1 maks:5)

Bölümü Seçme Nedenleri	Ortalama
Kolay iş bulma imkânı	3,16
Yüksek kazanç beklentisi	3,31
Mesleğin saygınlığı	3,71
Mesleğe duyduğum ilgi	4,12
Ailemin yönlendirmesi	2,72
Yönetici pozisyonuna yükselme imkânı	3
Üniversiteye giriş sınavında kazandığım puana denk düşmesi	3,23
Bölümden ziyade üniversitenin avantajları	2,55

Katılımcılara mühendislik mesleğini neden tercih ettikleri sorulduğunda 4,12 ortalamaıyla “mesleğe duyduğum ilgi etkili oldu” yanıtı en yüksek tercih sebebi olduğu görülmüştür. Mesleğin saygınlığı 3,71 ortalamaıyla ikinci en yüksek tercih sebebiyken bunu 3,31 ortalamaıyla yüksek kazanç beklentisi takip etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de saygınlık ve kazanç bakımından avantajlı profesyonel mesleklerden biri olan mühendisliğin bu etkenler sebebiyle tercih edilme olanağının da yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte literatürde yer alan birçok çalışmanın da vurguladığı üzere mühendislerin yönetici pozisyonuna yükselme olanağının yüksek olmasına rağmen katılımcılara bölümü tercih etme sebepleri olarak “yönetici pozisyonuna yükselme imkânı” sorulduğunda 3 ortalamaıyla kararsız kaldıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yönetici pozisyonuna yükselme imkânı her ne kadar mühendisler için daha ulaşılabilir olsa da özellikle araştırmaya katılan mühendisler bağlamında bölümü seçmenin itici motivasyon kaynağı olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte İTÜ, Boğaziçi, Bilkent ve Yıldız Teknik gibi prestijli üniversitelerden mezun olanlar için yönetici pozisyonlarına ulaşma daha yüksek bir ihtimal olduğu için bu ifadenin bölüm seçme tercihinde etkili olduğunu belirtenlerin hangi üniversitelerden mezun olduğunu bakıldığında konuyla ilgili daha detaylı yorum yapmak mümkün olacaktır.

Şekil 21. Katılımcıların üniversiteden mezun oldukları yılların dağılımı (%)

Mezuniyet yılları araştırma konusuyla doğrudan ilişkili ve bulguları doğrudan etkileyebilecek bir temadır. Üniversitelerin sayısının önemli oranda arttığı 2000 sonrasında mühendislik fakültelerinin ve bu fakültelerden mezun olan profesyonel meslek sahiplerinin deneyimlerinin nasıl farklılaştığını analiz etmeyi hedefleyen araştırmaya katılanlardan 2000 öncesinde mezun olanların oranı %6'dır. Geriye kalan %94 oranında katılımcı 2000 ve sonrasında mezun olmuştur. %58'i 0-3 ay arasında iş bulan mühendislerin çalışma başlama yıllarının da mezuniyet yıllarıyla birebir örtüştüğü ifade edilebilir. Bu dağılım araştırmanın sorusuyla dengeli bir paralellik göstermektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki 2000 ve sonrasında mezun olan bireylerin deneyimlerinin homojen bir görünüm sunmayacağı tahmin edilebilir. Bu nedenle 2000-2023 yılları arasında mühendislik fakültelerinden mezun olan bireylerin deneyimlerinin bu yıllar arasında nasıl farklılaştığı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde farklı temalarla ilişkilendirilerek ele alınacaktır.

3.1.3 Mesleki Sermaye

Tablo 3. Katılımcıların mevcut mesleki konumları

Mesleki Konum	Sayı
Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)	1
Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)	5
Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)	14
Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)	11
Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)	48
Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)	75
Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)	35
Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)	22
Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)	24
Vasıflı bedensel işçi	2

Araştırmanın örneklemini yalnızca mühendisler oluştursa da sermayeye sahip olma veya ücretli olarak çalışma durumlarından ötürü mesleki konumların farklılık gösterebileceği tahmin edilebilir. Grafikte mühendislerin mevcut mesleki konumlarının dağılımı gösterilmektedir. Buna göre katılımcılardan 75'ini (%32) üst düzey profesyonel konumunda çalışanlar oluştururken 48'ini (%20) orta düzey yöneticiler ve 35'ini (%15) orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı konumundaki mühendisler oluşturmaktadır. Bununla birlikte katılımcılardan %9'u işveren, %25'i yönetici ve %56'sı profesyonel ve beyaz yakalı çalışan konumundadır. Bu konumların aile sosyoekonomik sermayesine ve eğitim alınan üniversiteye göre nasıl farklılaştığı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde analiz edilecektir.

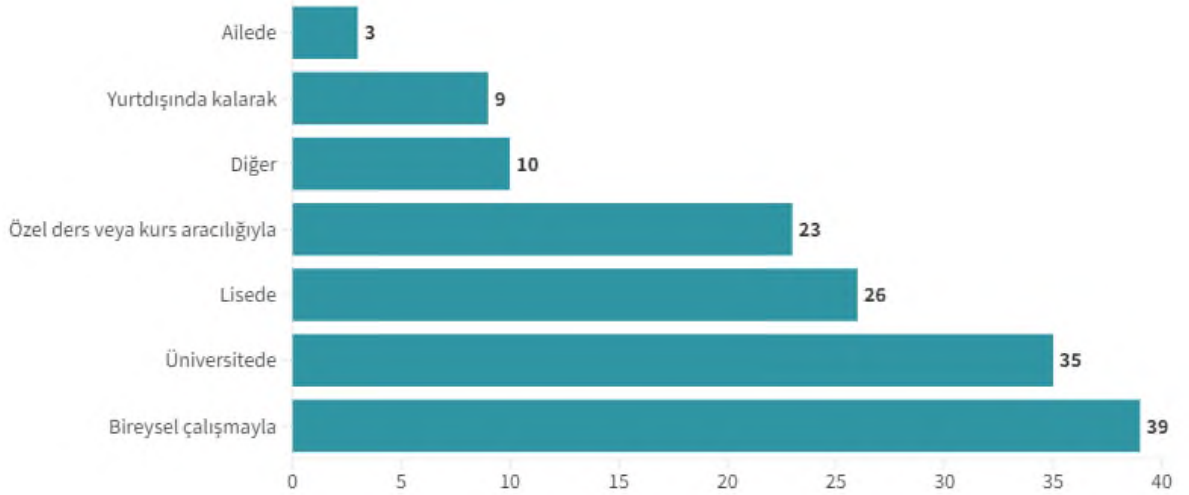
Tablo 4. Mesleki gelişime yönelik pratiklerin dağılımı

Mesleki Gelişim Ölçeği	%
Online eğitim ortamlarını kullandım (Udemy, Coursera gibi platformlar)	44,73%
Yabancı dil eğitimi aldım	47,68%
Üniversite dışında sertifikalı eğitimlere katıldım	44,73%
Öğrenci kulüplerinde faaliyetlere katıldım	53,59%
Hocaların projesinde / projelerinde görev aldım	40,93%
Kendi girişimimi kurdum / bir girişime ortak oldum	5,91%
Work & Travel yaptım.	2,95%
Eğitim aldığınız üniversitenin Erasmus, Mevlâna gibi değişim programı imkânı vardı, faydalandım	6,33%
Eğitim aldığınız üniversitede alanınızda faydalı olabilecek seminer, fuar veya sektörel eğitim gibi imkanlar vardı, faydalandım	73,19%
Eğitim aldığınız üniversitede çap ve yandal imkânı vardı, faydalandım	7,17%
Eğitim aldığınız üniversitenin laboratuvar imkânı vardı, faydalandım	80,59%
Eğitim aldığınız üniversitenin staj imkânı vardı, faydalandım	62,45%

Katılımcılara üniversitede ve dışında mesleki gelişimleri adına neler yaptıkları sorulduğunda büyük çoğunluğunun öğrenci kulübü faaliyetleri, seminer, fuar veya sektörel eğitim, laboratuvar ve staj imkânlarından faydalandığı görülmüştür. Mezun olunan üniversitenin sunduğu imkânlarla doğrudan ilintili olan bu faaliyetler bize aynı zamanda mesleki gelişim adına üniversitelerin sahip oldukları olanakları karşılaştırma fırsatı sunmaktadır. Bu bakımdan laboratuvar, staj veya değişim programları bulunmayan üniversitelerden mezun olan bireyleri deneyimleriyle bulundukları üniversitelerin

etkisiyle bu imkânlardan faydalanabilen bireylerin deneyimleri karşılaştırılabilir. Nitekim katılımcıların %11'i değişim programı, %13'ü sektörel eğitim ve %26'sı staj gibi olanakların mezun oldukları üniversitelerde bulunmadığını belirtmiştir.

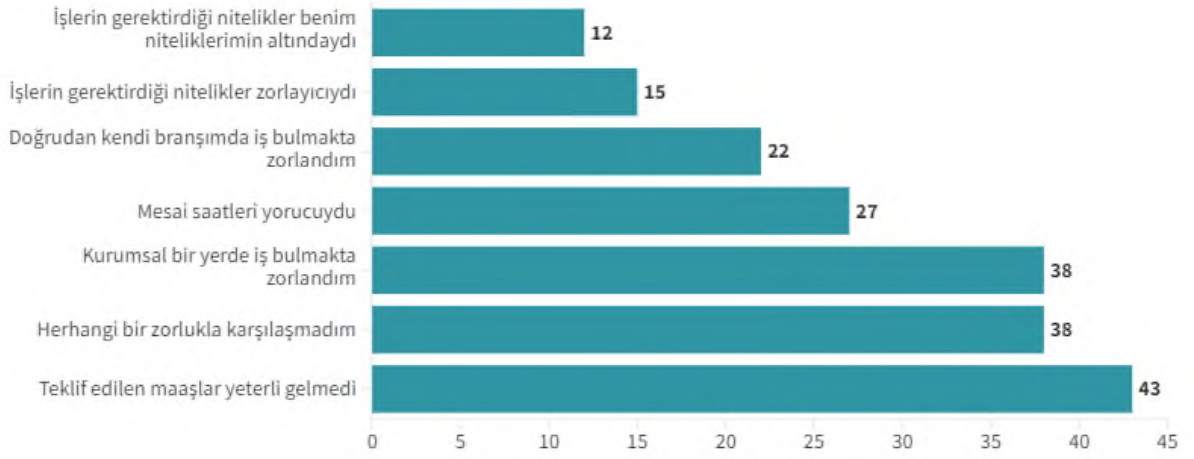
Şekil 22. En çok bilinen yabancı dilin nerede öğrenildiği (%)

Yabancı dilin birçok iş sahasında tercih edilirliliği arttıran bir yetkinlik olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte dilin nerede öğrenildiği bireylerin eğitim ve sosyo-ekonomik sermayesine dair önemli ipuçlarını barındırabilmektedir. Bu sebepten katılımcılara en iyi bildikleri yabancı diller ve bu dilleri en çok nerede öğrendiği sorusu yöneltilmiştir. Günlük hayatta, emek piyasasında, akademi ve bilim camiasında en sık kullanılan dil olması sebebiyle katılımcıların %78'i en iyi bildikleri dilin İngilizce olduğunu belirtirken, %20'si herhangi bir yabancı dili iyi düzeyde bilmediğini belirtmiştir. En iyi bilinen yabancı dilin en çok nerede öğrenildiğine bakıldığında ise %39'unun bireysel çalışmayla, %35'inin üniversitede ve %26'sının lisede öğrendiği görülür. En iyi bildiği yabancı dili ailede öğrendiğini ifade edenlerin oranıysa %3'tür. Yabancı dilin ailede öğrenilmesi ailenin eğitim sermayesinin yüksek olmasına işaret etmektedir. Araştırmaya katılan mühendislerin %30'unun babasının %10'ununsa annesinin lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu düşünülecek olursa ailede dil öğrenenlerin oranının az olması anlaşılırdır.

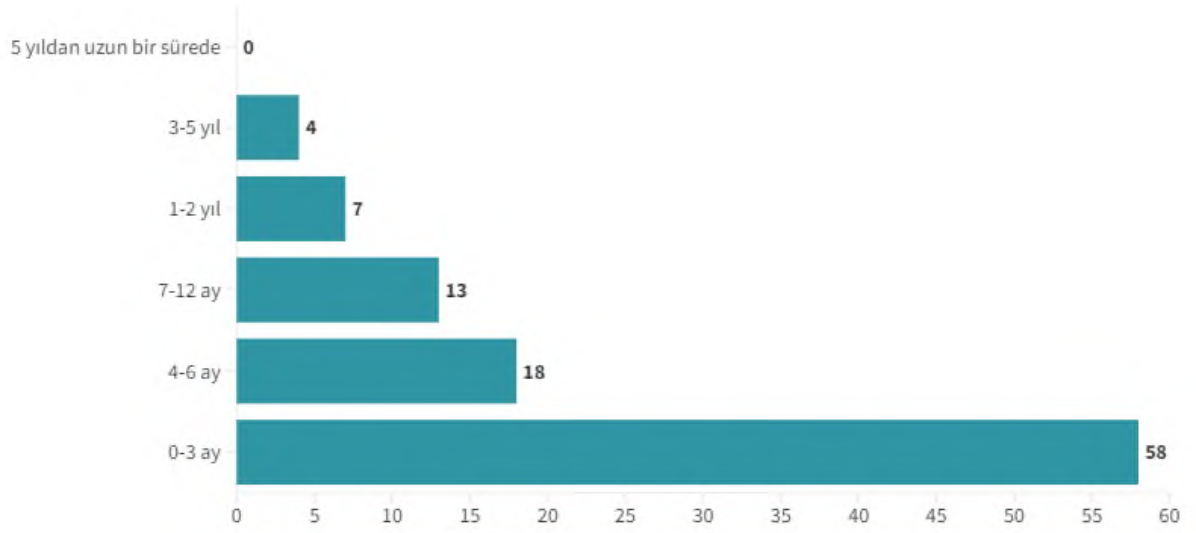
3.1.4 Emek Piyasasına Dahil Olmaya Dair Deneyimler

Şekil 23. İş arama sürecinde karşılaşılan zorluklar (%)

Katılımcılara iş arama sürecinde ne gibi zorluklarla karşılaştıkları sorulduğunda %43’le büyük bir oranı teklif edilen maaşların yeterli gelmediğini belirtmiştir. Nitekim yukarıda tablo olarak verilen sosyal ve mesleki konuma dair algıyı görmeyi hedefleyen sorularda “gelirim çalışma hayatımdan bu yana tatmin edici şekilde arttı ifadesine verilen cevapların ortalamasının 2,94’le katılmıyorum ifadesine yakın olduğunu düşünecek olursak mühendislerin genel itibarıyla gelir konusunda tatmin olmadıkları yorumunu yapabiliriz. Bunun yanı sıra herhangi bir zorlukla karşılaşmadığını belirten katılımcıların oranı da %38’le azımsanmayacak düzeydedir. Nitekim bir sonraki grafikte de gösterildiği üzere mühendislerin iş bulma süresi 0-3 ay arasında yoğunlaşmaktadır. Kısa sürede iş bulabiliyor olmaları iş arama sürecinde karşılaşılan zorlukları da azaltmaktadır denilebilir.

Şekil 24. Mezun olduktan sonra iş bulma süresi (%)

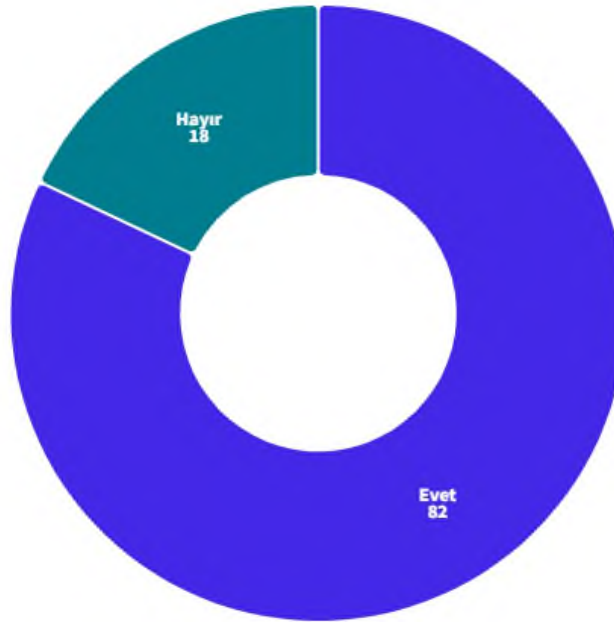
Tablo 5. Bölümlere bağlı olarak iş bulma süresi

	Mezun olmadan önce	0 - 6 ay	6 - 12 ay	12+ ay
Bilgisayar Mühendisliği	21,90%	52%	12,10%	14%
Elektrik-Elektronik Mühendisliği	15,80%	51,30%	15,10%	17,30%
Gemi Mühendisliği	16,80%	47,70%	15%	20,50%
Endüstri Mühendisliği	19,30%	51,50%	14,30%	14,90%
İnşaat Mühendisliği	13,50%	59,70%	14,30%	12,50%
Makine Mühendisliği	14,70%	50,10%	15,40%	19,80%
Tekstil Mühendisliği	27,40%	49,30%	11,40%	11,90%
Uçak Mühendisliği	14,60%	54,20%	16,60%	14,60%

Kaynak: ÜNİ-VERİ, 2024 <https://www.cbiko.gov.tr/projeler/uni-veri>

İş bulma süresi mesleğin tercih edilebilir olmasının en temel sebeplerinden biridir. İş bulma süresinin kısalması emek piyasasında konum elde etme olasılığının artmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla meslek aracılığıyla hareketlilik imkânı da artmaktadır. Bu nedenle katılımcılara mezun olduktan ne kadar süre sonra iş buldukları sorusu yöneltilmiştir. %76'sının 0-6 ay içerisinde, %13'ünün 7-12 ay içerisinde iş bulduğu görülmüştür. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi'nin sunduğu verilere bakıldığında araştırma örneklemine dahil edilen mühendislik bölümlerinin hemen hepsinde %48'in üzerine mezun 0-6 ay içerisinde iş bulduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla evrenle araştırma örneklemini arasında bir uzlaşma olduğu ifade edilebilir. Ancak araştırma örnekleminde branşlara göre iş bulma sürelerinin nasıl farklılaştığının analiz edilmesi daha somut yorumlar yapmaya imkân tanıyacaktır.

Şekil 25. Katılımcıların mevcut işleri mühendislikle ilişkili mi? (%)

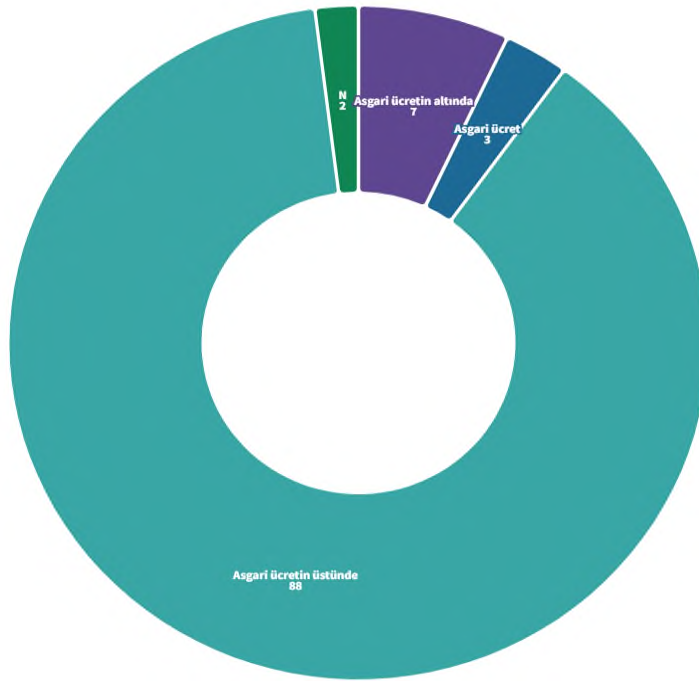

Katılımcıların tamamını mühendislik fakültesi mezunları oluştursa da iş sahasında farklı konumlarda istihdam edilme olasılıkları göz önünde bulundurularak halihazırda yaptıkları işin mühendislik branşıyla doğrudan ilişkili olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. %82'si mevcut işlerinin mühendislik branşıyla doğrudan ilişkili olduğunu ifade ederken, %18'i ilişkili olmadığını belirtmiştir. Bu soruya verilen cevaplar mevcut mesleki konumlarının ne olduğu sorusuna verilen cevaplarla birlikte düşünüldüğünde

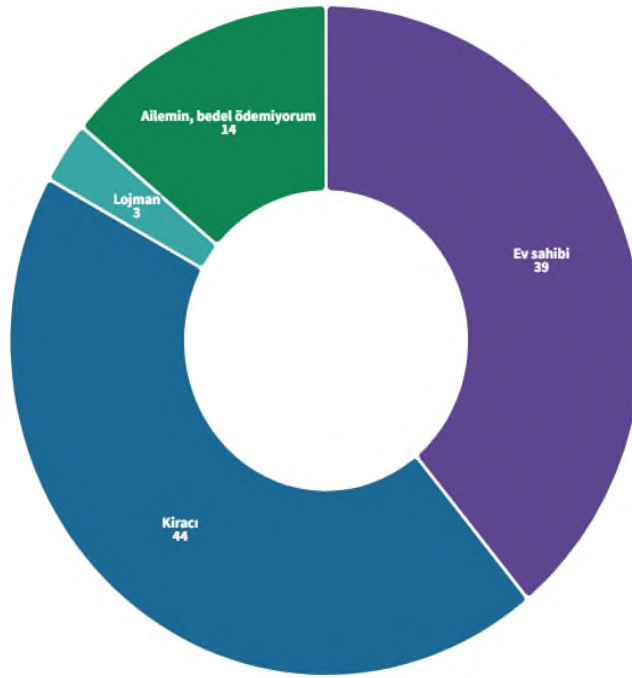
mühendislikle ilişkili işlerde çalışmayanların hangi mesleki konumda olduklarını görebilmek mümkün olacaktır. Bunlar işveren veya yönetici konumunda olabileceği gibi alt düzey beyaz yakalı konumunda çalışanlar da olabilir. İleri analizler aracılığıyla konuyla ilgili detaylı yorum yapmak mümkün olacaktır.

3.1.5 Mühendislerin Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Sermayeleri

Şekil 26. Katılımcıların ilk maaşlarının dağılımı (%)

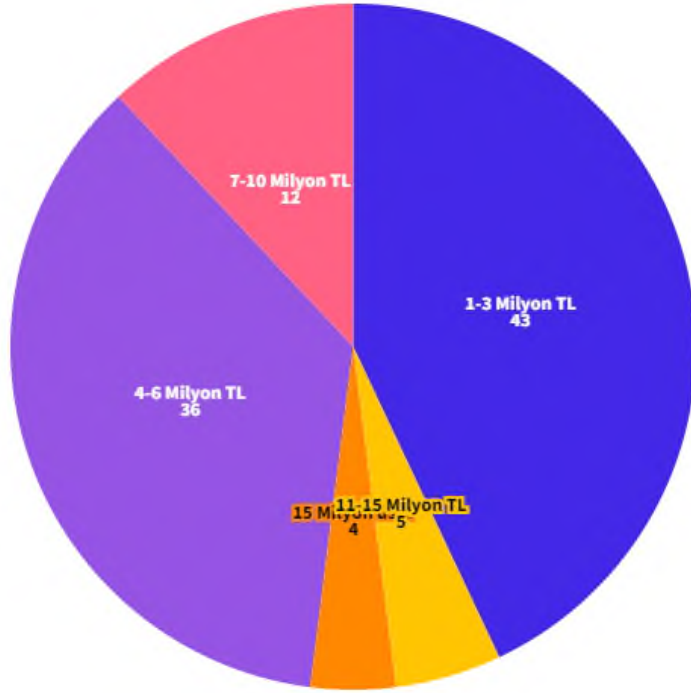

Şekil 27. Katılımcıların konut mülkiyet durumu (%)

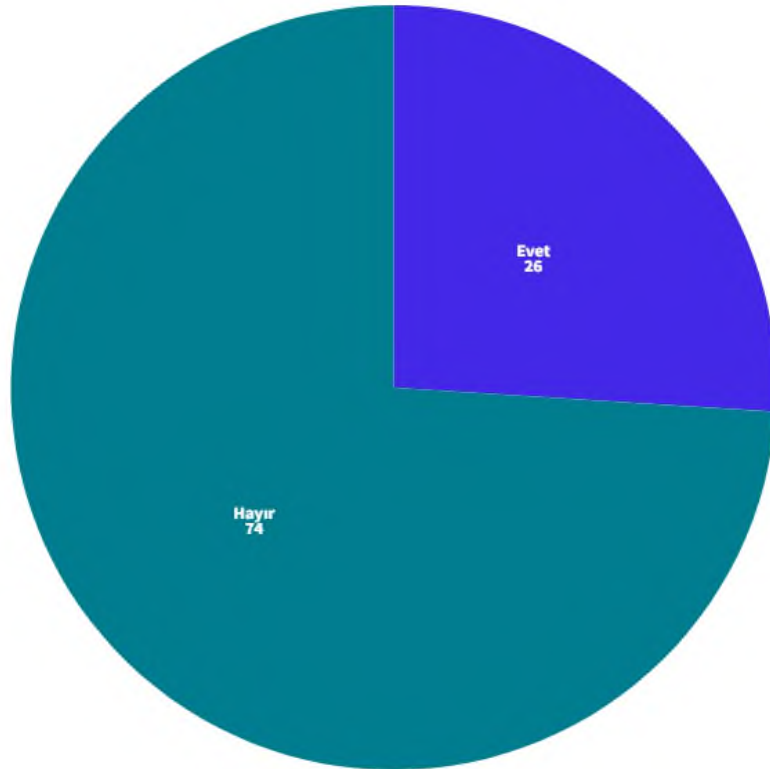

Temel insan haklarından biri olarak barınma ve barınma tipi, bireylerin sosyal ve ekonomik koşulları hakkında da önemli ipuçlarını bünyesinde barındırmaktadır. Araştırmaya katılan mühendislerin %44 gibi dikkate değer oranı kiracı durumunda olduğunu belirtmiştir. Bu tablo katılımcıların büyük çoğunluğunun 2000 sonrası iş hayatına atılmış mühendislerden oluşmasıyla ve son yıllarda Türkiye’de konut fiyatlarının yükselmesiyle birlikte kiracılığın artması durumuyla açıklanabilir. TÜİK’in en yakın tarihli verilerine göre 2021 yılı Türkiye genelinde kiracı oranı %27,6’dır. İleri analizlerle hangi yıllarda çalışmaya başladığına göre konut mülkiyetinin nasıl farklılaştığını değerlendirmek bu yorumu test etmeye imkân sunacaktır.

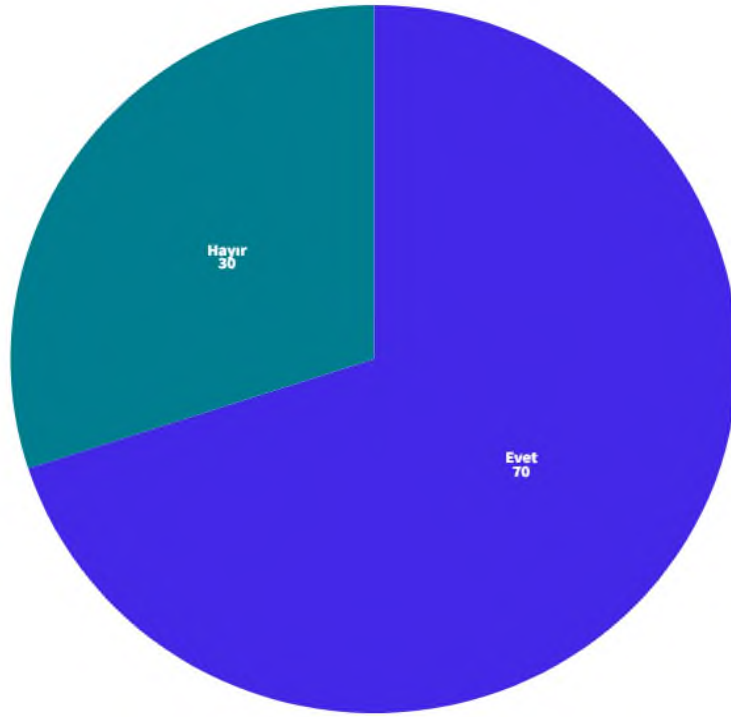
Şekil 28. Katılımcıların oturdukları konutların piyasada ortalama değeri (%)

Şekil 29. Sürekli ikamet edilen konut dışında bir konut var mı? (%)

Şekil 30. Katılımcıların hanelerine özel aracı var mı? (%)

Bireylere sahip oldukları ekonomik sermayeyi gözlemleyebilmek adına oturulan konutun piyasada ortalama değeri, sürekli ikamet edilen konut dışında bir konutun olup olmaması ve haneye ait özel bir aracın olup olmadığı soruları yöneltmiştir. %43'ü oturdukları evin ortalama piyasa değerini 1 -3 milyon, %36'sı 4-6 milyon olarak belirtmiştir. Bunun yanı sıra %74'ü sürekli ikamet edilen konutun dışında bir konuta sahip olunmadığını ve %70'i haneye ait özel bir araca sahip olduğunu belirtmiştir. Bu veriler tek başına sınırlı düzeyde yorum yapma imkânı sunmaktadır. Bu nedenle mezuniyet yılı, mezun olunan üniversite ve aile sosyoekonomik kökeni gibi değişkenlerle birlikte düşünüldüğünde daha sağlıklı değerlendirmeler yapmak mümkün olacaktır.

3.2 Sosyal Kökenin Kazanca Etkisi

Sosyoekonomik köken doğrudan veya dolaylı olarak bireylerin eğitim ve mesleki deneyimlerini etkileyebilen önemli bir unsurdur. Araştırmanın bu kısmında profesyonel bir meslek olarak mühendislerin sosyoekonomik kökenle ilişkili olarak eğitim aldıkları üniversite ve mevcut kazançlarının nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir. Bağımsız değişken olarak ele alınan baba eğitimi, baba mesleki konumu, üniversite türü ve mesleki

deneyimin bağımlı değişken olan mevcut kazanca nasıl etki ettiği ve bu etkinin nasıl farklılaştığı anlaşılmak istenmiştir. Yapılan Ki-Kare ve lojistik regresyon analizlerinde baba eğitimiyle mevcut maaş arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Baba eğitimi lise üstü olanlar çoğunlukla (%55) yüksek maaş grubunda temsil edilmektedir.

Tablo 6. Baba eğitimine bağlı olarak mevcut kazanç

	Baba Eğitim			
Aylık maaş grubu		Lise altı	Lise	Lise üstü
Düşük	N	50	28	29
	%	%58,8	%54,9	%35,8
Yüksek	N	35	23	52
	%	%41,2	%45,1	%64,2
Toplam	N	85	51	81
	%	100%	100%	100%
p=0,008 X²=9.63 df=2 Cramer's V=0.21				

Tablo 7. Baba eğitimine bağlı olarak mevcut kazanç (Binomial lojistik regresyon)

Baba Eğitim		Estimate	p
Lise üstü	Lise altı	0,941	0,003
Modelin p değeri= 0,008 R ² _CS=0,0439			

Binomial lojistik regresyon analizinde modelin p değerinin 0,008 yani anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Tablo 7). Yüksek maaş grubunda yer alanlarla düşük maaş grubunda yer alanların baba eğitim seviyesine göre kıyaslandığı durumda p değeri 0,003 estimate değeri 0,941 çıkmıştır dolayısıyla düşük de olsa pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, babası lise üstü eğitim seviyesinde yer alanların lise altı eğitim seviyesine sahip olanlara kıyasla yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı daha yüksektir. Bu durum, mühendislerin baba eğitiminin mevcut kazançlarına etki eden bir

sosyal köken bileşeni olduğunu gösterir. Eğitimli ebeveynlere sahip olmak bireylerin eğitim ve meslek hayatı sürecinde yerinde kararlar almasını beraberinde getirmektedir. Bu da beraberinde doğru meslek tercihleri ve doğru kariyer planlaması yapmayı getirmektedir. Dolayısıyla baba eğitim seviyesiyle bireylerin kazançları arasında anlamlı bir ilişkinin olması oldukça anlaşılırdır. Diğer yandan babanın eğitimi ve mevcut kazanç birbirine uzak mesafede iki değişkenler olduğu için aracı faktörler olabileceği de tahmin edilebilir. Babanın eğitimi ne kadar yüksekse mevcut maaş o kadar artmakta ve bu ikisi arasında etki eden başka değişkenler olması muhtemeldir. Üniversite türünün bu aracı faktörlerden biri olabileceği tahmininden hareketle üniversite türünün mevcut maaşa etkisine bakıldığında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Üniversite türüne bağlı olarak mevcut maaş

Üniversite Sınıflandırması			
Aylık maaş grubu		I. Dalga	II. Dalga
Düşük	N	73	34
	%	%43,7	68%
Yüksek	N	94	16
	%	%56,3	32%
Toplam	N	167	50
	%	100%	100%
p=0,003 X ² =9,08 df=1 Cramer's V=0,21			

Tablo 9. Üniversite türüne bağlı olarak mevcut maaş (Binomial lojistik regresyon)

Üniversite Türü		Estimate	p
I. Dalga	II. Dalga	1,007	0,003
Modelin p değeri= 0,002 R ² _CS=0,0417			

Yukarıdaki binomial lojistik regresyon analizinde de görüldüğü üzere I. dalga üniversitelerden mezun olanların II. dalga üniversitelerden mezun olanlara kıyasla yüksek

maaş grubunda yer olma olasılığı 1,007 daha fazladır (Tablo 9). Baba eğitiminin dolaylı etkisini görebilmek için baba eğitimine bağlı olarak eğitim alınan üniversite türü nasıl farklılaşıyor diye bakıldığında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak baba eğitimi ve üniversite sınıflandırmasının mevcut maaş üzerindeki etkisini birlikte değerlendirebilmek için yapılan Ki-Kare analizinde I. dalga üniversitelerde eğitim alanların baba eğitim seviyesine göre mevcut maaşları anlamlı olarak farklılaşırken II. dalga için anlamlı bir farklılaşma söz konusu değildir (Tablo 10). Mesela katılımcılar arasında babası lise üstü eğitim seviyesinde olanların %70'i yüksek maaş grubundadır ve bu bireyler I. dalga üniversitelerden mezun olmuşlardır. Dolayısıyla I. dalga üniversitelerden mezun olanların ve babası lise üstü eğitim seviyesine sahip olanların yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı daha fazladır denilebilir.

Tablo 10. Baba eğitimi ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş

			Baba eğitimi		
Üniversite Türü	Aylık maaş		Lise altı	Lise	Lise üstü
I. Dalga	Düşük	N	36	17	20
		%	56,3%	47,2%	29,9%
	Yüksek	N	28	19	47
		%	43,8%	52,8%	70,1%
	Toplam	N	64	36	67
		%	100%	100%	100%
II. Dalga	Düşük	N	14	11	9
		%	66,7%	73,30%	64,3%
	Yüksek	N	7	4	5
		%	33,3%	26,7%	37,5%
	Toplam	N	21	15	14
		%	100%	100%	100%
p=0,008 X²=9,62 df=2 Cramer's V=0,210					

Tablo 11. Mesleki deneyime bağı olarak aylık maaş

		Mesleki Deneyim	
Aylık maaş grubu		10 yıl ve altı	10 yıldan fazla
Düşük	N	91	16
	%	65,9%	20%
Yüksek	N	47	63
	%	34,1%	80%
Total	N	138	79
	%	100%	100%
p=0,001 X²=42 df=1 Cramer's V=0,44			

Tablo 12. Mesleki deneyime bağı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)

Mesleki Deneyim		Estimate	p
10 yıldan fazla	10 yıl ve altı	2,031	0,001
Modelin p değeri= 0,001 R ² _CS=0,184			

Üniversite türünün dışında bir diğer aracı faktör de mesleki tecrübedir. Nitekim deneyim bireylerin emek piyasasında tercih edilirliliğini ve elde ettikleri kazancı doğrudan etkileyebilmektedir. Bu sebepten meslekte geçirilen süreyle aylık kazanç arasında nasıl bir ilişki olduğuna bakılmıştır. Yapılan binomial lojistik regresyon analizinde 10 yıldan fazla mesleki deneyime sahip olanların 10 yıl ve altı mesleki deneyime sahip olanlara kıyasla yüksek maaş grubunda yer alma olasılığının 2,031 kat daha yüksek olduğu görülmüştür. Meslekte geçirilen süre arttıkça sahip olunan deneyim ve donanım da artmakta ve buna bağı olarak meslekten elde edilen kazanç da kıdemle doğru orantılı olarak artmaktadır. Yukarıdaki analizlerde sosyal kökenin de kazanç üzerinde etkisinin olduğu saptanmıştı. Mesleki deneyim, üniversite türü gibi değişkenler sosyal köken ve

elde edilen kazanç arasında yer alan aracı değişkenlerdir. Bu bakımdan bu değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi daha sağlıklı analizler yapmayı mümkün kılacaktır.

Tablo 13. Baba eğitimi ve mesleki deneyime bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)

Mesleki Deneyim		Estimate	p
10 yıldan fazla	10 yıl ve altı	2,094	0,001
Baba Eğitim		Estimate	p
Lise üstü	Lise altı	1,082	0,003
Modelin p değeri= 0,001		R ² _CS=0,218	

Lojistik regresyon analizinden elde edilen bulgulara göre meslekte geçirilen süreyle aylık kazanç arasında oldukça anlamlı bir ilişki varken baba eğitim seviyesi bu ilişki içerisinde sınırlı bir etki düzeyine sahiptir. Nitekim modelin p değeri <0,001 iken baba eğitim etkisini gösteren p değeri de 0,003'tür. Bu resim göstermektedir ki meslekte geçirilen süre baba eğitim seviyesine kıyasla daha anlamlı bir etkiye sahiptir. Nitekim yüksek ve düşük maaş grubu karşılaştırmasında babası lise üstü eğitim düzeyine sahip olanların yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı 1.08 daha fazladır. O halde baba eğitim düzeyi dolaylı olarak mevcut kazancı etkiliyor olsa da ara bir faktör olarak mesleki tecrübe mevcut kazancı doğrudan etkileyen daha önemli bir değişkendir. Nitekim baba eğitimi, mesleki deneyim ve üniversite türünün mevcut maaşa etkilerini kıyaslamak için R² değerlerine bakılmıştır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni ne kadar iyi açıkladığını gösteren R²CS değeri, mesleki deneyim bağımsız değişkeni söz konusu olduğunda 0,184, üniversite türünde 0,0417 ve baba eğitim düzeyinde 0,0439'dur. Bir diğer ifadeyle mevcut maaş bağımlı değişkeni üzerinde en fazla açıklayıcılığı olan bağımsız değişken mesleki deneyim, en az açıklayıcılığı olan değişkene üniversite türüdür.

Tablo 14. Baba mesleki konuma bağı olarak aylık maaş

Baba Mesleki Konum		Estimate	p
Beyaz yakalı	Çiftçi veya bedensel işçi	1,081	0,014
Yönetici veya profesyonel	Çiftçi veya bedensel işçi	0,862	0,028

Baba eğitiminin yanı sıra babanın mesleki konumu da sosyoekonomik kökene dahil olan ve bireylerin deneyimlerini etkileyebilecek önemli bir değişkendir. Baba mesleki konumunun bireyin mevcut kazancına etkisine bakıldığında Ki-kare testinin sonucu anlamlı ilişkinin olmadığını göstermiştir. Ancak lojistik regresyon analizine göre babası beyaz yakalı, yönetici ve profesyonel konumunda olanların çiftçi veya bedensel işçi konumunda olanlara kıyasla yüksek maaş grubunda yer almaları daha olasıdır. Baba mesleki konumu ve meslekte geçirilen sürenin mevcut kazanca etkisini birlikte görebilmek için yapılan lojistik regresyon analizinde meslekte geçirilen sürenin baba mesleki konumuna kıyasla daha büyük etki düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak denilebilir ki; baba eğitim seviyesi ve baba mesleki konumu tek başına değerlendirildiğinde mevcut maaş üzerinde anlamlı etkiye sahipken üniversite türü ve mesleki deneyim gibi ara faktörler devreye girdiğinde etki düzeyi azalmakta ve yalnızca belli gruplar bakımından anlamlı etkiye sahip olmaktadır. Örneğin I. dalga üniversitelerden mezun olanlar için ve 10 yıldan daha az mesleki deneyime sahip olanlar için baba eğitim seviyesi pozitif yönde anlamlı etkiye sahipken diğerleri için böyle bir etkiden bahsetmek mümkün değildir. Buradan hareketle henüz mesleğe yeni başlamış veya henüz kısıtlı düzeyde bir deneyime sahip olan biri için baba eğitim seviyesi anlamlı bir faktörken daha deneyimli bireyler için bu anlamlı bir faktör olmaktan çıkmaktadır. O halde meslek piyasasına yeni girmiş bireyler için sosyal kökenin etkili olduğu ancak yine bireylerin sosyal kökeninin bağlayıcılığından sıyrılmak için mesleklerinde ehliyet kazanmaya, deneyim sahibi olmaya ihtiyaçları olduğu ifade edilebilir.

Anne eğitimi tek başına mevcut kazanç üzerinde herhangi anlamlı bir etkiye sahip değilken, baba eğitimiyle birlikte değerlendirilip ebeveyn ortalaması olarak alındığında

anlamlı bir etki olduğu ve ebeveyn eğitim ortalaması yükseldikçe yüksek maaş grubunda yer alma olasılığının arttığı görülmüştür. Bu nedenle ayrı bir analize dahil edilmemiştir.

3.3 Deneyim mi Bölüm mü? Mühendislerin Kazanç ve Konum Farklılaşmaları

Araştırmanın önceki bölümlerinde ebeveyn eğitim seviyesi ve mesleki konumu bireylerin sosyal kökenlerini oluşturan ve kendi mevcut konumlarını etkileyen değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, bireylerin kendi mevcut konum ve kazançlarını etkileyebilen yaş, mesleki deneyim, üniversite türü gibi bağımsız değişkenleri de analize dahil etmek önemlidir. Çalışmanın bu kısmında söz konusu değişkenlerin bireylerin mesleki konum ve kazançlarıyla nasıl bir ilişkiye sahip oldukları analiz edilecektir. Araştırmanın problematiğiyle paralel olarak mezun olunan üniversite, bölüm ve deneyimin bireylerin hareketlilik deneyimleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamlandırmak açısından söz konusu analizler önemlidir.

Tablo 15. Ki-Kare (p) ve Lojistik Regresyon (E) Sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımsız değişkenler	Maaş	Konum
	Yaş	p<0,001 E= 1,34	p<0,001 E=1,66
	Üni. Türü	p<0,003 E=1,00	p=0,368
	Bölüm	p<0,020 E=2,29 ve 1,92	p<0,003 E=2,69 (gemi X bilgisayar- en büyük E değeri)
	Mesleki deneyim	p<0,001	p<0,001

		E=2,03	E=1,67
Üni. türü	Yaş	p<0,003* E=1,21**	p<0,001 E=1,75
Üni. türü	Bölüm	p<0,003 E=2,72	

* Yaş gruplarına göre ayrı ayrı anlamlı değil ama modelin p değeri anlamlı

**Binomial regresyonda modelin p değeri <0,001 ve yaşa göre maaş anlamlı ancak üniversite türüne göre maaş anlamlı çıkmamıştır.

Yaşa bağlı olarak mevcut kazancın nasıl farklılaştığına bakıldığında oldukça anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. 30 ve üzeri yaş grubunda yer alanların (n=126) 30 yaşından küçüklere kıyasla (n=91) yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı 1,34 kat fazladır. 30 yaş ve üzeri mühendisler açık şekilde daha yüksek kazanmaktadır. Yaşa bağlı olarak kazancın anlamlı olarak farklılık göstermesi elbette bireylerin meslekteki ve sektördeki deneyimleriyle doğrudan ilişkilidir. Bir diğer ifadeyle toplumda genellikle yaş arttıkça kazancın da artacağından bahsetmek mümkündür. Bu nedenle katılımcılara mezun olduktan sonra çalışmaya başladıkları yıl sorularak meslekte geçirdikleri süre hesap edilmiştir. Meslekte geçirdikleri süreyi değişken olarak analize dahil etmek, yaştan daha doğru bir bağımsız değişken olacaktır. Buna bağlı olarak aylık kazancın nasıl farklılaştığına bakıldığında yine oldukça anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. 10 yıldan fazla deneyimli mühendisler (n=79) yaklaşık 33-35 yaşlarından yukarıda olanlardır. 10 yıldan fazla deneyime sahip olanların 10 ve daha az yıl deneyime sahip olanlara (n=138) kıyasla yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı 2,03 kat daha fazladır. Bu da yaştan ziyade meslekte geçirilen sürenin önemini ortaya koyar.

Aylık kazancı etkileyen diğer önemli değişkenler de mezun olunan üniversitenin türü ve mezun olunan bölümdür. Açılış tarihlerine göre I. ve II. dalga olarak gruplandırılan üniversite türlerine göre aylık kazancın nasıl farklılaştığına bakıldığında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Tablo 15). I. dalga mezunlarının II. dalga mezunlarına

kıyasla yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı 1 kat daha fazladır. I. dalgada köklü ve prestijli üniversitelerin yer alması ve dolayısıyla 30 ve üzeri yaş grubunda olanların büyük çoğunluğunun burada yer alması bu ilişkinin anlamlılığının temel sebeplerinden biridir. Nitekim üniversite türü ve yaş ilişkisine bakıldığında anlamlı bir ilişkinin olduğu 30 ve üzeri grubunun çoğunlukla I. dalga üniversite grubunda yer aldığı Ki-Kare testiyle de görülmüştür.

Tablo 16. Yaş ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)

Yaş		Estimate	p
30 ve üzeri	30 yaşından küçük	1,21	0,001
Üniversite Sınıflandırması		Estimate	p
I. Dalga	II. Dalga	0,658	0,07
Modelin p değeri= 0,001 R ² _CS=0,113			

Üniversite türü ve yaş birlikte değerlendirilerek aylık kazanca nasıl bir etkisinin olacağına bakıldığında modelin anlamlı olduğundan bahsedilebilirken, üniversite türü binomial lojistik regresyonda anlamlı bir değişken olmaktan çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle bu yaş gruplarında üniversite türleriyle maaş grubu arasında anlamlı bir ilişkiden bahsedilememektedir.

Tablo 17. Mesleki deneyim ve üniversite türüne bağlı olarak aylık maaş (Binomial lojistik regresyon)

Mesleki Deneyim		Estimate	p
10 yıldan fazla	10 yıl ve altı	1,93	0,001
Üniversite Türü		Estimate	p
I. Dalga	II. Dalga	0,62	0,094
Modelin p değeri= 0,001 R ² _CS=0,195			

Üniversite türünün tek başına maaşla ilişkisine bakıldığında anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, yaş veya mesleki deneyim gibi diğer bağımsız değişkenlerle birlikte aylık kazanca nasıl etki ettiği değerlendirilmek istendiğinde anlamlı bir değişken olmaktan çıktığı görülmüştür (Tablo 17). Köklü üniversitelerin yer aldığı I. dalga üniversite grubundan mezun olanların doğal olarak daha fazla mesleki deneyime sahip olması ve yaşça daha büyük olması üniversite türü ve yaş/mesleki deneyim gibi değişkenlerin etkileşim halinde olmasına sebebiyet vermiştir. Bu etkileşimden ötürü üniversite türü tek başına maaş üzerinde anlamlı etkiye sahipken yaş veya mesleki deneyimle birlikte değerlendirildiğinde anlamlı olmaktan çıkmıştır.

Sonuç itibariyle bireyin mevcut kazancı üzerinde mesleki deneyim, üniversite türü ve yaşın anlamlı etkilerinin olduğu ancak değişkenler birlikte değerlendirildiğinde etki düzeylerinde farklılıklar olduğu ifade edilebilir. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etki büyüklüğünü ifade eden estimate değerlerine bakıldığında mesleki deneyimin tek başına maaş üzerindeki etkisini ifade eden estimate değeri 2,03 iken bu ilişkiye üniversite türü de dahil edildiğinde estimate değeri 1,93 olmaktadır. Üniversite türünün de tek başına maaş üzerinde etkili olması ve köklü üniversitelerin yer aldığı I. dalga mezunlarının dolaylı olarak daha tecrübeli olması bu ilişkiyi açıklayabilmektedir.

Bireylerin hareketlilik deneyimi incelenmek istendiğinde maaşla birlikte onunla doğrudan ilişkili olan mesleki konum da kapsama dahil edilmektedir. Araştırmanın bu kısmında yaş, üniversite türü, mesleki deneyim ve bölüm gibi bağımsız değişkenlere göre mesleki konumun nasıl farklılaştığı analiz edilecektir. Öncelikle birbiriyle doğrudan ilişkili olabilecek yaş ve mesleki deneyime bağlı olarak mevcut konumun nasıl farklılaştığına bakıldığında ayrı ayrı ikisinin de anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Sırasıyla estimate değerleri 1,66 ve 1,67 olan yaş ve mesleki deneyimin etki düzeylerinin birbirine oldukça yakın olduğu bulunmuştur. Yani 10 yıldan daha fazla mesleki deneyime sahip olanlar ve 30 yaşın üzerinde bireylerin ücretli çalışmaya kıyasla yönetici/işveren konumunda olma ihtimalleri daha yüksektir. Bir diğer bağımsız değişken olan üniversite türü ve mesleki konum ilişkisine bakıldığında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ancak yaşla birlikte analiz edildiğinde modelin anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür (Tablo 18).

Tablo 18. Yaş ve üniversite türüne bağlı olarak mevcut konum

			Mevcut Konum	
Üniversite Türü	Yaş		İstihdam edilenler	İşveren/Yönetici
I. Dalga	30 yaşından küçük	N	51	10
		%	51%	12,2%
	30 ve üzeri	N	49	72
		%	49%	87,8%
	Toplam	N	100	82
		%	100%	100%
II. Dalga	30 yaşından küçük	N	26	11
		%	76,5%	52,4%
	30 ve üzeri	N	8	10
		%	23,50%	47,60%
	Toplam	N	34	21
		%	100%	100%
p=0,001 X ² =33,01 df=1 Cramer's V=0,37				

Ki-kare analizinde üniversite türü yaşla birlikte değerlendirildiğinde mevcut konum bakımından anlamlı olarak farklılaşmaktadır ve 0,373 olan Cramer's V değeri orta derecede güçlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaşın üniversite türü ve mevcut konum arasındaki ilişkide önemli bir ara faktör olduğu ifade edilebilir. Yaş ilerledikçe konumun da artması tahmin edilebilir bir olgudur.

Tablo 19. Mezun olunan bölüme bağlı olarak mevcut konum

		Mevcut Konum	
Bölüm		İstihdam edilenler	İşveren / Yönetici
Bilgisayar Mühendisliği	N	26	3
	%	19,40%	2,90%
Elektrik-Elektronik Mühendisliği	N	20	10
	%	14,90%	9,70%
Endüstri Mühendisliği	N	14	12
	%	10,40%	11,70%
Gemi Mühendisliği	N	17	29
	%	12,70%	28,20%
Makine Mühendisliği	N	17	15
	%	12,70%	14,60%
Tekstil Mühendisliği	N	7	7
	%	5,20%	6,80%
İnşaat Mühendisliği	N	16	14
	%	11,90%	13,6
Diğer	N	17	13
	%	12,70%	12,60%
Toplam	N	134	103
	%	100%	100%
p=0,003 X²=22 df=7 Cramer's V=0,304			

Tablo 20. Mezun olunan bölüme bağlı olarak mevcut konum (Binomial lojistik regresyon)

Bölüm		Estimate	p
Diğer	Bilgisayar Mühendisliği	1,89	0,008
Elektrik-Elektronik Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	1,47	0,042
Endüstri Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	2,01	0,006
Gemi Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	2,69	0,001
Makine Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	2,03	0,004
Tekstil Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	2,16	0,008
İnşaat Mühendisliği	Bilgisayar Mühendisliği	2,03	0,004
Modelin p değeri= 0,001 R ² _CS=0,0977			

Mezun olunan bölümlerin mevcut konumla ilişkisine bakıldığında oldukça anlamlı bir farklılaşmanın olduğu keşfedilmiştir. Bilgisayar mühendisliği bölümü referans alındığında diğer bütün bölümlerle mevcut konum bakımından anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Gemi, endüstri, elektrik-elektronik, tekstil, inşaat ve makine mühendisliği bölümlerinin bilgisayar mühendisliği bölümüne kıyasla işveren/yönetici konumunda olma olasılığı daha yüksektir. Bu ilişkiler arasında en yüksek estimate değerine yani olasılığa sahip olansa 2,69 ile gemi mühendisliği ve bilgisayar mühendisliği arasındaki ilişkidir. Dolayısıyla denilebilir ki gemi mühendisliği bölümünden mezun olanların bilgisayar mühendisliği mezunlarına kıyasla işveren/yönetici konumunda olma olasılığı 2,69 daha fazladır. Gemi mühendisliğinin çoğunlukla yönetici/işveren konumunda olması örnekleme dahil olan bölümler arasında aylık maaş ortalaması en yüksek olması bakımından şaşırtıcı değildir.

Nitekim maaş üzerinde anlamlı etkiye sahip olan baba eğitim seviyesi ve mesleki deneyimin birlikte nasıl bir etki düzeyleri olduğu incelendiğinde her bir değişkenin estimate değerlerinin arttığı görülmüştür (Tablo 21).

Tablo 21. Baba eğitimi ve mesleki deneyimin maaş üzerindeki etkisi

Bağımsız değişkenler	Bağımsız değişkenler	Maaş
	Baba eğitim	p<0,008 E=lise x lise altı -0,160 lise üstü x lise altı -0,941
	Mesleki deneyim	p<0,001 E -2,03
Baba eğitim	Mesleki deneyim	p<0,008 E=lise x lise altı -0,496 lise üstü x lise altı 1,082 10 yıl ve üstü x 10 yıl altı -2,09

Baba eğitim seviyesi lise üstü olanların lise altı olanlara kıyasla yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı 0,941 daha fazlayken mesleki deneyimle birlikte değerlendirildiğinde bu değer 1,082 olmaktadır. Aynı şekilde 10 yıldan fazla deneyime sahip olanların daha az deneyime sahip olanlara kıyasla yüksek maaş grubunda olma olasılığı 2,03 kat fazlayken baba eğitimiyle birlikte değerlendirildiğinde bu değer 2,09 olmaktadır.

Netice itibariyle denilebilir ki sosyal köken ve mezun olunan üniversitenin prestiji gibi bağımsız değişkenler mevcut konum ve aylık kazanç gibi değişkenler üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Bu bireylerin miras aldıkları sermayelerin yaşamın ilerleyen dönemlerindeki fırsatları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebildiğini göstermektedir. Ancak yukarıdaki analizler de göstermektedir ki sosyal köken ilk hareket ettirici olması bakımından bireylerin mesleki konumu ve aylık kazançları üzerinde dolaylı bir etkiye sahipken, mesleki deneyim ve yaş mevcut konum ve kazançta daha yakın bir olgu olmasından sebep doğrudan etki etmektedir. Dolayısıyla her ne kadar sosyal kökenin bireylerin kazanç ve konumları üzerinde etkilerinden bahsedilebilse de deneyim, yaş ve üniversite türü ara değişkenlerin rolü yadsınamazdır. Bu bakımdan sosyal kökeni hareketlilik üzerinde etkisi olan ilk değişken, deneyim, yaş ve üniversite türü gibi

değişkenleri de ara faktör olarak tanımlamak mümkündür. Bu ara faktörlerin söz konusu olması hareketlilik deneyiminin bireyin yaşamının ilerleyen yıllarında esneyebildiğini göstermektedir.

3.4 Mühendislerin Öznel Hareketlilik Deneyimleri

Araştırmanın bu kısmına kadar ebeveyn eğitim seviyesi, eğitim alınan üniversitenin türü ve aylık kazanç gibi değişkenler yardımıyla bireylerin hareketliliği nasıl deneyimledikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bireylerin hareketlilik deneyimlerine dair öznel değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Bu sebepten araştırma kapsamında katılımcılardan üniversitede aldıkları eğitime, üniversite eğitimi dışında staj gibi deneyimlerin meslek hayatlarında nasıl bir etkisinin olduğuna ve mevcut konumlarını nasıl değerlendirdiklerine dair 1’den 5’e kadar değerlendirme yapmaları istenmiştir. Belirtilen konularda bazı ifadeler verilerek 1: Hiç Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde görüşleri alınmıştır. Daha sonra bu ifadelerine verilen cevapların betimsel analizleri yapılmış, cinsiyet ve üniversite türü gibi bağımsız değişkenlerle ilişkisine bakılmış ve faktör analizi bağlamında değişkenlerin altına yatan yapılar keşfedilmiştir. Faktör analizi sonucunda elde edilen faktörlerden kategorik analizler yapılarak hem faktörlerin kendi aralarında hem de sosyal köken ve eğitim sermayesi gibi diğer bağımsız değişkenlerle ilişkileri tespit edilmiştir.

Bu kısımda ilk olarak mesleki yeterliliğe etkisi olan staj ve üniversite eğitiminin niteliği gibi değişkenlere dair soruların betimsel göstergeleri, cinsiyet ve üniversite türüne göre karşılaştırmalı analizleri ve faktör analizi değerlendirilecektir.

Tablo 22. Mesleki yeterliliğe dair görüşlerin betimsel görünümüleri

	ORTALAM A	MEDYA N	MOD	STANDART SAPMA
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi	3,17	3	4	1,11

Öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu	2,73	3	4	1,19
Stajda öğrendiklerim iş hayatımda faydalı oldu	3,66	4	4	1,18
Yaptığım stajlar iş bulmamda faydalı oldu	3,19	3	4	1,33
Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor	4,58	5	5	0,63

Tablo 22’de bu ifadelerle verilen yanıtların betimsel görünümüne yer verilmektedir. İlk olarak “öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu” değişkeniyle “öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi” değişkeninin betimsel görünümüne bakılacak olursa; ilkinin ortalamasının 2,73, ikincisininse 3,17 olduğu söylenebilir. Dolayısıyla üniversitede öğretilen program dilleri ve teknolojilerin güncel olduğunu düşünen kişilerin sayısı bu dil ve teknolojilerin iş bulmada etkili olduğunu düşünenlerin sayısından fazladır. Söz konusu dil ve teknolojilerin sürekli değişen ve güncellenen yapıda olması mühendislerin üniversitede öğrendikleri teknolojileri iş bulma noktasında yeterli bulmamasına sebebiyet vermiştir denilebilir.

Mod, veri setinde en sık tekrarlanan değeri ifade etmektedir ve ikisi için de 4 olarak bulunmuştur. Bu, katılıyorum (4) ifadesinin iki değişken için de en çok tercih edilen yanıt olduğunu göstermektedir. Standart sapma ise veri setindeki değerlerin ortalamadan ne kadar saptığını göstermektedir. İki değişken için standart sapmaya bakıldığında ilkinin 1,11 ikincisininse 1,19 olduğu görülmektedir (Tablo 22). Dolayısıyla ikincisinin ortalamadan daha büyük bir sapma gösterdiği ifade edilebilir.

Ebeveynlerine kıyasla kendi konumlarını nasıl değerlendirdikleri ve gelecekte çocuklarının konumlarıyla nasıl kıyasladıklarına bakıldığında “gelirim tatmin edici

şekilde arttı” ifadesi dışında bu tema altındaki bütün ifadelerin ortalaması 3’ün üzerindedir. “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesinin ortalaması 2,95, modu 4, medyanı 3 ve standart sapması 1,21’dir. Dolayısıyla bu ifadede “Kararsızım” cevabının yoğunlaştığı söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu mevcut konumları ve gelecekleri hakkında müspet bir görüşe sahip olmakla birlikte gelirin tatmin edici biçimde artıp artmaması mevzu bahis olduğunda kararsızlık ön plana çıkmaktadır. Gelirin tatmin ediciliğinin kişilere ve koşullara bağlı olarak önemli oranda farklılaşması bunun temel sebeplerindendir denilebilir.

Tablo 23. Cinsiyete bağlı olarak mesleki yeterliliğe dair görüşler

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	Ort .	St.Sp .	Sig (p)
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi	Erkek	163	3,15	1,13	0,67
	Kadın	74	3,22	1,05	
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu	Erkek	163	2,74	1,23	0,769
	Kadın	74	2,69	1,09	
Yaptığım stajlar iş bulmamda faydalı oldu	Erkek	163	3,11	1,36	0,231
	Kadın	74	3,35	1,23	
Stajda öğrendiklerim iş hayatımda faydalı oldu	Erkek	163	3,61	1,21	0,333
	Kadın	74	3,78	1,07	
Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor	Erkek	163	4,61	0,63	0,165
	Kadın	74	4,51	0,64	

Tablo 23'te non-parametrik testlerden biri olan Mann-Whitney U testi aracılığıyla cinsiyete bağlı olarak söz konusu ifadeler verilen cevapların nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere üniversite eğitiminin içeriği ve staj deneyimine dair ifadeler verilen cevapların hiçbir cinsiyete bağlı olarak anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla mesleki yeterliliğe dair yukarıdaki ifadeler bağlamında erkek ve kadınlar arasında bir konsensüs olduğundan bahsedilebilir. Mühendislerin cinsiyeti mesleki yeterliliklere dair görüşlerinde etkili olmamaktadır.

Tablo 24. Üniversite türüne bağlı olarak mesleki yeterliliğe dair görüşler

Bağımlı Değişken	Üniversite Türü	N	Ort .	St.Sp.	Sig (p)
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi	I. Dalga	18 2	3,16	1,1	0,646
	II. Dalga	55	3,2	1,12	
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu	I. Dalga	18 2	2,75	1,2	0,567
	II. Dalga	55	2,64	1,12	
Yaptığım stajlar iş bulmamda faydalı oldu	I. Dalga	18 2	3,23	1,33	0,316
	II. Dalga	55	3,04	1,29	
Stajda öğrendiklerim iş hayatımda faydalı oldu	I. Dalga	18 2	3,66	1,2	0,842
	II. Dalga	55	3,67	1,09	
Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor	I. Dalga	18 2	4,56	0,65	0,318
	II. Dalga	55	4,65	0,58	

Üniversite türüne bağlı olarak mesleki yeterliğe dair ifadelerin nasıl farklılaştığına bakıldığında Tablo 24’te de görüldüğü üzere anlamlı bir farklılaşma söz konusu değildir. Cinsiyette olduğu gibi üniversite türü söz konusu olduğunda da mesleki yeterliliğe dair ifadeler anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Cinsiyet gibi, hangi üniversite dalgasından mezun oldukları da etkili değildir.

Tablo 25. Mesleki yeterlilik teması faktör analizi

	Faktör 1	Faktör 2	Bartlett's(p)= 0,001 KMO= 0,581 Faktör İstatistiği= %52
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi	0,600		
Öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu	0,975		
Yaptığım stajlar iş bulmamda faydalı oldu		0,666	
Stajda öğrendiklerim iş hayatımda faydalı oldu		0,901	
Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor			

Verinin temel özelliklerini ve genel dağılımını gösteren betimsel istatistiklerin ardından veri setindeki değişkenlerin altında yatan yapıları keşfetmek ve birtakım faktörler altında gruplamak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ancak öncesinde verinin faktör analizine uygunluğunu kontrol etmek için temel bileşen analizi yapılarak Bartlett ve KMO testlerinin sonuçlarına bakılmıştır. Bartlett testinde p değeri <0,001 olarak bulunmuştur ve bu değişkenler arasında yeterli korelasyon olduğunu ve faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. KMO testinde MSA değerleri 0,5’ten büyük ve genel MSA değeri 0,581 çıkmıştır. Bu da veri setinin faktör analizi için orta derecede uygun olduğunu göstermektedir.

Uygunluk testlerinin ardından açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi değişkenler arasında ilişki beklendiğinde kullanılan Promax rotasyonu kullanılarak

yapılmıştır. Bunun sonucunda 2 faktör elde edilmiştir ve bu faktörler toplam varyansın %52,7'sini (Tablo 26) açıklamaktadır.

Tablo 25'te de görüldüğü üzere “öğretilen program dilleri ve teknolojiler iş bulmamda etkili oldu” değişkeniyle “öğretilen program dilleri ve teknolojiler günceldi” değişkeni Faktör 1 ile yüksek korelasyona sahiptir. Dolayısıyla Faktör 1 “teknoloji eğitimi” şeklinde tanımlanabilir. “Stajda öğrendiklerim iş hayatımda faydalı oldu” değişkeniyle de “yaptığım stajlar iş bulmamda faydalı oldu” değişkeni Faktör 2 ile yüksek korelasyona sahiptir. Faktör 2 de “staj deneyimi” temasıyla ifade edilebilir. “Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor” değişkeniyse herhangi bir faktörle ilişki içinde olmayıp yüksek benzersizliğe sahiptir.

Belirlenen faktörler arasındaki korelasyona bakıldığında (Tablo 26) değerin 0,324 olduğu yani iki faktörün arasında orta derecede bir korelasyon olduğu görülmüştür. Dolayısıyla teknoloji eğitimi faktörüyle staj deneyimi faktörü arasında bir ilişki olduğundan bahsedilebilir. Nitekim iki faktörün de mesleki yeterlilik için ön koşul olması sebebiyle aralarında korelasyon olması da anlaşılırdır.

Dolayısıyla faktör analizi sonucunda elde edilen iki faktör, mühendislik fakültelerinden mezun olan bireylerin mesleki yeterlilikleri söz konusu olduğunda etkili olan değişkenleri ortaya koymaktadır. Faktör 1'le temsil edilen “teknoloji eğitimi” ve Faktör 2 ile temsil edilen “staj deneyimi” bireylerin mesleki yeterlilikleri söz konusu olduğunda değerlendirilmesi gereken iki temel husustur. Nitekim iki faktör arasındaki orta düzeyde korelasyon bu faktörlerin mesleki yeterlilik teması altında bulunduğu göstermektedir.

Şekil 31. Mesleki yeterliliğe dair faktör analizi

Tablo 26. Mühendislerin konumlarına dair değerlendirmelerinin betimsel görünümü

	ORTALAMA	MEDYAN	MOD	STANDART SAPMA
Çocuklarımla mühendis olmasını isterim	3,25	3	3	1,13
Şimdi olsa yine mühendislik seçerim	3,54	4	4	1,31
5 yıl öncesine kıyasla sosyal konumum daha iyi	3,54	4	4	1,13
Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır	3,57	4	4	1,12
Çocuklarımla sosyal konumu benimkinden daha iyi olacaktır	3,61	4	4	1,05
Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım	3,62	4	4	1,18
Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım	3,52	4	4	1,07
Gelirim tatmin edici şekilde arttı	2,95	3	4	1,21

Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu	3,05	3	4	1,37
Mesleğimin prestiji azaldı	3,15	3	2	1,33

Katılımcılara mevcut sosyal konumlarını nasıl değerlendirdiklerine dair birtakım ifadeler verilmiş ve bu ifadelere katılım durumlarına göre 1’den 5’e kadar değer vermelerini istenmiştir. Tablo 26’da bu ifadelerin betimsel göstergelerine yer verilmektedir. “Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım” ve “Çocuklarımla konumu benimkinden daha iyi olacaktır” ifadeleri sırasıyla 3,62 ve 3,61 ortalama ile en yüksek ortalama sahip ifadelerdir. Bu da mesleğin kuşaklar arası sosyal hareketlilikte etkili bir dinamik olduğunu ima eder. Ayrıca ifadelerin büyük çoğunluğunun mod ve medyan değerleri 3 ve 4 arasında değişmektedir bu da verilen ifadelere katılımın yüksek olduğunu göstermektedir. En az ortalama puana sahip olan “gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesi ise dikkat çekicidir. Dolayısıyla meslek ile sosyal hareketlilik ilişkisine dair görüşler genellikle olumluyken mesleğin maddi kazancına noktasında öznel algılar aksi yöndedir.

Tablo 27. Cinsiyete Bağlı Olarak Mevcut Konuma Yönelik Görüşler

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	Ort.	St.Sp.	Sig (p)
Mesleğimin prestiji azaldı	Erkek	163	3,09	1,34	0,317
	Kadın	74	3,28	1,27	
Gelirim tatmin edici şekilde arttı	Erkek	163	3,07	1,22	0,018*
	Kadın	74	2,69	1,12	
Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu	Erkek	163	3,17	1,39	0,051
	Kadın	74	2,8	1,29	
Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım	Erkek	163	3,75	1,2	0,001*
	Kadın	74	3,34	1,06	

Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım	Erkek	163	3,55	1,15	0,316
	Kadın	74	3,47	0,87	
Çocuklarımla sosyal konumu benimkinden daha iyi olacaktır	Erkek	163	3,64	1,03	0,54
	Kadın	74	3,54	1,07	
5 yıl öncesine göre sosyal konumum daha iyi	Erkek	163	3,54	1,14	0,953
	Kadın	74	3,53	1,1	
Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır	Erkek	163	3,58	1,12	0,926
	Kadın	74	3,55	1,12	
Şimdi olsa yine mühendislik seçerim	Erkek	163	3,63	1,28	0,097
	Kadın	74	3,34	1,34	
Çocuklarımla mühendis olmasını isterim	Erkek	163	3,36	1,11	0,032* *
	Kadın	74	3,01	1,14	

Cinsiyet mesleğin deneyimlenmesinde önemli bir değişkendir. Birçok toplumda cinsiyete bağlı olarak mesleği deneyimleme biçimleri, meslekten elde edilen kazanç ve çıktıları farklılaşmaktadır. Bu sebeple betimsel istatistiklerin yanı sıra bu ifadelerle verilen cevapların cinsiyete bağlı olarak nasıl farklılaştığı da analiz edilmiştir (Tablo 27). Yapılan analizler neticesinde yalnızca “çocuklarımla mühendis olmasını isterim”, “ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumdayım” ve “gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadeleri cinsiyete bağlı olarak anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Bu üç ifadeye verilen cevaplarda erkeklerin ortalaması daha yüksektir. Dolayısıyla erkekler kadınlara kıyasla gelirinin tatmin edici şekilde arttığına, ebeveynlerine kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumda olduğuna ve çocuklarının mühendis olmasını istemeye daha fazla katılmaktadır. Söz konusu ifadelerin mesleğin maddi kazanımları ve tercih edilirliliğiyle ortak bir ilişkisinin olduğu ve erkeklerin emek piyasasında daha fazla talep edilir ve daha çok kazanç elde eden konumda oldukları düşünüldüğünde bu tablo anlam kazanmaktadır.

Tablo 28. Üniversite Türüne Bağlı Olarak Mevcut Konuma Yönelik Algı (Mann-Whitney U testi analizleri)

Bağımlı Değişken	Üniversite Türü	N	Ort.	St.Sp.	Sig (p)
Mesleğimin prestiji azaldı	I. Dalga	182	3,18	1,34	0,52
	II. Dalga	55	3,05	1,3	
Gelirim tatmin edici şekilde arttı	I. Dalga	182	2,99	1,18	0,344
	II. Dalga	55	2,88	1,31	
Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu	I. Dalga	182	3,38	1,28	0,001*
	II. Dalga	55	1,98	1,08	
Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım	I. Dalga	182	3,76	1,13	0,001*
	II. Dalga	55	3,18	1,23	
Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım	I. Dalga	182	3,54	1,06	0,796
	II. Dalga	55	3,47	1,1	
Çocuklarımla sosyal konumu benimkinden daha iyi olacaktır	I. Dalga	182	3,58	1,03	0,383
	II. Dalga	55	3,69	1,1	
5 yıl öncesine göre sosyal konumum daha iyi	I. Dalga	182	3,58	1,06	0,504
	II. Dalga	55	3,39	1,34	
Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır	I. Dalga	182	3,49	1,14	0,032*
	II. Dalga	55	3,84	1,03	
Şimdi olsa yine mühendislik seçerim	I. Dalga	182	3,53	1,29	0,675
	II. Dalga	55	3,58	1,36	
Çocuklarımla mühendis olmasını isterim	I. Dalga	182	3,24	1,12	0,718
	II. Dalga	55	3,31	1,17	

Üniversitenin sahip olduğu prestij, sunduğu eğitimin niteliği ve barındırdığı olanaklar öğrencilerin eğitim ve sonrasına dair deneyimlerini etkilemektedir. Buradan hareketle eğitim türüne göre nasıl bir farklılaşma olduğuna bakıldığında “üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu”, “ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım” ve “gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır” ifadeleri anlamlı farklılıklar göstermektedir (Tablo 28). “Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesinin üniversite türüne göre ilişkisini analiz eden Mann-Whitney U testi p değeri 0,001’den küçüktür dolayısıyla oldukça anlamlı bir farklılaşmadan bahsedilmektedir. Nitekim bu ifadeye verilen yanıtlarda I. dalganın ortalaması 3,38 iken II. dalganın ortalaması 1,98’dir. Köklü ve prestijli üniversitelerin I. dalgada yer aldığı düşünülecek olursa bu farklılık oldukça anlaşılırdır. Bununla birlikte I. dalga mezunlarından daha fazla kişi ebeveynlerine kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumda olduğunu düşünürken, II. dalga mezunlarından daha fazla kişi gelecek 5 yıldaki konumunun daha iyi olacağını düşünmektedir. II. dalga üniversiteleri nispeten yakın zamanda kurulan üniversiteler olmaları sebebiyle mezunlarının daha erken yaşlarında olduğu düşünülecek olursa geleceğe dair daha müspet olmaları anlaşılabilir. Aynı zamanda I. dalgada köklü ve prestijli üniversitelerin yer alması iş bulmayı ve hareketlilik deneyimini olumlu anlamda etkilemiştir denilebilir.

Tablo 29. Sosyal konuma dair algı faktör analizi

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Bartlett's(p)=0,001 KMO=0,753 Faktör İstatistiği=%51,6
Çocuklarımlın mühendis olmasını isterim	0,845				
Şimdi olsa yine mühendislik seçerim	0,804				
Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır		0,751			
5 yıl öncesine göre sosyal konumum daha iyi		0,684			
Çocuklarımlın sosyal konumu benimkinden daha iyi olacaktır		0,522			
Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumdayım			1,006		
Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım			0,389		
Gelirim tatmin edici şekilde arttı				0,471	
Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu				0,393	
Mesleğimin prestiji azaldı	-0,312			-0,322	

Mühendislerin mevcut konumlarını ve muhtemel geleceklerini nasıl değerlendirdiğine dair verilen ifadeler için de açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. İlk olarak temel bileşen analizi yapılarak veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Bartlett's testi p değeri 0,001'den küçük yani bileşenler arasında yeterli korelasyon vardır

ve faktör analizi için uygundur. KMO testindeyse genel MSA değeri 0,753 çıkmıştır ve bu da veri setinin faktör analizi için iyi derecede uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 29’da da görüldüğü üzere yapılan faktör analizinde 4 faktör belirlenmiştir. “Çocuklarımla mühendis olmasını isterim” ve “şimdi olsa yine mühendislik seçerim” değişkeni Faktör 1’le korelasyon içindedir. “Mesleğimin prestiji azaldı” değişkeniyse Faktör 1’le negatif korelasyon içindedir. Yani ilk iki ifadeye katılanlar “mesleğimin prestiji azaldı” ifadesine katılmamaktadır dolayısıyla ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla Faktör 1 “Mühendisliğin Tercih Edilirliği” olarak tanımlanabilir.

“Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır”, “5 yıl öncesine kıyasla sosyal konumum daha iyi” ve “çocuklarımla sosyal konumu benimkinden daha iyi olacaktır” değişkenleri Faktör 2 ile korelasyon içindedir. Dolayısıyla bu üç ifadeden birine katılanlar diğerlerine de katılmakta ve bir uzlaşa sağlanmaktadır. Faktör 2 “sosyal konumdan beklentiler” teması altında değerlendirilebilir.

“Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım” ve “ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım” değişkenleri Faktör 3 ile yüksek korelasyon göstermektedir. Bu bakımdan Faktör 3 “hareketlilik algısı” olarak tanımlanabilir.

Son olarak “gelirim tatmin edici şekilde arttı” ve “üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” değişkenleri Faktör 4’le pozitif korelasyon içerisindeyken “mesleğimin prestiji azaldı” değişkeni negatif yönlü korelasyon içerisindedir. Yani ilk iki değişken söz konusu olduğunda bir uzlaşmadan bahsedilebilirken bu değişkenlere katılanlar mesleğimin prestiji azaldı değişkenine katılmamaktadır. Faktör “Meslek piyasasına dair algı” olarak tanımlanabilir.

Faktör istatistiklerine (Tablo 29) göre oluşan faktörler toplam varyansın %51,6’sını açıklamaktadır. Ayrıca faktörler birbiriyle korelasyon içindedir.

Elde edilen faktörler ve bu faktörler arasındaki korelasyondan hareketle katılımcıların mevcut konumları ve muhtemel gelecekleri konusunda olumlu görüşleri olduğu ifade edilebilir. Cümle yapısı bakımından olumlu ifadelerin birbiriyle pozitif korelasyon göstermesi ve cümle yapısı olumsuz ifadelerle negatif korelasyon göstermesi bunu göstermektedir.

Şekil 32. Sosyal konuma dair algı faktör analizi

3.4.1 Sosyal Konuma Dair Algının Sosyoekonomik Kökenle İlişkisi

Katılımcıların mevcut konumlarını nasıl algıladıkları sosyal kökenlerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bu kapsamda yukarıda faktör analizi yapılan değişkenlerin sosyal kökenle ne türden bir ilişkisi olduğu analiz edilmiştir. Bütün değişkenler baba eğitim seviyesi, baba mesleki konumu ve ebeveyn eğitim ortalaması gibi bağımsız değişkenlerle birlikte değerlendirilmiştir. Ancak burada yalnızca anlamlı farklılaşma gösteren değişkenlere yer verilecektir. İlk olarak “mühendisliğin tercih edilirliği” faktöründe yer alan “şimdi olsa yine mühendislik seçerim” değişkeninin baba eğitim seviyesiyle ilişkisine yer verilmektedir.

Tablo 30. Baba eğitimine bağlı olarak “Şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

		Şimdi olsa yine mühendislik seçerim				
Baba Eğitimi		1	2	3	4	5
Lise altı	N	15	15	18	29	14
	%	55,6%	57,7%	43,9%	37,2%	21,5%

Lise	N	3	4	11	21	18
	%	11,1%	15,4%	26,8%	26,9%	27,7%
Lise üstü	N	9	7	12	28	33
	%	33,4%	26,9%	29,3%	35,9%	50,8%
Toplam	N	27	26	41	78	65
	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,022 X²=17,9 df=8 Cramer's V=0,195						

Tablo 31. Baba eğitimine bağlı olarak “Şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)

Şimdi olsa yine mühendislik seçerim (p=0,001)			
		W	p
Lise	Lise altı	-4.440	0,005
Lise üstü	Lise altı	4.860	0,002

Babası lise ve lise üstü eğitim seviyesine sahip olanlar “şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine daha çok katılmaktadır. Nitekim Tablo 31’de yer alan ve karşılaştırmalı analiz içeren Kruskal Wallis testinde de görüldüğü üzere babası lise ve lise üstü eğitim seviyesinde olanlarla lise altı eğitim seviyesinde olanlar arasında bu ifadeye katılım göstermek bakımından anlamlı bir farklılaşma söz konusudur. Daha önceki analizlerde aylık maaşın baba eğitim seviyesine göre anlamlı olarak farklılaştığı analiz edilmiştir. Bu anlamlı ilişkiye paralel biçimde baba eğitim seviyesine bağlı olarak söz konusu ifadeye verilen yanıtların anlamlı olarak farklılaşması oldukça anlaşılırdır. Baba eğitim seviyesi arttıkça bireylerin yüksek maaş grubunda yer alma olasılığını artmaktadır. Maaş mesleki tatmin söz konusu olduğunda önemli bir etkidir. Bu bakımdan yüksek maaş grubunda yer alanların “Şimdi olsa yine mühendislik seçerim” ifadesine daha fazla

katılmaları beklenebilir. Dolayısıyla baba eğitim seviyesinin söz konusu ifadeye verilen cevap üzerinde dolaylı bir etkisinin olduğundan bahsedilebilir. Sonuç itibariyle araştırma sorusuyla ilişkili olarak sosyal kökenin bireylerin mesleki konumlarına dair değerlendirmelerini etkilediği söylenebilir.

Tablo 32. Baba mesleki konumuna bağlı olarak mevcut konumu değerlendirme (Kruskal Wallis testi)

5 yıl öncesine göre sosyal konumum daha iyi (p=0,013)			
		W	p
Beyaz yakalı	Profesyonel	4.194	0,016
Profesyonel	Yönetici	-3.716	0,043

Gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır (p=0,028)			
		W	p
Profesyonel	Yönetici	-3.964	0,026

Sosyal konumdan beklentiler faktörünün mevcut konumla ilişkisine bakıldığında yine oldukça anlamlı bir tablo ortaya çıkmıştır. Tablo 32’de görüldüğü üzere katılımcıların mevcut konumlarına göre sosyal konumdan beklentiler faktörüne verdikleri yanıtlar farklılaşmaktadır. Beyaz yakalı ve yönetici konumunda olan katılımcıların “5 yıl öncesine göre sosyal konumum daha iyi” ve “gelecek 5 yılda sosyal konumum daha iyi olacaktır” ifadesine verdikleri yanıtların medyanı daha yüksektir. Bu da mevcut konumu beyaz yakalı ve yönetici olanların söz konusu ifadelere daha fazla katıldığını yani mevcut ve muhtemel konumlarına dair daha olumlu görüşe sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla hiyerarşik düzende konumun yükselmesi meslekten alınan tatmini ve muhtemel geleceğe dair ümidi olumlu anlamda etkilemektedir denilebilir.

Tablo 33. Baba mesleki konumuna bağı olarak “Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

		Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım				
Baba mesleki konum		1	2	3	4	5
Çiftçi veya bedensel işçi	N	2	10	10	23	15
	%	13,3%	28,6%	33,3%	22,8%	26,8%
Esnaf	N	3	7	5	21	9
	%	20%	20%	16,7%	20,8%	16,1%
Beyaz yakalı	N	4	1	1	20	17
	%	26,7%	2,9%	3,3%	19,8%	30,4%
Yönetici veya profesyonel	N	1	12	10	26	10
	%	6,7%	34,3%	33,3%	25,7%	17,9%
İşveren	N	5	5	4	11	5
	%	33,3%	14,3%	13,3%	10,9%	8,9%
Toplam	N	15	35	30	101	56
	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,038 X ² =27,4 df=16 Cramer's V=0,17						

Tablo 34. Baba mesleki konumuna bağı olarak kendi konumunu ebeveynlerin konumuyla kıyaslama (Kruskal Wallis testi)

Ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından iyi durumdayım (p= 0,020)			
		W	p
Beyaz yakalı	İşveren	-4.059	0,033
Beyaz yakalı	Yönetici veya profesyonel	-4.036	0,035

Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım (p= 0,001)			
		W	p
Esnaf	Yönetici veya profesyonel	-5.054	0,003
Beyaz yakalı	Yönetici veya profesyonel	-4.466	0,014
Çiftçi veya bedensel işçi	Yönetici veya profesyonel	-6.802	0,001

Katılımcıların ebeveynlerine kıyasla kendi konumlarını nasıl değerlendirdiklerine dair ifadelerin yer aldığı hareketlilik algısı faktörüyle sosyal köken ilişkisi analiz edilmiştir. Tablo 33’te yer alan Ki-kare analizinde de görüldüğü üzere baba mesleki konumuna bağı olarak “ebeveynlerime kıyasla ekonomik kazanç bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine verilen cevaplar farklılık göstermektedir. Kruskal Wallis testinden hareketle hangi konumlar arasında nasıl bir farklılaşma olduğu saptanmıştır. Babası işveren, yönetici ve profesyonel konumunda olanların medyanı beyaz yakalı konumunda olanlara kıyasla daha yüksektir. Bir diğ er ifadeyle babası işveren, yönetici ve profesyonel konumunda olanların kendini ekonomik kazanç bakımından ebeveynlerinden daha iyi durumda gördükleri ifade edilebilir. Baba mesleki konumuyla bireylerin mevcut kazançları arasında herhangi anlamlı bir ilişki olmadığı daha önceki analizlerde keşfedilmişti. Bu bakımdan babası daha yüksek meslek grubunda yer alanların bu ifadeye

daha fazla katılması ilginçtir. Babası daha yüksek meslek grubunda yer alanların imkân ve network bakımında daha şanslı olması ve böyle bir çevrede yetişmiş olması kendi konumuna dair müspet bir bakış açısını beraberinde getirmiştir denilebilir. Nitekim “ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım” ifadesinin baba mesleki konumuna göre nasıl farklılaştığına bakıldığında benzer bir tablo olduğu görülmektedir. Bu ifadeye verilen cevaplar da baba mesleki konumuna bağlı olarak anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bununla birlikte babası yönetici veya profesyonel olanların bu ifadeye verdikleri cevapların medyanı babası esnaf, çiftçi, bedensel işçi ve beyaz yakalı konumunda olanların cevaplarından daha yüksektir. Özellikle babası çiftçi veya bedensel işçi konumunda olanlarla yönetici veya profesyonel olanlar arasında oldukça anlamlı bir farklılaşma söz konusudur.

Tablo 35. Baba eğitimine bağlı olarak “Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

		Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım				
Baba Eğitimi		1	2	3	4	5
Lise altı	N	3	7	11	51	19
	%	21,4%	26,9%	19,3%	50%	50%
Lise	N	2	2	10	29	14
	%	14,3%	7,7%	17,5%	28,4%	36,8%
Lise üstü	N	9	17	36	22	5
	%	64,3%	65,4%	63,2%	21,6%	13,2%
Toplam	N	14	26	57	102	38
	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,001 X ² =51,1 df=8 Cramer's V=0,33						

Tablo 36. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak kendi konumuyla ebeveynlerini kıyaslama (Kruskal Wallis testi)

Ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından iyi durumdayım (p= 0,001)			
		W	p
Lise	Lise üstü	-7.539	0,001
Lise altı	Lise üstü	-8.214	0,001

Sosyal kökenin bir diğer veçhesini oluşturan baba eğitim seviyesine bağlı olarak bireysel hareketlilik algısının nasıl farklılaştığına bakıldığında dikkat çekici bir tablonun olduğu görülmüştür. Ekonomik kazanç bakımından ebeveynlerle kıyaslanma baba eğitim seviyesine göre anlamlı olarak farklılaşmazken sosyal saygınlık bakımından kıyaslama anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Tablo 36’da da görüldüğü üzere “ebeveynlerime kıyasla sosyal saygınlık bakımından daha iyi durumdayım” ifadesine verilen cevaplarda babası lise üstü eğitim seviyesinde olanların medyanı lise ve lise altı eğitim seviyesinde olanlardan daha yüksektir. Baba eğitim seviyesinin kazanç üzerindeki etkisi bireylerin kendi konumlarını ebeveynleriyle kıyaslamasını da etkilemiştir denilebilir.

Tablo 37. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

		Gelirim tatmin edici şekilde arttı				
Baba Eğitimi		1	2	3	4	5
Lise altı	N	22	25	20	18	6
	%	59,5%	51%	34,5%	24%	33,3%
Lise	N	6	10	19	19	3
	%	16,2%	20,4%	32,8%	25,3%	16,7%
Lise üstü	N	9	14	19	38	9

	%	24,3%	28,6%	32,8%	50,7%	50%
Toplam	N	37	49	58	75	18
	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,006 X²=21,5 df=8 Cramer's V=0,21						

Tablo 38. Baba eğitim seviyesine bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)

Gelirim tatmin edici şekilde arttı (p= 0,001)			
		W	p
Lise	Lise altı	-3.49	0,036
Lise altı	Lise üstü	5.40	0,001

Meslek piyasasında dair algı faktöründe yer alan “gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesi baba mesleki konumu ve baba eğitim seviyesine bağlı olarak anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Baba eğitimi lise altı olanlar baba eğitimi lise veya lise üstü olanlara kıyasla bu ifadeye daha fazla katılmaktadır (Tablo 38). Babası lise altı eğitim seviyesinde olan bir mühendisin sosyal saygınlık bakımından kendi konumunu babasından daha iyi değerlendirmesi oldukça anlaşılırdır çünkü aradaki mesafe oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra babası lise veya lise üstü eğitime sahip olanların bu ifadeye daha az katılması katılımcı ve babası arasındaki mesafenin nispeten daha az olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 39. Baba mesleki konumuna bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

		Gelirim tatmin edici şekilde arttı				
Baba mesleki konum		1	2	3	4	5
Çiftçi veya bedensel işçi	N	10	17	16	9	8

	%	27%	34,7%	27,6%	12%	44,4%
Esnaf	N	16	6	8	13	2
	%	43,2%	12,2%	13,8%	17,3%	11,1%
Beyaz yakalı	N	6	9	12	14	2
	%	16,2%	18,4%	20,7%	18,7%	11,1%
Yönetici veya profesyonel	N	1	12	14	27	5
	%	2,7%	24,5%	24,1%	36%	27,8%
İşveren	N	4	5	8	13	2
	%	11%	10,2%	13,8%	16%	5,6%
Toplam	N	37	49	58	75	18
	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,002 X²=37,5 df=16 Cramer's V=0,199						

Tablo 40. Baba mesleki konumuna bağlı olarak “Gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)

Gelirim tatmin edici şekilde arttı (p= 0,009)			
		W	p
Esnaf	Yönetici veya profesyonel	4.614	0,01
Çiftçi veya bedensel işçi	Yönetici veya profesyonel	3.950	0,042

Ayrıca babası esnaf, çiftçi ve bedensel işçi olanlar yönetici ve profesyonel konumunda olanlara kıyasla bu ifadeye daha fazla katılmaktadır. Eğitim seviyesinde belirtildiği üzere mesleki konum söz konusu olduğunda da bireyin ve babasının mesleki konumu arasındaki farkın artması bu ifadeye verilen cevabı da etkilemektedir.

3.4.2 Konuma Dair Algının Eğitim Sermayesi ve Mevcut Konumla İlişkisi

Sosyal köken mevcut konuma dair algıyı etkileyen önemli bir değişkendir. Ancak eğitim sermayesi ve halihazırdaki konum da nispeten daha yakın olmaları sebebiyle mevcut konuma yönelik algıyı etkileyen önemli bir değişkendir. Bu bakımdan üniversite türü, mevcut konum, aylık maaş ve ilk iş konum gibi bağımsız değişkenlerin bireylerin mevcut konumları hakkındaki algıları üzerinde nasıl etkileri olduğu analiz edilmiştir. Ancak burada yalnızca anlamlı ilişkilere yer verilecektir.

İlk olarak “üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine verilen cevapların üniversite türüne bağlı olarak nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir. Mann- Whitney U testinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Betimsel göstergelere bakıldığında (Tablo 5) I. dalga mezunlarının ortalamasının 3,38 II. dalganınsa 1,98 olduğu görülmektedir. Yani I. dalga mezunları bu ifadeye daha fazla katılmaktadır. I. dalga üniversitelerin köklü ve prestijli üniversiteler olması tabloyu anlaşılır kılmaktadır.

Tablo 41. İlk iş konuma bağlı olarak “Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine katılım (Ki-Kare testi)

İlk iş konum		Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu				
		1	2	3	4	5
Beyaz yakalı	N	21	26	12	33	10
	%	51,2%	48,1%	38,7%	45,2%	26,3%
Profesyonel	N	7	13	6	13	24
	%	17,1%	24,1%	19,4%	17,8%	63,2%
Yönetici	N	9	12	8	24	3
	%	22%	22,2%	26%	33%	10%
İşveren	N	4	3	5	3	1
	%	10%	5,6%	16,1%	4,1%	2,6%
Toplam	N	41	54	31	73	38

	%	100%	100%	100%	100%	100%
p=0,001 X²=40,2 df=12 Cramer's V=0,24						

Tablo 42. İlk iş konuma bağlı olarak “Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine katılım (Kruskal Wallis testi)

Üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu (p= 0,005)			
		W	p
Beyaz yakalı	Profesyonel	4.525	0,008

Bireylerin hangi konumda meslek hayatına atıldıkları hareketlilik deneyimine dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Katılımcıların “üniversitemin prestiji iş bulmamda etkili oldu” ifadesine verdikleri cevapların ilk iş konumlarına bağlı olarak nasıl farklılaştığı bu anlamda önemli bir analizdir. Çapraz tablodan da görüldüğü üzere bu ifadeye verilen cevaplarla ilk iş konum arasında oldukça anlamlı bir farklılaşma söz konusudur. Konumlar arası farklılaşmaya bakıldığında (Tablo 42) ilk işinde beyaz yakalı konumda olanların medyanı profesyonel konumda olanlara kıyasla daha yüksektir.

Tablo 43. Mesleği tercih etme sebepleri betimsel görünüm

	ORTALAMA	MEDYAN	MOD	STANDART SAPMA
Kolay iş bulma imkanı	3,17	4	4	1,22
Yüksek kazanç beklentisi	3,32	4	4	1,12
Mesleğin saygınlığı	3,71	4	4	1,07

Mesleğe duyduğum ilgi	4,13	4	5	1,04
Ailemin yönlendirmesi	2,73	2	4	1,31
Yönetici pozisyonuna yükselme imkanı	3	3	4	1,35
Üniversite puanıma denk düşmesi	3,24	4	4	1,37
Bölümden ziyade üniversitenin avantajları	2,56	2	1	1,3

Mesleğin tercih edilme sebepleri bireylerin mesleğe dair beklentilerini ve motivasyonlarını açık etmektedir. Bu bakımdan araştırma kapsamında katılımcılara mühendisliği neden tercih ettikleri sorusu yöneltilmiştir. Tablo 44’te bu soruya verilen cevapların betimsel istatistikleri gösterilmektedir. Ortalama bakımından en yüksek değerler “mesleğin saygınlığı” ve “mesleğe duyulan ilgi” ifadelerininidir. Mesleğin saygınlığı 3,71, mesleğe duyduğum ilgiyse 4,13 ortalamaya sahiptir. Bununla birlikte sırasıyla 1,07 ve 1,04 ile en düşük standart sapma da söz konusu iki değişkene aittir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu mühendisliği mesleğin saygınlığı ve mesleğe duydukları ilgi sebebiyle tercih etmiştir denilebilir. Sırasıyla 2,56 ve 2,73 ortalamayla “bölümden ziyade üniversitenin avantajları” ve “ailemin yönlendirmesi” en düşük ortalamaya ve en yüksek standart sapmaya sahip iki değişkendir. Bu bakımdan araştırmaya katılan mühendislerin meslek tercihinde dışsal faktörlerden ziyade bireysel motivasyonun ön planda olduğu ifade edilebilir.

Mann-Whitney U testi aracılığıyla cinsiyete göre mühendisliği tercih etme sebeplerinin nasıl farklılaştığına bakıldığında yalnızca “yönetici pozisyonuna yükselme imkânı”

ifadesinin anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (Tablo 44). Mühendisliği tercih etme sebebi olarak bu ifadeyi gösteren kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından fazladır. Mühendislik sahip olduğu prestij ve beceriler dolayısıyla yönetici konumuna ulaşmayı kolaylaştıran bir meslektir. Bununla birlikte emek piyasasında kadınların erkeklere nazaran yönetici konumuna ulaşma ihtimallerinin az olması kadın katılımcıların bu pozisyona ulaşabilmek için mühendisliği tercih etme olasılığını arttırmıştır denilebilir.

Tablo 44. Cinsiyete bağlı olarak mühendisliğin tercih edilme sebepleri (Mann-Whitney U testi)

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	Ort.	St.Sp.	Sig (p)
Kolay iş bulma imkanı	Erkek	163	3,23	1,23	0,156
	Kadın	74	3,03	1,19	
Yüksek kazanç beklentisi	Erkek	163	3,3	1,15	0,924
	Kadın	74	3,35	1,07	
Mesleğin saygınlığı	Erkek	163	3,67	1,09	0,389
	Kadın	74	3,8	1,02	
Mesleğe duyduğum ilgi	Erkek	163	4,17	1,06	0,091
	Kadın	74	4,03	0,99	
Ailemin yönlendirmesi	Erkek	163	2,62	1,29	0,068
	Kadın	74	2,96	1,33	
Yönetici pozisyonuna yükselme imkanı	Erkek	163	2,88	1,36	0,044**
	Kadın	74	3,27	1,3	
Üniversite puanıma denk düşmesi	Erkek	163	3,14	1,43	0,166
	Kadın	74	3,45	1,21	
	Erkek	163	2,53	1,35	0,541

Bölümden üniversitenin avantajları	Kadın	74	2,61	1,21	
---	--------------	-----------	-------------	-------------	--

Mühendisliğin tercih edilme sebeplerine dair faktör analizi de uygulanmıştır. Faktör analizine hazırlık testlerine bakıldığında Bartlett's testi p değeri 0,001'den küçüktür ve dolayısıyla değişkenler arasında yeterli korelasyon olduğu için faktör analizi yapılabilir. KMO testinde genel MSA değeri 0,660'tır ve faktör analizi için orta derecede uyumludur.

“Yüksek kazanç beklentisi” ve “kolay iş bulma imkânı” Faktör 1’le korelasyon halindedir. Faktör 1 “Mesleğin Maddi Çıktıları” olarak tanımlanabilir. Faktör 2 ile korelasyon içinde olan “yönetici pozisyonuna yükselme imkânı” tek başına bir faktörle korelasyon göstererek diğer değişkenlerden ayrı durmaktadır. Faktör 2 “Mesleğin Muhtemel Getirileri” olarak tanımlanabilir. “Mesleğe duyduğum ilgi” ve “mesleğin saygınlığı” Faktör 3’le pozitif “üniversitede puanıma denk düşmesi” ise negatif korelasyon içerisindedir. Faktör 3 “Mesleki Saygınlık ve İlgi” olarak temalandırılabilir. “Bölümden ziyade üniversitenin avantajı” ve “üniversite puanıma denk düşmesi” ise Faktör 4’le korelasyon içerisindedir. Faktör 4 “Üniversitenin ve Puanın Belirleyiciliği” olarak tanımlanabilir. Faktör istatistiklerine (Tablo 45) bakıldığında belirlenen faktörler toplam varyansın %58,4’ünü açıklamaktadır. Faktör analizinde de görüldüğü üzere mesleğin tercih edilmesinde dışsal etkenler aynı faktörler altında içsel ve bireysel motivasyonlarsa aynı faktörler altında toplanmıştır. Betimsel istatistiklerde de görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu mesleği tercih etme sebebi olarak içsel motivasyonları göstermiştir.

Tablo 45. Mühendisliğin tercih edilme sebepleri faktör analizi

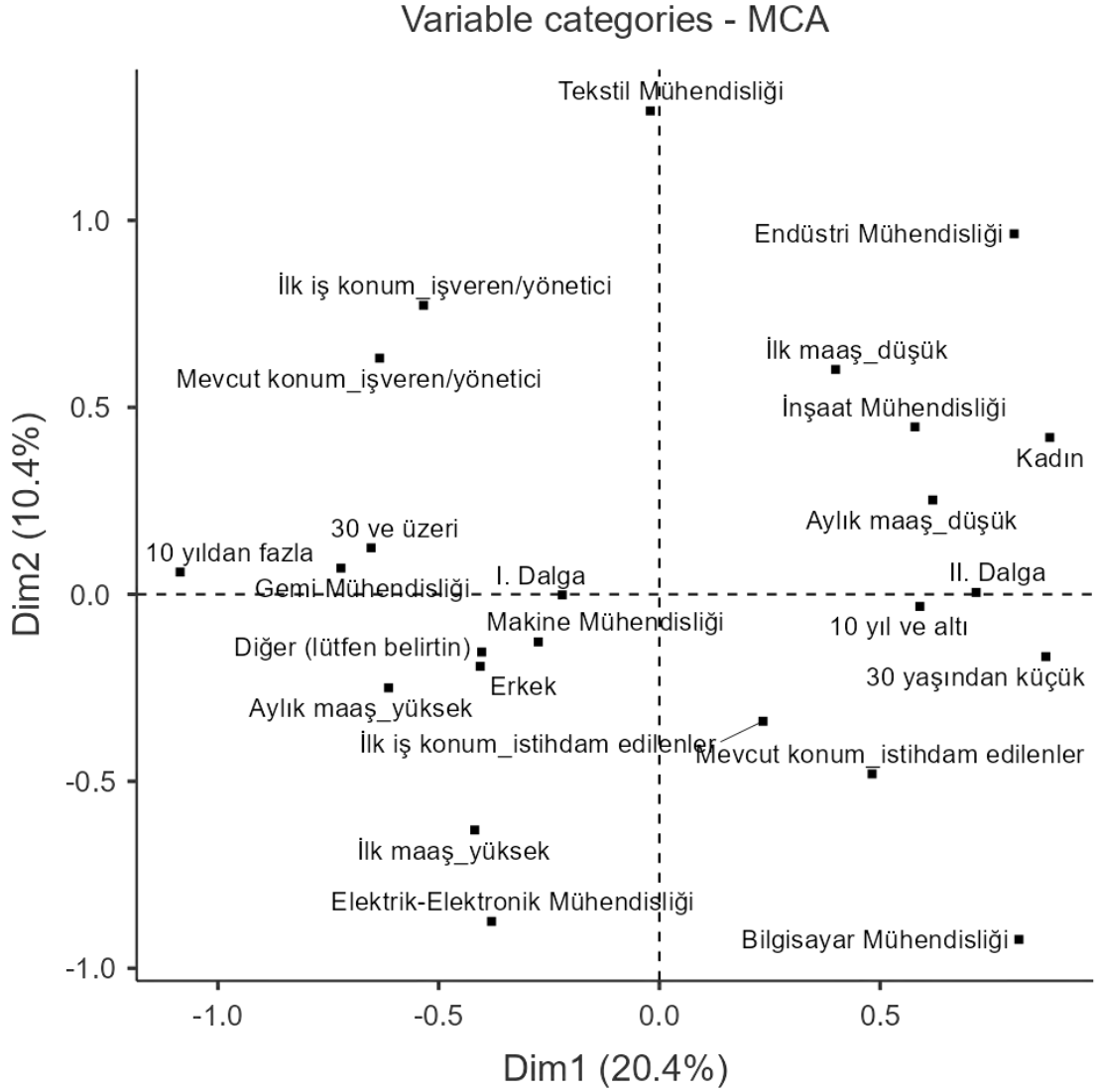
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	
Yüksek kazanç beklentisi	1,089				
Kolay iş bulma imkânı	0,753				

Yönetici pozisyonuna yükselme imkanı		1,08			Bartlett's(p)=0,001 KMO=0,660 Faktör İstatistiği=%58,4
Ailemin yönlendirmesi					
Mesleğe duyduğum ilgi			0,8		
Mesleğin saygınlığı			0,405		
Bölümden ziyade üniversitenin avantajları				0,661	
Üniversite puanıma denk düşmesi			-0,385	0,56	

Şekil 33. Mühendisliğin tercih edilme sebepleri faktör analizi

Tablo 46. Ara faktörler ve mevcut sosyal konum ilişkisini gösteren çoklu mütekabiliyet analizi

Kategorik veriler arasındaki ilişkileri görselleştirmek ve açıklamak için kullanılan çoklu mütekabiliyet analizi kullanılarak bölüm, mesleki deneyim, ilk maaş ve mevcut maaş grupları, yaş ve üniversite türü gibi değişkenler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Veriler iki eksenle temsil edilmektedir ve bu eksenlerin yanında yer alan değerler verideki varyansın yüzde kaçını açıkladığını göstermektedir. Dim1 verinin %20,4'ünü açıklarken Dim2 %10,4'ünü açıklamaktadır. Toplamda bu iki eksen verinin %30,8'ini

açıklamaktadır ve fazla karmaşık olmayan bir veri seti için bu açıklama yüzdesi ortalama bir değerdir.

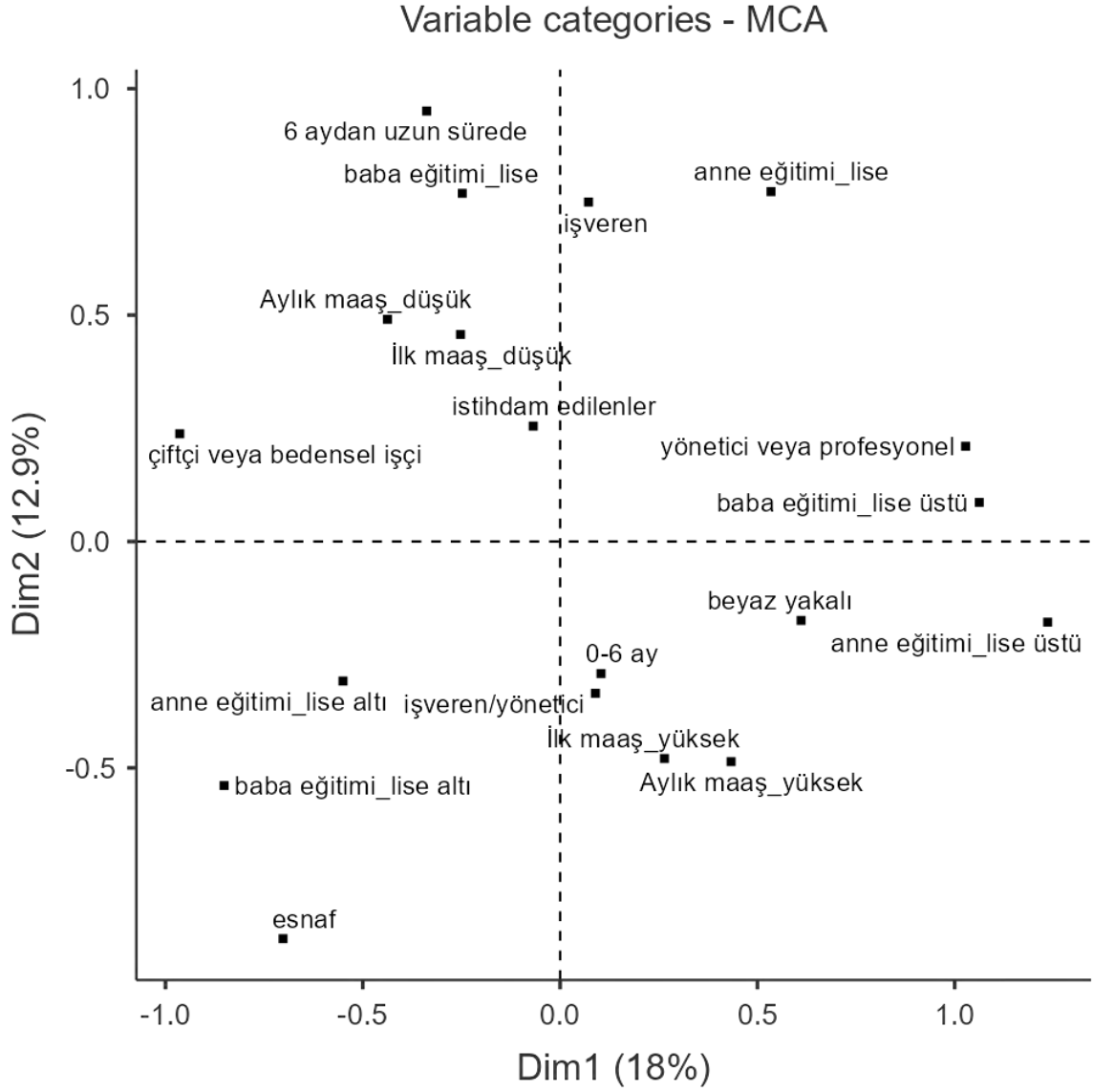
Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere gemi mühendisliği mezunları, ilk iş konumu ve mevcut konumu işveren/yönetici olanlar, 30 ve üzeri yaş grubunda olanlar, 10 yıldan fazla mesleki deneyime sahip olanlar ve I. dalga üniversitelerden mezun olanlar aynı eksende yer almaktadır. Bu değişkenlerin birbirine yakın olması katılımcılar arasında işveren / yönetici konumunda çalışanların genellikle 10 yıldan fazla deneyime sahip olduklarını, 30 ve üzeri yaş grubunda yer aldıklarını, I. dalga üniversitelerden mezun olduklarını ve gemi mühendisliğinden mezun olduklarını göstermektedir.

Benzer şekilde birbirine yakın olmaları sebebiyle elektrik-elektronik ve makine mühendisliği mezunu ve erkek olan katılımcılar yüksek maaş grubunda yer almaktadır. Kadın katılımcılarsa endüstri ve inşaat mühendisliği, II. dalga mezunu ve düşük maaş grubuyla yakın olmalarından ötürü genellikle bu grupta temsil edilmektedir denilebilir.

Haritanın sağ alt köşesinde yer alan değişkenlere bakıldığında ilk iş konumu ve mevcut konumu istihdam edilen olan, 10 yıldan az mesleki deneyime sahip olan ve 30 yaşından küçük olanlar burada yer almaktadır. Bu değişkenlerin yakın olması benzer özellikler gösterdiğini ifade etmektedir. Yani ilk iş konumu ve mevcut konumu istihdam edilen olanlar genellikle 30 yaş altı ve 10 yıldan daha az deneyime sahip olanlardır.

Mühendislerin konum ve kazanç farklılaşmalarının ele alındığı bölümde de üzerinde durulduğu üzere mesleki deneyim ve yaş bireylerin kazançları ve konumları üzerinde doğrudan etkili olan değişkenlerdir. Nitekim müteakiliyet analizinde bu değişkenler birbirine yakın noktalarda yer almaktadır. I. dalga üniversiteler de bu değişkenlere yakın noktada bulunmaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki mezun olunan üniversite, meslekte geçirilen süre ve yaş bireylerin kazanç ve konumlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir.

Tablo 47. Sosyal köken ve mevcut sosyal konum ilişkisini gösteren çoklu mütetekabiliyet analizi

Sosyal köken ve mevcut konuma dair kategorik değişkenlerle yapılan çoklu mütetekabiliyet analizi yukarıda yer almaktadır. Verilerin iki ekseninde temsil edildiği haritada Dim1 verinin %18'ini açıklarken, Dim2 12,9'unu açıklamaktadır. Birbirine yakın noktalara bakıldığında sol üst köşede baba eğitimi lise, aylık maaş ve ilk maaş grubu düşük, baba mesleki konumu çiftçi veya bedensel işçi, bireyin mevcut konumu istihdam edilen ve ilk iş bulma süresi 6 aydan uzun olanlar yer almaktadır. Sağ alt köşede ise baba mesleki konumu beyaz yakalı, anne eğitimi lise üstü, mevcut konumu işveren / yönetici olan, aylık

maaş grubu yüksek ve 0-6 ay içerisinde iş bulanlar yer almaktadır. Bu değişkenlerin birbirine yakın olması katılımcıların verdikleri yanıtların dağılımını göstermektedir. Dolayısıyla anne eğitimi lise üstü olan katılımcıların genellikle yüksek maaş grubunda yer aldıkları, işveren / yönetici konumunda bulundukları ve 0-6 ay içerisinde iş buldukları ifade edilebilir. Benzer şekilde baba mesleki konumu çiftçi veya bedensel işçi olan katılımcılarınsa genellikle düşük maaş grubunda yer aldıkları, istihdam edilen konumunda bulundukları ve 6 aydan uzun bir sürede iş buldukları söylenebilir. Çalışmanın başında yer verilen araştırma sorularından sosyal kökenin mühendislerin konumlarını nasıl etkilediklerine dönecek olursak yapılan analizler göstermektedir ki sosyoekonomik sermaye bireylerin kazanç ve konumları üzerinde doğrudan veya dolaylı biçimde etkilidir. Mesleki deneyim, yaş, üniversite türü ve bölüm gibi ara değişkenlerin önemli oranda etkisinden bahsetmek mümkün olsa da mütakabiliyet analizinden de anlaşıldığı üzere benzer sosyal sermayeye sahip bireyler benzer konum ve kazanç düzeylerine ulaşabilmektedir.

Netice itibarıyla mühendislik gibi profesyonel bir meslek söz konusu olduğunda hareketlilik deneyimi bağlamında sosyal kökeninin yadsınamaz bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte sosyal kökenin yanı sıra üniversite türü, mesleki deneyim ve yaş gibi ara faktörlerin de hareketlilik deneyiminde önemli etkisinin olması katı biçimde tabakalaşmış bir toplum yapısının gözlenmediğini göstermektedir. Nitekim mesleki deneyim devreye girdiğinde baba eğitiminin kazanç üzerindeki etkisinin azalması bunu gösterir niteliktedir. Dolayısıyla sosyal kökenin bireylerin erken yaşlarında ve mesleğin ilk yıllarında daha büyük bir etkiye sahip olduğundan ancak mesleki deneyim arttıkça etkisinin azaldığından bahsedilebilir.

SONUÇ

Modern toplumlarda tabakalı yapı içerisinde bir konumdan başka bir konuma geçebilmek çoğunlukla eğitim ve meslek aracılığıyla mümkün olmaktadır. Gözlenmesi zaman alan ve ölçülmesi zor bir olgu olan hareketlilik deneyimi sosyal bilimler literatüründe eğitim ve meslek yardımıyla ölçülüp analiz edilebilmektedir. Bu bakımdan hareketlilik deneyiminin toplumların içinde bulundukları ekonomik, siyasi ve eğitim koşullarından önemli oranda etkilendiği ifade edilebilir. Örneğin II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı kapitalist ülkelerde ortaya çıkan refah döneminde eğitimin yaygınlaşmasıyla “eğitime dayalı meritokrasi” söylemleri ön plana çıkmıştır. Bu söylem bir nevi statü ve kazanca miras bırakılan ekonomik ve sosyal sermayeler aracılığıyla değil modern bir kurum olan eğitim aracılığıyla ulaşabileceğini öne sürmektedir.

Ekonomik anlamda bir genişlemenin yaşandığı, eğitime ulaşımın yaygınlaştığı ve modern eğitim kurumlarından alınan diplomayla modern kurumlarda statü ve mevki elde edilmesi durumunun yaygınlaştığı bir koşulda ilk etapta eğitime dayalı meritokrasi söyleminin ön plana çıkması oldukça anlaşılırdır. Ancak ilerleyen süreçte yapılan detaylı araştırmalar eğitime erişimin kolaylaşmasına rağmen bireylerin deneyimlerinde sosyal kökenin etkisinin yadsınamaz boyutta olduğunu keşfetmiştir. Bourdieu’nun başını çektiği yeniden üretim teorisine göre modern eğitim kurumları miras alınan sermayelerin bireylerin deneyimi üzerindeki etkisini gizleyerek bu ilişkiyi görünmez kılmaktadır. Dolayısıyla liberal yaklaşımın öne sürdüğünün aksine liyakate dayalı esnek bir toplum yapısından bahsedebilmek için henüz erkendir.

Günümüzdeyse birçok toplumda üniversite mezunu oranlarında önemli oranda bir artış söz konusudur. Bu artış beraberinde üniversite mezunu sayısı ve emek piyasasındaki iş arasındaki dengesizliği ifade eden “diploma enflasyonunu” getirmiştir. Türkiye son yirmi yılda üniversite, fakülte, kontenjan ve mezun sayısı bakımından hızlı bir artış ve çeşitlenmeye sahne olmaktadır. Böylesi bir toplumsal bağlam içerisinde hareketlilik deneyiminin nasıl etkilendiğiye önemli bir soru işaretidir.

Bu araştırma kapsamında mühendislik bölümü özelinde artan fakülte ve öğrenci sayılarının bireylerin hareketlilik deneyimini ve sosyal kökenin bu deneyim üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın temel sorusu özellikle 2000 sonrasında mühendislik fakültelerinin ve mezunlarının sayısında yaşanan artışla bu fakültelerden mezun olarak emek piyasasına dahil olan bireylerin hareketliliği nasıl deneyimlediğidir.

Araştırmada nicel araştırma yöntemi ve anket metodu kullanılmıştır. Türkiye’deki mühendislik fakültelerinin bilgisayar, yazılım, endüstri, elektrik-elektronik, makine, inşaat, gemi ve uçak mühendisliği bölümlerinden mezun olan 237 katılımcı araştırmaya katılmıştır. Elde edilen veriler Jamovi 2.5 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda “sosyal kökenin kazanç etkisi”, “deneyim ve bölüme bağlı konum farklılaşması” ve “mühendislerin öznel hareketlilik deneyimleri” şeklinde üç tema belirlenmiştir.

Bu bağlamda ilk temada elde edilen bulgulardan başlıcası bireylerin elde ettikleri kazanç ve konum üzerinde baba eğitim seviyesinin etkili olduğudur. Babanın eğitim seviyesi arttıkça bireylerin yüksek maaş grubunda yer alma olasılığı artmaktadır. Bununla birlikte sosyal kökenin önemli bir bileşeni olan baba mesleki konumunun bireylerin kazanç ve konumları üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı bulgulanmıştır. Baba eğitimi bireylerin elde ettikleri konum üzerinde anlamlı bir etkiye sahipken baba meslek konumunun etkili olmaması ilginç bir bulgudur. Araştırmanın profesyonel bir meslek olan mühendislikle ve dolayısıyla eğitime dayalı hareketlilik olanaklarının incelenmesiyle sınırlandırılması bu bulgunun ortaya çıkmasının temel sebebidir denilebilir. Bir diğer ifadeyle, eğitim seviyesi yüksek babalar çocuklarının eğitime bağlı olarak bir konum elde etmesini telkin edecektir. Bu durum beraberinde eğitime dayalı başarı sürecinde baba eğitim seviyesi yüksek bireyleri baba eğitim seviyesi düşük bireylerin önüne geçirecektir.

Araştırmanın ikinci temasından elde edilen bulgulardan en önemlisi ise deneyim, yaş, bölüm ve üniversite türünün bireylerin elde ettikleri konum üzerinde anlamlı etkilerinin olduğudur. 10 yıldan fazla deneyime sahip olanların, 30 ve üzeri yaş grubunda yer alanların, gemi ve bilgisayar mühendisliğinden ve I. dalga üniversitelerden mezun olan katılımcıların yüksek maaş grubunda yer alması daha olasıdır. Meslekte deneyimin artmasıyla kıdemin de artması ve dolayısıyla elde edilen çıktılarının da artması oldukça anlaşılırdır. Bununla birlikte köklü ve prestijli üniversitelerin yer aldığı I. dalga üniversitelerden mezun olan katılımcıların okulların prestijinin etkisiyle daha yüksek maaş grubunda yer alması söz konusudur.

Peki bu ara faktörler ve sosyal kökenin bireylerin konumları üzerindeki etkileri nasıl farklılaşmaktadır? Liberal yaklaşımın öne sürdüğü gibi eğitime ulaşım sosyal kökenin etkisini minimize etmekte midir? Bu sorular doğrultusunda mesleki deneyim ve üniversite türü gibi ara faktörlerin baba eğitimiyle birlikte bireylerin mevcut kazanç ve

konumlarını nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda ara faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde de sosyal kökenin mevcut konum üzerinde yadsınamaz bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca mesleki deneyim ve baba eğitiminin birlikte bireyin kazancı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır. Ancak etki büyüklüğüne bakıldığında üniversite türü ve mesleki deneyim baba eğitiminden daha büyük bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla sosyal kökenin etkisi her durumda devam etse de etki büyüklüğü bakımından mesleki deneyim ve üniversite türü gibi ara faktörler ön plana geçmektedir. Bu da mühendislik mesleği özelinde hareketlilik bakımından daha esnek bir yapının olduğunu gösterir.

Diğer yandan kategorik değişkenler kullanılarak yapılan çoklu mütekabiliyet analizi benzer sosyoekonomik kökene sahip olan mühendislerin benzer konumlarda bulunduğunu göstermiştir. Yapılan mütekabiliyet analizlerine göre babası çiftçi veya bedensel işçi konumunda olanlar düşük maaş grubunda yer almakta ve 6 aydan uzun sürede iş bulmaktayken, babası işveren konumunda olanlar yönetici veya profesyonel konumunda çalışmakta ve 0-3 ay arasında iş bulmaktadır. Bu tablo göstermektedir ki bireyler her ne kadar mesleki deneyimleri ve eğitim aldıkları üniversitenin prestijinden faydalanıp birtakım çıktılar elde etseler de sosyal kökenleri bulundukları konumu etkilemeye devam etmektedir. Dolayısıyla sosyal kökenin etkisi örtük şekilde sürmektedir.

Araştırmanın son temasıysa mühendislerin mevcut konumlarını nasıl değerlendirdikleridir. Katılımcılardan mevcut konumlarını ebeveynleriyle, beş yıl önceki konumlarıyla ve beş yıl sonraki konumlarıyla kıyaslamaları istendiğinde çoğu ifadeye verilen yanıtların ortalaması 3'ün üzerindedir. Bu katılımcıların mevcut konumlarına dair müspet değerlendirmelere sahip olduğunu göstermektedir. Bu tür ifadelerde kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenmezken mesleğin maddi çıktıları söz konusu olduğunda cinsiyete bağlı olarak anlamlı farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Örneğin “gelirim tatmin edici şekilde arttı” ifadesine verilen yanıtlar katılımcıların çoğunun bu ifadeye katılmadığını göstermektedir. Buna ek olarak verilen cevaplarda erkeklerin ortalaması kadınların ortalamasından yüksektir. Emek piyasasında erkeklerin yoğunlukta olması ve birçok alanda kadınlara kıyasla kazanç bakımından daha avantajlı konumda olması maddi çıktılar söz konusu olduğunda katılımcılar arasında cinsiyete bağlı olarak anlamlı farklılaşmaların olmasına sebebiyet vermiştir denilebilir.

Araştırmanın sınırlarına değinilecek olursa ilk olarak ulaşılan katılımcıların çeşitliliği ifade edilebilir. Belli oranda üniversite çeşitliliği sağlanmış olsa da ODTÜ ve Bilkent gibi prestijli üniversitelerin birçoğuna ulaşmak kolay olmadı. Üniversitenin prestijinin elde edilen çıktılar üzerinde anlamlı etkisinin olduğu düşünülecek olursa bu durum elde edilen bulguları da etkilemiştir. Bu bakımdan benzer araştırma problematiğine sahip araştırmalarla prestijli üniversiteler özelinde farklı yıllarda mezun olan bireylerin deneyimleri incelenebilir.

Ayrıca eğitim- meslek ve hareketlilik deneyimi daha büyük araştırma projesiyle sistemli ve daha uzun zamana yayılarak detaylı biçimde analiz edilmeyi gerektirmektedir. Bu sayede kısa sürede ve dar bir çerçeveye yürütülen birçok araştırmanın yakalayamadığı nüanslar ortaya çıkacaktır. Son olarak bu araştırma kapsamında da yer verilen mevcut konuma dair algı gibi birtakım öznel değerlendirmeler söz konusu olduğunda nitel araştırmanın eksikliği hissedilmektedir. Dolayısıyla benzer araştırma sorusuyla nitel olarak planlanmış çalışmalar söz konusu olguya dair daha derinlikli bulgular ortaya koyacaktır.

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında eğitimde yaygınlaşmanın sosyal hareketlilik deneyimini nasıl etkilediği profesyonel bir meslek özelinde analiz edilmiştir. Böylece ilerde yürütülecek daha geniş kapsamlı araştırmalar için bir veriseti sunulmuştur.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan hareketle birtakım politika önerileri sunulmuştur.

- *Tıp, hukuk ve mühendislik gibi profesyonel mesleklerin bireylerin hareketlilik deneyimini nasıl etkilediği ve diğer mesleklerden nasıl ayrıldığına dair veriseti oluşturmak*

Sosyal bilimler literatüründe sosyal hareketliliğe ve meslek sosyolojisine dair önemli çalışmalara yürütülmektedir. Ancak Türkçe literatürde bu iki alanı birlikte değerlendirip mesleğin hareketlilik olanaklarını ele alan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bireylerin kimliklerini meslekleriyle özdeşleştirdiği modern toplumlarda mesleğin kazandırdıklarına dair geniş kapsamlı araştırmaların yapılması toplum yapısını anlamak bakımından kaçınılmazdır. Dolayısıyla eğitimin yaygınlaştığı ve diploma enflasyonundan bahsedildiği günümüz koşullarında hala avantajlı meslekler arasında yer alan tıp, hukuk ve mühendislik alanlarının hareketliliğe dair sundukları analiz edilmeli ve buna dair veri seti oluşturulmalıdır.

- *Mezun sayısındaki artışın mühendislerin sahip olduğu avantajları etkilemesinin önüne geçmek*

Mezun sayısındaki artı birçok alanda rekabetin artmasına, elde edilen kazancın düşmesine ve eşitsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir. Mühendislik alanı için de buna dair yorumlar yapılsa da araştırma bulguları da göstermektedir ki mühendisler hala birtakım avantajlara sahip profesyonel meslek sahipleridir. Dolayısıyla bu avantajların ortadan kalkmaması eğitim politikalarında düzenlemeler yapılarak haksız rekabet ortamının oluşmasının önüne geçmeyi ve emek piyasasıyla eğitim ortamı arasında uzlaşımı gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ş., Bir, A., & Kaçar, M. (2016). Osmanlı'da sivil mühendis yetiştirmek üzere açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2(17), 1-16.
- Aksu Kaya, E. E. (2011). *Emek süreçlerinde dönüşüm ve mühendis emeği* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Andrade, S. B., & Thomsen, J.-P. (2017). *Micro-educational reproduction*. 2(96), 717-750.
- Ayalon, H., & Yogev, A. (2005). *Field of Study and Students' Stratification in an Expanded System of Higher Education: The Case of Israel*. 3(21), 227-241.
- Bahçe, S. (2013). Orta sınıf miti ve mühendisin nemesisi-. *Praksis*, 32, 145-163.
- Barone, C. (2019). Towards an education-based meritocracy? *International Sociological Association*.
- Blau, P. M. & Duncan, O. D. (1967). *The American occupational structure*. John Wiley & Sons
- Bourdieu, B. (2015). *Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. Ankara: Heretik Yayınları
- Breen, R. (2010). Educational expansion and social mobility in the 20th century. *Social Forces*, 89(2), 365-388.
- Brown, P., Reay, D., & Vincent, C. (2013). Education and social mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 34(5-6), 637-643.
<https://doi.org/10.1080/01425692.2013.826414>
- Bilir, E. (2010) Eğitimle yaşam çatışmasında mühendisler ve ideoloji.
<https://politeknik.org.tr/egitimle-yasam-catismasinda-muhendisler-ve-ideoloji-egitimle-yasam-catismasinda-muhendisler-ve-ideoloji-ertugrul-bilir/> (Erişim Tarihi: 18.02.2024).

- Bulut, G. N. (2022). *Mühendis emeğinin eğretileşmesi: Bursa’da tekstil mühendisleri üzerine nitel bir araştırma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clark, T. N., & Lipset, S. M. (1991). Are social class dying? *International Sociology*, 6(4), 397-410. <https://doi.org/10.1177/026858091006004002>
- Davies, S., & Guppy, N. (1997). Fields of study, college selectivity and student inequalities in higher education. *Social Forces*, 75(4), 1417-1438.
- Devine, F., & Li, Y. (2013). The changing relationship between origins, education and destinations in the 1990s and 2000s. *British Journal of Sociology of Education*, 34(5-6), 766-791.
- Fırat, A. (2023). *Türkiye’de neoliberal dönemde vasıflı işgücünün değişen yapısı ve yükseköğretim: Mühendislik örneği* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ganzeboom, H. B. G., Treiman, D. J., & Ultee, W. C. (1991). Comparative intergenerational stratification research: Three generations and beyond. *Annual Review Of Sociology*, 17, 277-302.
- Goldthorpe, J. H. (2016). Social class mobility in modern Britain: Changing structure, constant process. *Journal of the British Academy*, 4, 89-111. <https://doi.org/10.5871/jba/004.089>
- Göle, N. (1986). *Mühendisler ve ideoloji: Öncü devrimcilerden yenilikçi seçkinlere* (1. bs). İletişim Yayıncılık.
- Kaçar, M., Zorlu, T., Barutçu, B., Bir, A., Ceyhan, O., & Neftçi, A. (2012). *İstanbul Teknik Üniversitesi ve mühendislik tarihimiz*. Mavi Ofset.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü., & Türkyılmaz, S. (2010). Temsili bir örnekleme

- sosyo-ekonomik statü (SES) ölçüm aracı geliştirilmesi: Ankara kent merkezi örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 183-220.
- Karakaya, M. F. (2016). Son klasik, ilk modern: Pitirim Aleksandroviç Sorokin ve toplumsal hareketlilik. *Sosyoloji Dergisi*, 1(36), 207-226.
- <https://doi.org/10.16917/sd.51247>
- Karlson, K. B., & Birkelund, J. F. (2019). Education as a mediator of the association between origins and destinations: The role of early skills. *Research in Social Stratification and Mobility*, 64. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100436>
- Korkmaz, A. (2011). Sosyal hareketlilik: Eğitim ve mesleğin sosyal hareketliliğe etkisi. *Istanbul Journal Of Sociological Studies*, 31, 79-92.
- Köse, A. H., & Öncü, A. (2000). *Kapitalizm, insanlık ve mühendislik: Türkiye’de mühendisler, mimarlar*. TMMOB.
- Linton, R. (1936). *The study of man*. New York: D. Appleton-Century Company.
- Lucas, S. R. (2001). Effectively maintained inequality: Education transitions, track mobility, and social background effects. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1642-1690.
- Marx, K. (2017). *Komünist manifesto*, İstanbul: Can Yayınları.
- OECD. (2014). Education at a Glance. <https://doi.org/10.1787/eag-2014-en>
- Öngel, S. (2016). *Üretim zincirlerinde mühendislerin yeri ve yaşam koşulları: Gebze havzası örneği* (MMO/656; s. 133). Makine Mühendisleri Odası.
- Özatalay, C. (2015). Türkiye’nin toplumsal yapısının temsili meselesi bağlamında sınıflar ve sınıflandırma savaşları. *Modus Operandi*, 2, 95-130.
- Özdemir, C. (2020). Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve hareketliliğin meslekler

- üzerinden ölçümü. *Journal of Economy Culture and Society*, 1, 59-77.
- Özkurt, C. (2018). *1980 sonrası çalışma hayatına başlayan bazı meslek mensuplarının sosyolojik açıdan karşılaştırmalı analizi* [Doktora Tezi]. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pakulski, J. (1993). The dying of class or marxist class theory? *International Sociology*, 3(8), 279-292.
- Prix, I. (2013). More or different education? The joint impact of educational level and fields of study on earnings stratification in Finland, 1985-2005. *Acta Sociologica*, 56(3), 265-284.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., & Li, Y. (2013). A new model of social class findings from the BBC's Great British class survey experiment. *Sociology*, 47(2), 219-250.
- Shao, X. (2022). *Family, school and jobs: Intergenerational social mobility in Next Steps* [Doktora Tezi]. Durham University.
- Sorokin, P. A. (1959). *Social and cultural mobility*. The Free Press.
- Sunar, L. (2014). *Türkiye mesleki itibar araştırması*.
- Sunar, L. ve Kaya, Y. (2014). Türkiye sosyo-ekonomik statü araştırması. Erişim adresi: <http://tyap.net/tuses>
- Şengönül, T. (2007). *Toplumumuda eğitimin dikey sosyal hareketliliğe etksi: İzmir'de profesyonel meslek sahibi bireyler üzerine bir araştırma* [Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Taş, E. S. (2022). *Sosyal hareketlilik sürecinde toplumsal konumların aktarımı: Kayseri örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TMMOB. (2017). *Türkiye’de mühendislik mimarlık şehir planlama eğitiminin tarihsel gelişimi ve mevcut durum analizi*. TMMOB.

TMMOB. (2023). *Türk mühendis ve mimar odaları birliği seçim bildirgesi*. TMMOB.

https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/secim_bildirge_mayis2023.pdf

TMMOB. (2002). 37. Dönem çalışma raporu. Erişim adresi:

<https://www.tmmob.org.tr/yayin/tmmob-37-donem-calisma-raporu>

TYAP. (2014). Mesleki itibar araştırması. Erişim adresi: <https://tyap.net/mia>

YÖK. (2022). Yükseköğretim İstatistikleri. 21 Mart 2024 tarihinde şu adresten erişildi:

<https://istatistik.yok.gov.tr/>

YÖK, Birim İstatistikleri <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.02.2024)

Weber, M. (2018). *Ekonomi ve toplum*. İstanbul: Yarı Yayınılık

Weeden, K. A. (2002). Why do some occupations pay more than others: Social closure and earnings inequality in the United States. *American Journal of Sociology*, 108(1), 55-101.

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/m%C3%BChendis> (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.02.2024).

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/m%C3%BChendis> (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.02.2024).

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/m%C3%BChendis> (Erişim tarihi: 10.02.2024).

EKLER

EK – 1

SIRA	BÖLÜM	İSTİHDAM ORANI
15	Matematik mühendisliği	87,9
18	Maden mühendisliği	87,6
20	Elektronik ve haberleşme mühendisliği	86,2
21	Kontrol ve otomasyon mühendisliği	85,8
23	Elektrik mühendisliği	85,2
26	İmalat mühendisliği	84,1
29	Petrol ve doğalgaz mühendisliği	83,7
31	Makine mühendisliği	83,5
33	Metalurji ve malzeme mühendisliği	82,9
35	Endüstri mühendisliği	82,5
37	İşletme mühendisliği	82,1
38	Bilgisayar mühendisliği	81,7
39	Kimya mühendisliği	81,6
41	Elektrik-elektronik mühendisliği	81,5
42	Uçak mühendisliği	81,4
43	Tekstil mühendisliği	81,4
44	Bilişim sistemleri mühendisliği	81,3
45	Otomotiv mühendisliği	80,8
46	Ziraat mühendisliği	80,8
47	Yazılım mühendisliği	80,7
50	Malzeme bilimi ve mühendisliği	80,2
51	Mekatronik mühendisliği	79,8
54	Havacılık ve uzay mühendisliği	79,8
55	Elektronik mühendisliği	79,6
58	Orman mühendisliği	79,3
61	Orman endüstrisi mühendisliği	78,5

64	Fizik mühendisliği	77,4
67	Gemi inşaatı ve gemi makineleri mühendisliği	77,3
68	Çevre mühendisliği	77,2
75	Jeofizik mühendisliği	75,8
77	Enerji sistemleri mühendisliği	75,8
79	Jeoloji mühendisliği	75,6
80	Su ürünleri mühendisliği	75,6
81	Geomatik mühendisliği	75,6
82	İnşaat mühendisliği	75,5
86	Harita mühendisliği	75,2
111	Biyomedikal mühendisliği	71,4
114	Gıda mühendisliği	71,3
136	Biyomühendislik	69,2
168	Biyosistem mühendisliği	66,4
199	Genetik ve biyomühendislik	60,4
225	Deniz ulaştırma işletme mühendisliği	38,5
226	Gemi makineleri işletme mühendisliği	37,3

Mühendislik Bölümlerinin “Lisans Mezunlarının Kayıtlı İstihdam Oranı” Listesindeki Sıraları ve İstihdam Oranları, (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2022

EK- 2

SIRA	BÖLÜM	ORTALAMA İŞ BULMA SÜRESİ (ay)
14	Kontrol ve otomasyon mühendisliği	8,5
16	Elektrik mühendisliği	8,7
20	Havacılık ve uzay mühendisliği	9,2
21	Maden mühendisliği	9,3
23	Tekstil mühendisliği	9,4
28	İnşaat mühendisliği	9,7
35	Yazılım mühendisliği	10,1
38	Uçak mühendisliği	10,5
41	İşletme Mühendisliği	10,6
42	Makine mühendisliği	10,8
43	Matematik mühendisliği	10,8
46	Bilişim sistemleri mühendisliği	11
48	Elektrik-elektronik mühendisliği	11,1

49	Endüstri mühendisliği	11,2
51	Gemi inşaatı ve gemi makineleri mühendisliği	11,2
52	İmalat mühendisliği	11,3
53	Elektronik ve haberleşme mühendisliği	11,3
60	Geomatik mühendisliği	11,5
61	Bilgisayar mühendisliği	11,5
62	Harita mühendisliği	11,5
65	Mekatronik mühendisliği	11,6
68	Gıda mühendisliği	11,7
71	Elektronik mühendisliği	11,8
74	Petrol ve doğalgaz mühendisliği	11,8
83	Kimya mühendisliği	12,3
105	Metalurji ve malzeme mühendisliği	13
109	Otomotiv mühendisliği	13,2

115	Çevre mühendisliği	13,3
120	Biyomedikal mühendisliği	13,4
133	Jeoloji mühendisliği	13,7
139	Enerji sistemleri mühendisliği	14
147	Malzeme bilimi ve mühendisliği	14,1
148	Orman mühendisliği	14,2
163	Fizik mühendisliği	15
170	Jeofizik mühendisliği	15,3
171	Orman endüstrisi mühendisliği	15,4
174	Gemi makineleri işletme mühendisliği	15,4
180	Biyomühendislik	15,8
183	Ziraat mühendisliği	16,1
191	Deniz ulaştırma işletme mühendisliği	16,6
194	Genetik ve biyomühendislik	16,7

198	Su ürünleri mühendisliği	16,8
199	Biyosistem mühendisliği	17

Mühendislik Bölümlerinin “Lisans Mezunlarının İş Bulma Sırası” Listesindeki Sıraları ve İş Bulma Süreleri (2022)

Kaynak: TÜİK, Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2022

EK- 3

ANKET SORULARI

1.) DEMOGRAFİK SORULAR

Cinsiyetiniz:

1.Erkek 2. Kadın

Doğum yılınız (Yıl seçmeli)

18 yaşına kadar hayatınızın büyük kısmının geçtiği yerleşim birimi aşağıdakilerden hangisidir?

1.Köy / Kasaba 2. İlçe 3.İl Merkezi 4.Büyükşehir 5.Yurtdışı

Ailenizde sizden başka mühendis / mühendislik mezunu varsa seçenekleri işaretleyiniz.

1. Eşim
2. Annem
3. Babam
4. Çocuğum/çocuklarım
5. Kardeşim/kardeşlerim
6. Ailemde benden başka mühendislik mezunu yok

7. Amcam
8. Dayım

2.) AİLE ARKA PLANINA DAİR SORULAR

Babanızın eğitim düzeyi (son bitirdiği okul) hangisidir?

1. Okur-yazar değil
2. Okur-yazar ama bir okul bitirmedi
3. İlkokul (5 Yıl)
4. İlköğretim ve ortaokul (8 Yıl)
5. Lise
6. Meslek Yüksek Okulu / Ön Lisans
7. Üniversite
8. Yüksek Lisans
9. Doktora

Annenizin eğitim düzeyi (son bitirdiği okul) hangisidir?

1. Okur-yazar değil
2. Okur-yazar ama bir okul bitirmedi
3. İlkokul (5 Yıl)
4. İlköğretim ve ortaokul (8 Yıl)
5. Lise
6. Meslek Yüksek Okulu / Ön Lisans
7. Üniversite
8. Yüksek Lisans
9. Doktora

Babanızın en uzun süre yaptığı sürekli işindeki konumu nedir?/neydi?

1. Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)
2. Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)
3. Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)
4. Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)

5. Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)
6. Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)
7. Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)
8. Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)
9. Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar
10. Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)
11. Vasıflı bedensel işçi
12. Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)
13. Yarı-Vasıflı veya Vasıfsız bedensel işçi
14. Tarım işçisi ve yevmiyeci
15. Çiftçi

Annenizin en uzun süre yaptığı sürekli işindeki konumu nedir?/neydi?

1. Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)
2. Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)
3. Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)
4. Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)
5. Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)
6. Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)
7. Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)
8. Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)
9. Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar
10. Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)
11. Vasıflı bedensel işçi
12. Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)
13. Yarı-Vasıflı veya Vasıfsız bedensel işçi
14. Tarım işçisi ve yevmiyeci
15. Çiftçi
16. Hiç Çalışmadı / Ev Hanımı

Anneniz veya babanızla birlikte mi yaşıyorsunuz?

1. Evet
2. Hayır

Siz dahil kaç kardeşsiniz? (Çoktan seçmeli)

(Kardeşiniz varsa) Siz ailenizde kaçınıcı kardeşiniz? (Çoktan seçmeli)

Varsa; kardeşleriniz arasında sizden başka üniversite düzeyinde eğitim alan varmı?

1. Evet
2. Hayır

3.) EĞİTİM HAYATINA DAİR SORULAR

Mezun olduğunuz lise türünü işaretleyiniz.

1. Düz/Temel Lise
2. Anadolu Lisesi
3. Fen Lisesi
4. Meslek / Teknik Lisesi
5. İmam Hatip Lisesi
6. Askeri Lise
7. Özel Lise
8. Yabancı Lise
9. Diğer (Belirtiniz):

Mezun olduğunuz üniversiteyi belirtiniz. (Kısa cevap)

Vakıf üniversitesinden mezun iseniz;

1. Ücretli eğitim aldım
2. %25 burslu eğitim aldım
3. %50 burslu eğitim aldım
4. %75 burslu eğitim aldım
5. %100 burslu eğitim aldım

Üniversitede mezun olduğunuz bölüm nedir? (Çoktan seçmeli mühendislik alanları)

Üniversiteden mezun olduğunuz yılı seçiniz (Çoktan seçmeli)

Yüksek lisans veya doktora eğitimi aldınız mı?

1.Evet

2. Hayır

Tablodan size uygun seçenekleri işaretleyiniz.

	Vardı, faydalandım	Vardı, faydalanmadım	Yoktu
Eğitim aldığınız üniversitenin Erasmus, Mevlâna gibi değişim programı imkanı var mıydı?			
Eğitim aldığınız üniversite alanınızda faydalı olabilecek seminer, fuar veya sektörel eğitim gibi imkanlara sahip miydi?			
Eğitim aldığınız üniversite çap ve yandal imkânı var mıydı?			
Eğitim aldığınız üniversitenin laboratuvar imkânı var mıydı?			
Eğitim aldığınız üniversitenin staj imkânı var mıydı?			

Üniversite eğitiminiz sırasında kaç farklı yerde staj yaptınız? (Çoktan seçmeli)

Üniversite okurken kendinizi geliştirmek aşağıdakilerden hangisini yaptınız?

Online eğitim ortamlarını kullandım (Udemy, coursera gibi platformlar)	
Yabancı dil eğitimi aldım	
Üniversite dışında sertifikalı eğitimlere	

katıldım	
Öğrenci topluluklarında faaliyetlere katıldım	
Erasmus’a gittim	
Hocaların projesinde / projelerinde görev aldım	
Kendi girişimimi kurdum / bir girişime ortak oldum	
Work & Travel yaptım	

Aşağıdaki ifadelere size uygun cevapları veriniz.

Üniversitede öğretilen programlama dilleri ve kullanılan teknolojiler günceldi.

1. Hiç katılmıyorum
- 2.Katılmıyorum
- 3.Kararsızım
- 4.Katılıyorum
- 5.Kesinlikle katılıyorum

Üniversitede öğrendiğiniz programlama dilleri ve kullandığınız teknolojiler iş bulmanızda ne derece etkili oldu?

1. Hiç etkili olmadı
- 2.Etkili olmadı
- 3.Ne etkili oldu ne olmadı
- 4.Etkili oldu
- 5.Çok etkili oldu

Üniversite hayatımda yaptığım stajlar iş bulmamda etkili oldu.

1. Hiç katılmıyorum
- 2.Katılmıyorum
- 3.Kararsızım
- 4.Katılıyorum
- 5.Kesinlikle katılıyorum

Stajda öğrendiklerim iş hayatımda etkili oldu.

1. Hiç katılmıyorum
- 2.Katılmıyorum
- 3.Kararsızım
- 4.Katılıyorum
- 5.Kesinlikle katılıyorum

Mesleki bilgi ve becerilerimi sürekli güncellemem gerekiyor.

1. Hiç katılmıyorum
- 2.Katılmıyorum
- 3.Kararsızım
- 4.Katılıyorum
- 5.Kesinlikle katılıyorum

İyi düzeyde bildiğiniz yabancı diller hangileridir?

1. Herhangi bir yabancı dili iyi düzeyde bilmiyorum.
- 2.İngilizce
- 3.Almanca
- 4.Fransızca
- 5.Arapça
- 6.Diğer (Belirtiniz).....

En iyi bildiğiniz yabancı dili en çok nerede öğrendiniz?

- 1.Ailede
- 2.Lisede
- 3.Üniversitede

4.Özel ders veya kurs aracılığıyla

5.Bireysel çalışmayla

6.Yurtdışında kalarak

7.Diğer (Belirtiniz).....

Mühendislik mesleğini seçmenizde aşağıdaki faktörler ne kadar etkili oldu? (1'den 5'e kadar puanlayınız)

(1) Hiç etkili olmadı (2) Etkili olmadı (3) Kararsızım (4) Etkili oldu (5) Çok etkili oldu

Kolay iş bulma imkanı

Yüksek kazanç umudu

Kendi işimi kurma şansı

Mesleğin saygınlığı

Mesleğe duyduğum ilgi

Ailemin yönlendirmesi

Yönetici konumlarına yükselme imkanları

Üniversiteye giriş sınavında kazandığım puana denk düşmesi

Bölümden ziyade üniversitenin avantajları

Medeni Durumunuz:

1.Evli 2.Bekar 3.Boşanmış 4.Dul

Evli iseniz eşinizin bitirdiği son eğitim seviyesi?

1. Okur-yazar değil

2. Okur-yazar ama bir okul bitirmedi

3. İlkokul (5 Yıl)

4. İlköğretim ve ortaokul (8 Yıl)

5. Lise

6. Meslek Yüksek Okulu / Ön Lisans

7. Üniversite

8. Yüksek Lisans

9. Doktora

Evli iseniz eşinizin çalışma durumu?

1. Ücretli olarak bir kuruluştaki çalışıyor
3. İşsiz ve iş arıyor 4. Çalışmıyor

2. Kendi işinde çalışıyor
5. Emekli

Evliyseniz / boşanmışsanız kaç çocuğunuz var?

1. Çocuğum yok 2. Bir 3. İki 4. Üç 5. Dört veya daha fazla

4.) ÇALIŞMA HAYATINA DAİR SORULAR

Üniversiteden mezun olduktan ne kadar süre sonra iş buldunuz?

1. 0-3 ay
2. 3-6 ay
3. 6 ay – 12 ay
4. 1 yıl – 2 yıl
5. 2 yıl – 5 yıl
6. 5 yıldan daha uzun bir sürede

Mezun olduktan sonra iş arama sürecinde ne tür zorluklarla karşılaştınız?

1. Doğrudan kendi branşımda iş bulmakta zorlandım
2. Teklif edilen maaşlar yeterli gelmedi
3. Mesai saatleri yorucuydu
4. Kurumsal bir yerde iş bulmakta zorlandım
5. İşlerin gerektirdiği nitelik zorlayıcıydı
6. İşlerin gerektirdiği nitelikler, benim niteliklerimin altındaydı
7. Herhangi bir zorlukla karşılaşmadım
8. Diğer (Kısaca açıklayınız)

Mezun olduktan sonra çalıştığınız ilk işyerinin statüsü nedir?

1. Kendime ait ve/veya ortak olduğum bir şirket
- 2.Özel şirkette ücretli
- 3.Kamu kuruluşunda ücretli
- 4.Diğer

Halihazırda çalıştığım işyeri mezun olduğum mühendislik branşıyla doğrudan ilişkilidir.

1. Hiç katılmıyorum
- 2.Katılmıyorum
- 3.Kararsızım
- 4.Katılıyorum
- 5.Kesinlikle katılıyorum

Mevcut çalıştığınız işteki çalışma biçiminizi belirtir misiniz?

- 1.Düzenli ücretli / maaşlı
- 2.Yevmiyeli
- 3.İşveren (Yanında İşçi Çalıştıran)
- 4.Kendi hesabına (Yanında İşçi Çalıştırmayan)
- 5.Ücretsiz aile işçisi
- 6.Freelens/part time

İşyerinizde ücretli olarak kaç kişi çalışıyor?

- 1.On kişiden az
- 2.(10-24) kişi
- 3.(25-49) kişi
- 4.(50-99) kişi
- 5.(100-149) kişi
- 6.(150-249) kişi
- 7.(250-499) kişi
- 8.(500 ve üstü) kişi

İşyerinizde ücretli olarak sizinle birlikte kaç mühendis çalışıyor? (Çoktan seçmeli)

Mezun olduktan sonra çalıştığınız ilk işyerinde sizin konumunuz hangisiydi?

1. Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)
2. Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)
3. Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)
4. Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)
5. Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)
6. Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)
7. Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)

8. Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)
9. Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar
10. Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)
11. Vasıflı bedensel işçi
12. Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)
13. Yarı-Vasıflı veya Vasıfsız bedensel işçi
14. Tarım işçisi ve yevmiyeci
15. Çiftçi

Çalışmaya başladığınız yılı seçiniz?

Mezun olduktan sonra ilk çalıştığınız yerde aldığınız aylık maaşınızı belirtiniz.

.....

Halihazırda çalıştığınız işyerinin statüsü nedir?

1. Kendime ait ve/veya ortak olduğum bir şirket	2.Özel şirket	
3.Devlet/Kamu kuruluşu	4.Yabancı şirket	5.Diğer

Halihazırda çalıştığınız işyerinde sizin konumunuz hangisidir?

1. Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)
2. Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)
3. Küçük İşveren (20'den az işçi çalıştıran)
4. Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)
5. Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)
6. Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)
7. Orta düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)
8. Alt düzey ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı, sekreter vs.)
9. Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar
10. Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)
11. Vasıflı bedensel işçi
12. Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)
13. Yarı-Vasıflı veya Vasıfsız bedensel işçi
14. Tarım işçisi ve yevmiyeci
15. Çiftçi

Halihazırda çalıştığınız yerde aldığınız ortalama aylık maaşınızı/gelirinizi belirtiniz.

.....

Hanenizin ortalama aylık gelirini belirtiniz. (Eşinizin maaşı ve diğer gelirler dahil)

.....

Aşağıdakilerden sizin için en uygun ifadeyi işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Mesleğimin sosyal hayatta prestij/saygınlığı meslek hayatına atıldığım dönemden bu yana azaldı.					
Mezun olduğum üniversitenin prestiji iş bulmamda etkili oldu.					
Anne-babamla karşılaştırıldığında <u>ekonomik kazanç</u> bakımından daha iyi durumdayım.					
Anne-babamla karşılaştırıldığında <u>sosyal saygınlık</u> bakımından daha iyi durumdayım.					
Çocuğumun/çocuklarımla sosyal konumunun benimkinden daha iyi bir durumda olacağına inanıyorum.					
5 yıl öncesine göre kıyasladığımda sosyal konumum daha iyi durumdadır.					

Gelecek 5 yılda sosyal konumumun daha iyi durumda olacağını düşünüyorum.					
Şimdi meslek seçimi yapsam yine mühendisliği seçerim					
Çocuğumun/çocuklarımın mühendis olmasını isterim					

5.) YAŞAM TARZI/TÜKETİM ALIŞKANLIKLARINA DAİR SORULAR

Oturduğunuz konutunuzun mülkiyet durumu nedir?

1. Ev sahibi
2. Kiracı
3. Lojman
4. Bedelsiz

Oturduğunuz konutun piyasada ortalama satılık değeri nedir?

1. 1- 3 Milyon TL
2. 3 - 6 Milyon TL
3. 6 - 10 Milyon TL
4. 10 Milyon ve üstü

Sürekli ikamet ettiğiniz konuttan başka size ait bir konutunuz var mı?

1. Evet
2. Hayır

Hanenize ait özel araç var mıdır? [ŞİRKET ARAÇLARI HARİÇ]

1. Evet ADET
2. Hayır

Evinizde (DERS VE SINAV KİTAPLARI DIŞINDA) ortalama kaç adet kitap bulunmaktadır?

..... ADET

AİLECE yemeğe çıkma (lokanta, restoran vb. yerlerde) alışkanlığı var mı? Ayda ortalama kaç defa ailece yemeğe çıkarsınız?

1. Evet AYDA DEFA
2. Hayır

Akraba/memleket ve iş seyahatleri haricinde tatil amaçlı seyahat eder misiniz?

1. Evet

2. Hayır

Yılda kaç defa yurtiçinde ve yurtdışında tatile çıkarsınız?

..... DEFA

Sinema, tiyatro, konser, spor müsabakası vb. yerlere gitme alışkanlığım vardır.

1. Hiç katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle katılıyorum

Sinema tiyatro, konser, spor müsabakası vb. yerlere ne kadar sıklıkla gidersiniz?

1. Yılda 1 defa

2. Yılda 2-3 defa

3. Üç ayda 1 defa

4. Ayda 1 defa

5. Ayda 1'den çok defa

En yakın 2 arkadaşınızın eğitim seviyesi nedir?

Birinci arkadaş:

1. Okur-yazar değil

2. Okur-yazar ama bir okul bitirmedi

3. İlkokul (5 Yıl)

4. İlköğretim ve ortaokul (8 Yıl)

5. Lise

6. Meslek Yüksek Okulu / Ön Lisans

7. Üniversite

8. Yüksek Lisans

9. Doktora

İkinci arkadaş:

1. Okur-yazar değil
2. Okur-yazar ama bir okul bitirmedi
3. İlkokul (5 Yıl)
4. İlköğretim ve ortaokul (8 Yıl)
5. Lise
6. Meslek Yüksek Okulu / Ön Lisans
7. Üniversite
8. Yüksek Lisans
9. Doktora